Հ. ՅԱՄՐԱՀԱՄԱՐՅԱՆ

ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

II.

ՀԱՄԱՋԱՍՊ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

891.99
Հ-

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ.

II/1332

ՀԲՂԻՆԱԿԻ ԼՈՒՍԱՆԿԱՐՈՎ

ՎԻԵՆՆԱ 1928

ՀԱՄԱՋԱՍՊ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՀԵՄՈՒՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՎԻԵՆՆԱ 1928

ՀԱՄԱՋԱՍՊ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Բ.

891.99
Հ-

Ա II/1332

ՀԵՂԻՆԱԿ ԼԱՒՍԱՆԿԱՐՈՎ

ՎԻԵՆՆԱ 1928

ՀԱՄԱՋԱՍՊ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ԵՐԿԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՀԱՏՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ

ՎԻԵՆՆԱ 1928

ՎՐԻՊԱԿՆԵՐ

Էջ	Տողը վերից	Գրուած է	Պէտք է լինի
21	23	*սուրք*	*տուրք.*
24	10	*աշխարհից երանի*	*աշխարհներից երանի.*
27	3	*ծեռս ու ոտս*	*ծեռ ու ոտս.*
28	22	*Գաղնիքը*	*Գաղտնիքը.*
29	17	*Ցուրտը կ'գայ, կ'տանի*	*Ցուրտը կ'գայ եւ կ'տանի:*
49	8	*Հրաբան*	*Հրաման:*
71	4	*Ոտքերիդ տակ՝ կայ ցած.*	*Ոտքերիդ տակ՝ ինչ կայ ցած:*
80	5	*Երգը ծեզ չի սազում.*	*Երգը ծեր չի սազում:*
82	3	*Բանում նա է.*	*Բանում է նա.*
102	7	*Բանտերի մէջ.*	*Բանտերի մէջ:*
103	1	*իմաստունն ես*	*իմաստուն ես:*
104	4	*աինայ,*	*անինայ:*
106	12	*Գարուն, սէր եւ ոչինչ*	*Գարուն ու սէր եւ ոչինչ:*
109	19	*Դրած իւր բեռները*	*Դրած հին իւր բեռները:*
135	9	*Կարօտն է քեզ քաշում*	*Կարօտ է քեզ*
150	21	*Փորձ ունի,*	*փորձ ունի:*
161	21	*Եւ արեւ, աստղերի,*	*Եւ արեւի, աստղերի:*
163	4	*Սիրտ ենք զօդում,*	*Սիրտ ենք զօթում*
179	22	*աստղերից.*	*աստղալից:*
180	1	*ծաղիկը մորինու,*	*ծաղիկը մորենու*
189	4	*Ցնորքն ու իղձը դրուած են,*	*Ցնորքն ու իղձը տրուած են:*
200	7	*Բունկում մրրիկը,*	*Բունկում է մրրիկը:*
216	11	*Եղած-չ'եղած,*	*Եղած-չ'եղածը:*
231	4	*Հանքը անբաւ,*	*Հանք անբաւ:*
246	2	*Վերքերով.*	*Վէրքերով:*
260	8	*Թեւլար,*	*Թեւլառ:*
286	6	*Մի հոգին.*	*իմ հոգին:*
294	11	*Միշտ պատեց՝*	*Միշտ հողմահար:*
301	13	*Անցնում անխախտ,*	*Անցնում են անխախտ:*
302	12	*եւ օր փորձիդ.*	*եւ օրը փորձիդ:*
304	3	*Եւ միչը ծառերի,*	*Եւ միչեւ ծառերի:*

Ալ. Խատիսեան

Անուշաւոյ

1926—1927

ՆԱԽԵՐԳԱՆՔ.

*

Ո՞ւմ հաւատամ այս լուսաւոր երգերը իմ.
Ո՞վ կ'տեսնի յաւերժական դիրքերը իմ . . .
— Գիտեմ, կ'գան մարդիկ յիմար, խենթ-արար
Ու կ'դատեն միտումներով նեղ ու չար՝
Մրրիկների պէս ահաւոր այս հոգեւոր զօրքերը իմ...
— Շատ շատերին խորթ կ'թուան
Հուր եւ տխուր երգերը իմ.
Շատ էչերը կ'հասկանան
Խոր անսովոր մտքերը իմ...

Երգերը այս եթերահաս ու վսեմ
Յօրինել եմ երկնքի տակ իմ հայրենի...
Ո՞վ չի տեսել դաշտերը մեր լուսադէմ
Ու յաղթական լեռները մեր վիթխարի՛, —
Որ տարածում եւ մեկնում են թեւ ու թիկունք,
Անմատչելի շէնք ու բարձունք
Դէպի անման զօրադաշտը աստղերի...

— Քէյթի-Դաղը վեհատեսիլ,
Աղմաղաճը մեր զմայի՛լ,
Որ օրրան են երկնաբնակ շանթերի...
Իսկ Սեւանի լճակը մեր լուսապայծառ,
Որ շողում է աստուածային գեղեցկութիւն.
Եւ դիւթական մեր ջրերը աղմկարար, —
Հազար ու մի գետ ու վտակ զուարթուն,
Որ խօսում են հեքիաթի պէս եւ անհուն,
Որ հոսում են կախարդաբար ու վարար
Եւ ասում են սրտին երազ ու գալուն...
— Իսկ ալեւոր ջրվէժները ֆաջ ու ժիր,
Կանաչազարդ դաշտն ու բլուր.
Միշտ երազուն, խորհրդաւոր,
Գլխով երկինք խորասուզուած անտառը մեր մտացիր..
Ես այնտեղ եմ յօրինել այս իմ ճնար, —
— Խոր հոգեւոր՝ զօրքերը իմ անհամար...
Խորհրդաւոր մեր լեռներից, աստղերից,
Ջինջ երկնքի անմահական արեւից —
Կերտել եմ ճիշտ շէնքերը միշտ իմ տխուր,
— Այս երկնաւոր մտքերը իմ յաղթ ու հուր...

Ո՛վ որ գիտի յաւերժական լեռները մեր անվրդով,
— Իմ հայրենի խորհրդալի երկինքն ու ծով.
Ո՛վ յիշում է դաշտերը մեր սրբաբար,
Կախարդական գարունը մեր կենարար, —
Նա կ'հասկանայ սէգ լեռներում ծնուած
անմահ երգերը իմ,
Միշտ երկնքով թեւաւորուած — իմ
մտքերը յաղթական
— Նա կ'հասկանայ իմ հայրենի՛, անմահ
Հող ու ջրով կեանքի բերած բերքերը իմ...

*

*

Զա՛րկ թմբուկին, նաղարաչի՛ եւ կանչի՛·
— Ջեռնարկն է մեր նոր արեւներ յօրինող·
Բե՛ր ֆո սազը եւ միշտ հնչի՛, ֆէմանչի՛,
— Մեզ երգ է պէտք սիրտը յուզող ու կարող···
Հազար անգամ պարզե՛լ եմ ձեզ, լոյսի պէս·
— Միտքն է հզօր գլուխ անցել մեր գործին·
Մեզ տանում են դէպ՛ հոգեւոր ասպարէզ,
Ոչ ոք չ'ասի, թէ վերջ կ'գայ մեր փորձին···
Էս երկնահաս արշաւանքի զօրքի մէջ
Միացած են սրտի բոլոր բարձունքներ·
Միտքը արի՛ իր փորձերով երկնաէջ,
Լաւն ու բարին, գեղեցկազօր մեր ջանքեր···
Զա՛րկ թմբուկին, նաղարաչի՛ ու կանչի՛·
—Տե՛ս, հոգեւոր զօրքը առաջ է խաղում·
Բե՛ր ֆո սազը եւ միշտ հնչի՛, ֆէմանչի՛,
— Միտքը կեանքին նոր գարուններ է շողում···

*

*

Ռազմանաւերը առաւել անվեհեր
Զօրացոյցի՛ են հաւաքուած մեր դիմաց·
Միտքը ծնել է անառիկ ամրոցներ,
Եւ կռւում է տիեզերքի դէմ անիմաց···
Տեսէ՛ք, ահա թնդանօթը եւ կրակ
Մերթ տիրում են թշնամական դիրքերին···
Մենք գնում ենք տիեզերքի՛ դէմ համարձակ,
— Երկրպագէ՛ք մեր մտաւոր զօրքերին···

*

*

Ուխտաւորներ, ուխտատեղին մեր առաջ՝
—Ընդհանուր է մեր ուխտը սուրբ, երկնազօր.
Անքիւ մնա՛ք, ցրիւ չ'գա՛ք ձախ ու աջ...
—Մէ՛կ է ուղին դէպ աշխարհը հեռաւոր...
Ամէն մի սիրտ մի ուխտ ունի, մի գարուն.
Ամէն գարուն մի քո՛ւխտ ունի սեւ բախտի...
Բայց բոլորի ուխտը մէկ է եւ անհո՛ւն,
Միտքը չարին մի օր բնաւ կ'յաղթի:
Բոլոր գետերը հոսում են դէպի ծով.
Ամէն մի զօրք երազում է յաղթութիւն...
Միտքն է մրցում արեւի հետ իւր գործով,
— Մէ՛կ ուխտ ունի խարուսիկը մեր զուարթուն...

*

Ա.

ՈՒԹՆԵԱԿՆԵՐ

1904—1927

1· Հազար տարի ևստե՛մ, գրեմ.
Հազար տեսակ բանուռը քերեմ.
— Ինչ կայ իմ մէջ՝ դուրս չեմ գրի,
Թէկուզ հազա՛ր ուստայ ճարեմ...
Ինչ որ եղաւ՝ աչքս տեսաւ,
Եւ ինչ սրտիս խորքը հասաւ,
— Յաւերժաբար ծովս ըճկաւ, —
Ինչպէ՞ս պիտի ծովը գրեմ...

*

2· Դոյլը ձեռիս ծովի ափին ջրկիրը թող ջո՛ւր հանի.
Թող մէկի տեղ հազարը գայ, ջուրը տանի՛
ու ցանի՛...
— Անձրեւն ու ձիւն, գետերն աւհուն միշտ էլ
նորան կե՛ր կ'տան,
Ծովը էլի ծով կ'մնայ, վերջը երբէ՛ք չի հասնի՛..
Գիրը ձեռիս, բա՛ց է հոգիս, – մէջը մտքեր ու երազ·
Օր ու գիշեր դուրս եմ գրում սրտիս ծովը
երկնահաս:
— Անձրեւ ու ձիւն, գիտերն աւհուն հա՛ գալիս են
անպակաս, —
Քանի՛ գրե՛մ, լիճ կ'լինի, վերջը երբէք չի հասնի..

3· Նա որ դրեց հիմքը էս տան,
Նա որ գրեց մեր մատեան, —
— Անհետացել է վաղուց,
Մո՞ւթ է, անյայտ մեր մէյդան...
Իսկ երբ չ'կայ տէրը գործի,
Կամ երբ չ'կայ սէրը փորձի,
— Լաւ չէ՞ր լինի ճաճմբէն դարձի...
Շուրջը մութ է ու դաժա՛ն...

*

4· Ոչ ոք չասաց, ի՞նչ էր գրած կեանքի բարձր դարբասին,
Ոչ ոք չասաց, ի՞նչ էր դրած էս բերդի մէջ իր մասին:
Ոչ մի գրքում չ'կարդացի միտքը հզօր աշխարհի,
Մէկը չ'եղաւ իրաւացի, հասնէր իր խոր մուրազին...
Ոչ մի գործում մարդը չ'եղաւ իր վիճակի, տնօրէն·
Ոչ մի փորձում մարդը չ'եղաւ ազատ, արի՛, անօրէ՛ն...
— Ուզես, չուզես, մահը կ'գայ, եւ դու մենակ ու անզէն,
Ոչ ոք չասաց, ի՞նչ էր գրած էս մատեանում իր մասին...

A 11/1332

5· Հազար տարի մարդը արի միտք է անում, որ ճարի,
Թէ ո՞վ սարբեց երկնքի մէջ բարուանը մեծ եւ քարի՛,
Որ յաւիտեան չու է անում օրբի նման գունդիգունդ.
— Ոչ ոք չասաց, ո՞ւր է գնում բարուանը բիւ՛ր աստղերի:
Կառավարը Սայլ է բշում, ձեռին մի հին երասան.
Ցուլ, Աղաւնի, Ջէվիկ եւ Շուն, Հայկը նաւով, կամ Լուսան, —
Եւ գնում է բարուանը մեծ իւր խմբերով անսասան... —
— Ոչ ոք չասաց, ո՞ւր է դիմում գնացքը բի՛ւր աստղերի...

*

6· Դուք որ դէմ էք օրէնքներին, ծէսին, պասին ու ծոմին,
Ի՞նչ էք ասում ապականուած ձեր բարքերի էս գոմին.
— Վարա՛մ կապի ճարակը սե՛ւ, արիւնարբու գործերի,
Ի՞նչ էք ասում կեանքը պատած ձեր հոգեւոր զուլումին...
Երբ վերանայ Սոդոմ-Գոմորը ահրելի մեր կեանքից,
Եւ չ'լինի ցաւն ու չոռը մեր գործերին մասնակից,
Կամ տիեզերքը մի օր դառնայ մեր սրտերին կարեկից,
— Նոր կարող էք վարա՛մ ասել զուր ծէսերին ու ծոմին...

ՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԱՐԽԻՎԻ

7· Թէ ճիշտ է, որ մարդը եկած է կարեւոր հարցումի,
Ո՞ւր է ապա չէմպիոնը խոր եւ հոգեւոր մրցումի,
Որ գար եւ տար մէկ բանաձեւ աշխարհի քի՛ւր
շարժումին, —
— Եր՞բ կ'լինի հանդէսը մեր կեանքը մեկնող
բացումի...
Թէ ճիշտ է, որ միտքը հզօր գործ է տանում
անուանի·
Իսկ մեր կոխը ահաւոր փորձ է անում մի բանի՛,
Որը մի օր կեանքի իմաստը երեւան կ'հանի, —
— Ուր է, չ'կայ չէմպիոնը մեծ էս հոգեւոր
մրցումի...

*

8· Իմաստուն ես ու կարծում ես, թէ աշխարհը
հասկացար,
— Բայց չես տեսնում, ի՞նչ են անում, ի՞նչ է
լինում սրտիդ մէջ·
Կարո՞ղ ես, տես, բանի՞ կէտ կայ մատիդ ծայրին
շարէշար,
— Բանի՞ գծեր, անտես քծեր գործ են լծել
ափիդ մէջ...
Թէ չես կարող լաւ հասկանալ մատիդ ծայրը
հասարակ,
— Ապա ինչպէ՞ս կ'հասկանաս աշխարհների սարքն
ու կարգ...
Մտքերդ թող՝ միշտ բեզ ու բեզ թոչունի պէս
անհոգ կաց,
— Էս աշխարհի հասկացողը մէկն է միայն —
եւ աստուած...

9· Քանի հիւր ես էս աշխարհի գործի մէջ,
— Խնճոյք ու սէր ուզածիդ պէս վայելի՛ր...
Կեանքի ճամակը լա՛ւ կարդա մինչեւ վերջ,
Իսկ յետոյ թող եւ սուս ու փու՛ս հեռացի՛ր...
Գոհ, աղմուկ էստեղ բնաւ միտք չունի·
Քո մէջ պահիր դու ճամակի վատն ու լաւ·
— Մէկ է, նորա հեղինակին չե՛ս գտնի, —
Եւ չես կարող փոխել գրա՛ծը բնաւ...

*

10· Ինչպէս դաշտերի հողմը սրընթաց,
Կեանքը մի վարկեան եկաւ ու անցա՛ւ...
Կարծես լեռնային ծաղիկ նորաբաց, —
Ժպտա՛ց եւ մի օր ընկա՛ւ, չորացա՛ւ...
Ինչի՞ս են այլեւ հաշիւ ու հոգսեր,
Քանի որ կեանքս հողմի պէս կ'անցնի՛...
Ես չեմ ափսոսում գարունը եւ սէ՛ր·
— Ջէ՞ որ ամէն ինչ մահը կ'տանի՛...

11· Բա՛ւ է, ֆանի տարածեցիք հեֆիաքը ձեր
խենք ու խեւ·
— Չ'կայ աստուած յաւերժական երկնքի
մէջ յարատեւ...
Հազար տարի լուրջ եւ արի՛, նրագները մեր ձեռին,
Հարց ու փորձ է, որ անում ենք, բայց նա չ'կա՛յ
մեր վերեւ...
Ճրագներով ու կրակով, մեր միտքը սուր ու կտրիչ,
Մենք գտել ենք միայն մի մեծ՝ ամբողջական
արարիչ, —
Որ ինքն ի նա, բնութիւնը՝ անմահակա՛ն մի Դրդ՛իչ...
— Սուտ մի՛ ասէք· Տիեզերքի մէջ աստուած
չ'կա՛յ աներեւ...

*

12· Ես շատ անգամ միտք եմ անում՝ փողոցներով շրջելիս
Հաւաքել են անչափ նիւթեր· երկաթ ու փայտ,
կաւ ու կիր...
Մարդն իր համար տուն է շինում, օր ու գիշեր
գործելիս —
— Նա միտք ունի երկա՛ր մնալ էս աշխարհում
դաւադիր...
Ես շատ անգամ միտք եմ անում· իմ հոգեկան
աշխարհում
Հազար տեսակ հում նիւթեր կան — իրար վերայ
հաւաքուած·
Վարպետներս, որ ապրում են սրտիս խորին
խրճիթում,
— Ե՞րբ կ'շինեն իմ պատուիրած բարձր շէնքերն
ու աստուած...

13· Ոչ ոք չասի՝ անդրանի՛կ է էս Ղարաչի՛ բազարում,
Ոչ ոք չասի՝ թէ զատի՛կ է սե՛ւ ժխորում,
ազարում...
— Ֆանի՞ տեսակ զոհեր, մահեր կան բանտի մէջ
արուճի՛...
Ոչ ոք չասի երջանի՛կ է բախտի բերած նազարում..
Ով խելք ունի, թող դուրս հանի իւր նաւակը էս
ծովից,
Ով ձիրք ունի, թող դուրս վանի իւր բանակը էս
սովից...
կարելի չէ՛, մարդը անցնի մեղք ու կրա՛կ էս
քովից,
— Ոչ ոք չասի՝ երջանիկ է էս Ղարաչի՛
բազարում...

*

14· Ոչ ոք չասի՝ հասկանում է էս աշխարհի վերուդիր,
Ոչ ոք չասի՝ խորհուրդ ունի գործը բարի եւ ընտիր·
— Եղած-չեղածը լոկ տնա՛զ կամ մի երազ
անցաւոր,
Ոչ ոք չասի՝ թէ միտք ունի մեր էս կեանքը
բեռնակիր...
Բախտը՝ — անիւ մի անխուսափ, շուռ է տալիս
մեր ուղին·
Մահը — կուռ կամ մի խուճապ, սուրբ է դրել մեր
վզին·
— Ոչինչ չ'կայ էս աշխարհում յաւերժական ու
կարգին, —
Ոչ ո՛ք չասի՝ հասկանում է կեանքը ունայն, ու
պատիր...

15· Ոչ ոք չասի, թէ կեանքը իւր տարբեր է խոր
երազից·
Ոչ ոք չասի՝ թէ ազատ է սիրտը բախտի տնազից··
— Երա՛զ, տնա՛զ, միտքը անհաս ունին միայն մի
ծագում,
Ոչ ոք չասի, թէ շահ ունի էս դառնալի գրազից···
Եղած–չեղածը աշխարհում մի գոյն ունի,
մի՛ արժէք·
Անցուդարձին յաւերժութեան մեծ չեզ լինի
իրազէկ, —
— Ձէ՞ որ բախտն է միայն տալիս մեր նաւերին
կայմ ու դէկ···
— Ոչ ոք չասի, թէ կեանքը իւր տարբեր է խո՛ր
երազից···

*

16· Ոչ ոք չասի՝ իմաստուն է եւ աշխարհում բան գիտի·
Ոչ ոք չասի՝ կ'վերանա՛յ գործը չարի եւ վատի···
— Գարուն ու սէ՛ր եւ վեհ լոյսե՛ր միշտ չե՛ն մնայ,
կ'հանգչին·
Ոչ ոք չասի՝ թէ իւր համար կեանքը լոյս է
ճշմարտի՛···
Ով կայ էսօր՝ ֆաջ ու հզօր՝ — էգուց կ'անցնի՛, չի
մնայ·
Պատիւն ու փառք, վայելքն ու կարգ նորա ձեռքից
կ'գնայ···
Էս աշխարհի արիւնալի՛ անցուդարձն է անխնայ, —
— Ոչ ոք չասի՝ թէ իւր ուղին իւր մուրազին
կ'հասնի՛···

17· Ոչ ոք չ'ասի, թէ հարուստ է, ունի արծաթ եւ ոսկի,
— Էս անկոպար երկի՛նքը լայն չի՛ն տայ նորան
յաւիտեան···
Ոչ ոք չ'ասի, թէ ադեատ է, ունի կարիք յոգնակի՛,
— Նա հաւասար բաժի՛ն ունի արեւի մէջ անմահ··
Ով շատ ունի իր ամբարում եւ ձգտում է
շատ բանի,
Մի օր կ'ընկնի էս ազարում, ոչինչ իր հետ
չի՛ տանի···
— Մարդ ես, եղիր դու խօսակից աստղերի՛ հետ
անվախճան·
Ոչ ոք չ'ասի, անդրանիկ է էս տանաբու՛մ
անհունի···

*

18· Ոչ ոք չ'ասի, անխլիս է իր ասպարէզը կեանքում,
Ոչ ոք չ'ասի, թէ գալիս է մի մեծ հանդէս մեր
հովտում,
— Բիւ՛ր ասպարէզ, շէեղ հանդէս երազի պէս
կ'կորչին,
Եւ ոչ մի գործ, եւ ոչ մի փորձ մշտական չէ՛
աշխարհում···
Հզօրը թող յաղթութեան մէջ ադմուկ չանի՛
իր մասին,
Եւ ոչ թոյլը պարտութեան մէջ անէծք անի
իր գործին···
Եւ յաղթանակ եւ պարտումը արդիւնք են կո՛յր
բերմունքի,
Ոչ ոք չ'ասի, թէ ազատ է խոր անտվո՛ր
իւր ուղին···

19· Ոչ ոք չ'ուզի՛ ապացոյցը այն բանի,
Որ մահը մեզ դէպ՛ հայրենիք կ'տանի.
— կեանքը՝ միայն միջասահման երկու անյայտ
աշխարհի,
Մէկից մեզի մինչեւ միւսը կ'հանի...
Կրակ-ճրագը՝ տարածուող հոգու մէջ,
Ցաւն ու ճարակը, որ ունին ելեւէջ,
Մեր միտքն ու սէր, անքիւ լոյսերը արձագանք են
միայն,
Որ գալիս են միշտ հեռաւոր աշխարհից երանի՛...

*

20· Հազար ու բիւր ես մայր ունեմ տիեզերքում.
Նախ ծնեցին ինձ աստղերը երկնքում.
Երբ որ ծնուեց երկիրը մեր արեւից,
Ես նորա հետ հանդէս եկայ վերեւից...
Այնուհետեւ հողն ու ջուրը եւ բոյսեր
Հազար անգամ բերել են ինձ անարգել...
— վերջին անգամ մայրս բերեց դառնագին.
— Անսահման է տիեզերքի մէջ իմ ուղին...

21· Թէ յիրաւի՝ ճի՛շտ է ասած,
—Աշխարհն ու մարդը բանական
Կաւից կրից են շինուած,
— Ու՞ր է ապա բրուտը այն...
Թէ ամէն ինչ նա է ծեփել
Միայն կաւից ու կրից,
Ո՞վ կարող է կաւը խառնել՝
Եւ աշխարհը շինել նորից...

*

22· Թէ որ մի օր սեւ մահը գայ իւր զօրքերով ինձ այցի,
Եւ կամենայ միշտ գրաւել դիրքերը իմ ամրոցի,
Ես, յիրաւի, մի մեծ դաւի՝ մի դարաբայ կ'բանամ,
— Ձեմ տայ բերդս իզուր ճանդի առանց հարցի՛
ու փորձի...
— Ցոյց տուր, կ'ասեմ, հրամանաքը բիրտ, անազնիւ
fո տիրոջ,
— Ճիշտը ասա՛. էն աշխարհում սէր ու գարուն կա՞յ
թէ ոչ.
— Դու կապ ունի՞ս բնութեան հետ, թէ՞ լոկ հիւր
ես մի անկոչ...
Ճիշտ որ, բերդս չեմ կարող տալ առանց հարցի՛ ու
փորձի:

23· Կ'ուզե՞ս, մտքեր աստուածային ֆեզ կ'տամ,
ԹՔ սիրտ կ'ուզես դու երկնային, մէջդ ճայիր
ուշադիր...
— Իմ հոգու մէջ աստուածներն են ամէն ժամ
կռիւ անում, մտքեր ցանում անխտիր...
Ե՞րբ են զարկել ճոխա վրանը իմ մէջ,
Ո՞վ է վառել խարոյկները լուսաւոր·
— Ե՞րբ են գծել իմ ճանապարհը անվերջ...
— Դու ես միայն, մայր բնութիւն, էս բանի մէջ
մեղաւոր...

*

24· Իմ յուշերը եւ գիշերը՝ իւր պսակով աստղազարդ,
Մերթ իջնում են եւ շինում են իմ սրտի մէջ
մի վրան...
Երբ արեւը դուրս է գալիս արեւայի՛պէս ու հպարտ,
— Իմ յուշերը եւ գիշերը հեռանում են ֆոչուորի
պէ՛ս անհետանալ...
Ես մի անգամ փորձ արեցի, իմ հիւրերին խնդրեցի,
Որ միանա՛ն, երբօր նման ինձ համերա՛շխ այցի՛
գան...
— Բայց անփոփոխ, ինչպէս առաջ, գալիս են միշտ
ինձ այցի՛,
Կամ արեւը, կամ գիշե՛րը ստուերներով, ֆոչուորի՛
պէս ու միայն...

25· Երազումս մահն եկած էր իւր գօրքերով ինձ այցի·
Բռնել էր ճա ել ու մուտքը իմ հոգեւոր ամրոցի:
Ինձ բռնեցին ամրոցի մէջ՝ ձեռս ու ոտս շղթայած՝
Ինձ դրեցին դագաղիս մէջ՝ առանց ծէսի՛ ու լացի՛..
Ի՞նչ էի անում, ու՞ր էի տանում· ես գործ ունեմ
դեռ այստեղ,
Ո՞վ է ասել, որ գրաւէի բերդս մեհյակ ու անմեղ...
— Տէրն է ասել, որ ֆեզ տանեմ դատաստանին
իւր ահեղ:
Ինձ դրեցի՛ն դագաղի մէջ առանց ծէսի ու լացի՞...

*

26· Զարմանալի մի հանդէս է էս աշխարհ·
Միացած են Ներդաշնակը եւ Ներհակ...
Արիւնալի մի վատ ծէս է, մի բազար,
Ուր ամէն բան խառն է՝ — մի մեծ հարկի տակ...
Լաւն ու վատը, բարիք, չարիք անխտիրան,
Կռիւ ու սէր, մութ ու լոյսեր, ցաւ ու վէն...
Ո՞վ է կազմել այս խմբերգը բազմազան·
— Ես էլ, կարծես, ե՛րգ եմ երգում նորա մէջ...

27· Ջի՛ւն գայ գլխիդ, իմաստո՛ւն·
—Տեսնել կ'ուզես աշխարհի
կազմը ցրիւ՛ եւ անհուն,
Ջեւն անորո՛շ իրերի՛...
Ջի՛ւն գայ գլխիդ, ո՛վ անմեղ·
— Գործդ ծու՛ռ է եւ սխալ·
կազմը ոչի՛նչ է այստեղ,
Պէտ ի մի՛տքը հասկանալ...

*

28· Հազար անգամ հարց եմ արել ես աստղերին,
արեւին·
Ասէ՛ք, ու՞ր են հշում անվերջ հարուանը ձեր
լուսաւոր...
Հազար անգամ հարց եմ արել ես հողմերին
ու ծովին·
Ասէ՛ք, ո՞վ է հիմքը դրել ձեր համերգին անսովոր..
— Հարուանը մեր ազատ է միշտ· նա բնաւի՛ն
տէր չունի...
— Համերգը մեր ծնուած է ճիշտ երազների՛ց
անհունի...
Հազար անգամ հարց եմ արել· ո՞վ է տէրը
աշխարհի·
Մինչեւ հիմայ ինձ չեն ասում խոր գաղնիքը
էս բանի՛...

29· Կիրճն ու կոիւ, Սուտը ցրիւ, փառքն ու հաշիւ
անսովոր
Ասպարէզը մեր հոգեւոր չարչի բազար են շինել,
— Մեր հանդէսը խորհրդաւոր Սոդոմ-Գոմոր
են արել,
Եւ զօրք չ'կայ, որ խափանի՛ էս բազա՛րը
յանցաւոր...
Ցաւն ու չոռը, Սոդոմ- Գոմորը վայրենի՛ եւ անմիտ
Մեր հեռաւոր ու երկնային ուղիներին չեն սազի·
—Թէ անցնում ենք անվախ ու ժի՛ր դէպի երկիր
նշմարիտ,
— Զօրքը բերէ՛ք, որ բաց անի ուղինե՛րը անհասի..

*

30· Դաշտը ունի ծաղիկ ու վարդ անուշ հոտով,
երագով·
Սիրտս ունի ծաղիկ ու զարդ խո՛ր կարօտով
ու սագով...
Ցուրտը կ'գայ կ'տանի՛ երազն ու նա՛զը դաշտի...
Մահը կ'գայ եւ կ'տանի կարօտն ու սազը սրտի
Եթերի մէջ վառ աստղերը՝ սուրբ խորհրդով
համակուած
Միտք են անում, թէ ինչպէ՞ս է մահը ընկել
էս աշխարհ
Իմ սրտի մէջ անթիւ լոյսեր, կարօտ եւ սէր,
ու աստուած
Թուղթ են անում· — ե՞րբ կ'կորչի զօրքը մահու
չարաչար...

31· Սիրտս ունի ճրագներ
Առանց ձէթի ու ծխի՛·
կեանքս ունի՛ կրակներ՝
Առանց փայտի՛, ածուխի:
— Ինչի՞ս են պէտք ձէթ ու փայտ·
Ճրագներս՝ երկնային·
Սիրտս լոյ՛ս է եւ ազատ,
— Նիւթ չի՛ ուզում իմ հոգին...

*

32· կեանքը ունի մի գաղտնիք·
Նա գրուած է մեր սրտում,
Ու չեն տեսնում խեղճ մարդիկ,
— Ի՞նչ կայ հզօր էս բանում...
Գիրը գրուած անծանօթ՝
խորն է դրուած սրտի մէջ·
Զարմանալի՛ մի անօթ·
— Ինչե՞ր չ'կան նորա մէջ...

33· կեանքի ճորում անկարելի շա՛տ բան կայ·
— Նախ՝ չ'գիտեմ, ո՞վ է տնկել էս այգին...
Ցոյց տուէք ինձ իսկ եւ արի մի վկայ,
Որ գէթ ասի, ե՞րբ են հիմնել էս ուղին...
Ցոյց տուէք ինձ կեանքի գրքից մի յօդուած,
Թէ այս հովտից ու՞ր է գնում մեր հոգին,
Ի՞նչ կայ էնտեղ, է՛ն աշխարհում անիմաց,
Ի՞նչ կ'լինի մեզնից յետոյ էս այգին...

*

34· Մութ է չորս կողմ· մութ եւ անգունք է խաւար·
Մթի միջով, խոր հառաչով տանում են մեզ
հողմահար...
Դուրսը ո՛չ մի հեռանկար, ներսը ոչ մի յոյս չ'կայ,
— Մեզ տանում են, մեզ հանում են անյա՛յտ ու
մո՛ւթ մի աշխարհ...
Լոյս ու ճրագը մեր սրտի թոյլ են, անզո՛ր եւ աղօտ
Ճոճչում է կապանքը սեւ մեր ձեռքերին արիւնոտ,
Եւ հնչում են մեր սրտի մէջ դառնութիւնը
ու կարօտ
— Մեզ տանո՛ւմ են, մեզ հանո՛ւմ են լուռ եւ տխուր
մի աշխարհ...

35· Կայ իմ սրտում մի գաղտնիք —
Ես միշտ կ'ուզեմ ձեզ ասեմ·
— Չ'կայ յարմար մի գործիք,
Ի՞նչպէս ասեմ, չ'գիտեմ···
Սիրտս լի՛ է խորհրդով,
Բայց իմ լեզո՛ւն՝ խենթ ու խեւ·
— Կ'ուզեմ, տեսնէք սրտիս ծով,
Բայց չե՛մ գտնում ոչ մի ձեւ···

*

36· Այսօրն իբրեւ մի տերեւ
Ծառիցս ընկաւ ու կորաւ·
— Սիրտ իմ, սիրտ իմ խենթ ու խեւ,
Ի՞նչ ես փնտրում վատ ու լաւ···
Օրդ զօրդ շուտ կ'անցնի —
Էլ չես տեսնի դու արեւ·
Ով ճեզ բերեց, կ'տանի՛···
— Ի՞նչ ես ճչում խենթ ու խեւ···

37· Դաշնամուրի հազար ու մի ելեւէջը բազմալար,
— Երաժիշտներ, ձեր համերգը եւ նուագը
մեղմաձայն·
Բեթհովէնը եւ Շօպէնը, նոցա երգը կատարեալ, —
— Վաղու՛ց է կան սրտիս անհուն դահլիճի մէջ
անմահ···
Արեւելքի՝ սիրտը յուզող երգը սիրուն եւ նամազ,
Եւ ազգերի խորհրդաւոր աղօթքը մեծ ու դիւրին,
Հարսանիքը, չուճգուրն ու սազ, նոցա աղմուկը
անհաս —
Սարք ու կարգով, բիւր լարերով իւր մէջ ունի
իմ հոգին···

*

38· Երկնքի տակ շատ կայ վատ բան վայրենի·
— Ամէնից վատ մեր մարմինն է անճոռնի, —
Հոգու համար բեռ է մի զո՛ւր, անարդար,
Որ ճնշում է, մաշում նորան անդադա՛ր···
Չէ՞ որ մարմինն է միշտ ուզում հոգս ու կեր,
Սոսկում է նա ահից, մահից, վտանգի՛ց···
— Կաշառքի՛ է սպասում մի՛շտ, անհամբեր,
Ամո՛ք չունի, պոկ չի գալիս մեր փէշից···

39· Ի՞նչ կերպարանք կ'ընդունի
Մահից յետոյ մեր ուղին·
Ո՞վ է ասում, տէր չունի
Լոյ՛ս որոնող մեր հոգի՛ն...
Իսկութիւնը առյաւէտ
Ջե՛ս տեսնի դու ճնի մէջ·
Միայն յետոյ՝ մահից յետ,
Կ'զգա՛ս կեանքը ֆո անվերջ...

*

40· Մատիս ծայրին կայ անշշմար էնիֆո՛ն կէտ,
Ինչ֊ֆան որ կա՛յ տիեզերքի՛ մէջ բովանդակ·
—Իմ մէջ հոսում է անցքերի վարար գետ,
Որ գերազա՛նց է, ֆան ինքը ժամանակ...
Մէկն՝ երկուսից հեռու է խիստ եւ անվերջ,
Բազմութիւնները անթի՛ւ են, փոխադարձ, —
Թէկուզ մի հատ աւազի մէջ, գծի մէջ·
— Բայց կա՛յ մէկը — բազմութի՛ւն է
բազմութեանց...

41· Կեանքդ տխուր անմիտ ու զուր մի խանութ,
Դարսել են մէջ ապրանքները վատ ու խաս...
— Շուտ աւարտի՛ր առեւտուրդ սեւ ու սուտ,
Հաշիւներդ շուտով փակի՛ր անպակաս...
Մի լաւ նայիր մայր մատեանիդ թուերին·
Ի՞նչ ես արել, ի՞նչ ես գնել ապառիկ·
— Ի՞նչ եկամուտ ունի տխուր ֆո հոգին...
Հաշուեգումարը ֆեզ կը տա՞յ մի զատիկ...

*

42· Մի օր նստեմ ու դրստեմ իմ հոգեւոր սարքն
ու կարգ·
Ի՞նչ է սիրտս ալեկոծում էս անիրաւ ծովը քարկ·
Սաղ աշխարհը վայելք ունի, ես եմ տխուր
ու մենակ·
— Ո՞վ է դրել իմ ուսերին էս բեռները, էսֆա՛ն
հարկ...
Քանի՛ կ'ուզի իր կրակից սիրտս անվերջ գազազի՛·
Եթէ կրկին չ'նորոգուին կաի֊կարասին իմ ներսի,
— Ջէ՞ որ ինձ հետ աստղ ու արեւ կեանքի մասին
չե՛ն խօսի...
—Թողէք նստեմ ու հաստատեմ սրտումս նո՛ր
սարք ու կարգ...

43. Զարմանալի՛ մեքենայ·
Ջունիս սկի՛զբ ու վախճան·
— Ասա՛, աշխարհ անխնայ,
կա՞յ ուրիշը քեզ նման։
Մէջդ, աշխարհ, կայ մի մաս·
Նա քեզ մի օր կ'տիրի·
Մարդու մի՛տքը անպակաս
Քեզ լա՛ւ խելքի կ'բերի՛···

*

44. Ճիշտ որ կեանքը թղթախազի է նման·
— Ո՞վ ձգեց մեզ դումարի մէջ անտվոր·
—Ունիս, չունիս, դուրս պիտի գա՛ս դու մէյդան,
Եւ սպասես ինր վիճակիդ ամէն օր···
Էլ վերջ չ'կայ էս խայտառակ դումարին·
Ջամբա՛զ է խիստ հիմնադիրը ձեռնարկի,
Նա է տուել հաւանութիւն սեւ գործին,
— Դումարբազ է Տէ՛րը, կարծես, տիեզերքի···

45. Տեսանելի բնութեան մէջ օրէցօր
Բաց են անում գիտուններըը օրէնքներ·
Բայց չեն տեսնում օրէնքը մեծ երկնազօր,
Որ գործում է մեր հոգու մէջ անարգել···
Ի՞նչ կարող են ասել, մեկնել մեր սրտին
Նիւթի շարժը, լոյսի երթը եթերում·
Քանի՛ մենք դեռ չենք հասկանում, թէ հոգին՝
Ինչպէ՞ս է իւր լոյսերը միշտ տարածում···

*

46. Սիրտս իմ կոիւ անհանգիստ՝
Ճախրում է միշտ հեռուներ·
Մտքեր ունեմ խենթ ու խիստ,
— Նիւթում են ինր գարուններ···
Սահման չ'կայ իմ սրտին,
Գոհ չէ՛ բնաւ աշխարհից·
Միշտ որոնո՛ղ իմ հոգին
Բոլշեւի՛կ է էն գլխից···

47· Ասա՛ Տէր իմ, Սահմանադի՛ր անհունի,
— Ի՞նչ ես կապել նիւթն ու հոգին իրար հետ·
Մէկը միշտ խո՛ռ, միշտ յանցաւոր եւ բունի,
Իսկ էն միւսը նուրբ է, ազնի՛ւ առյաւէտ···
Մէկը անմի՛տ, փոփոխակա՛ն, բիրտ եւ բութ, —
Իսկ էս միւսը յաւերժակա՛ն ու բարի
Մէկը ունի ադմուկ ու ձեւ խորթ ու սուտ՝
— Միւսը լոյս է Անմահութեան, Հանճարի՛···

*

48· Սրտումդ կայ մի մեծ խանութ, իսկ դու մէջը՝
մի բազազ·
Լեցուած է նա ապրանքներով ատլաս ու խաս
է՛ւ ընտիր:
Հաշուեգիրքը ձո առաջին, իսկ ձեռքումդ
մի հատ գազ,
Օր ու գիշեր վաճառում ես հոգուդ մասերն
անխտի՛ր···
Խոստում եւ սէր, պարտք ու պատիւ, բարիք,
չարիք, կեղտ ու սուտ
Դու առնում ես, դու չափում ես եւ գուր վատնում
անխափա՛ն···
Բայց չ'գիտես, օրդ կ'գայ, եւ կ'փակեն ձո խանութ·
— Տէրդ կ'ուզի իւր հաշիւը· ի՞նչ պիտի տաս
դու նորան···

49· Մէկ է փորձը յաւերժական զօրութեան,
Մէկ է գործը ես անկործան տիեզերքի·
Թէկուզ աւազ, թէկուզ արե՛ւ անսասան —
Մասն են միայն ամբողջակա՛ն մի կեանքի···
Կարծես մի մեծ սարք ու սահուն մեքենայ,
Որ շա՛տ մասեր ունի իւր մէջ համակից,
—Իբրեւ անմահ ամբողջութիւն՝ մէկ է նա,
Ինքն է Տէ՛րը եւ գործո՛ղը էն գլխից···

*

50· Մի բան միայն մեզ կ'ազատի
Ես վիճակից նորտական·
Միտքը միայն լա՛ւ կ'գտի
Հին կարգե՛րը բնութեան···
Կոյր ու անմիտ կարգն է հսկող
Տիեզերքի մէջ ընթացիկ·
Բայց միտքը մեր վերստեղծող՝
Մեր հոգի՛ն է բոլ'շեւիկ···

51. Սրտումս կար մի ֆնար
Լարը ոսկի՛ եւ հնչուն…
Ինչպէս եղաւ, մի յիմար
Թելը կտրեց դողդոջի՛ւն…
Էլ չեմ գտնում մի վարպետ,
Որ ֆնարս նորոգի՛…
— Ի՞նչ անեմ ֆեզ, ով տգէտ,
Կտրեցիր թե՛լն իմ կեանքի…

*

52. Վիճակախա՛զ է մեր կեանքը անարդար·
Մէկը նստած աներեւոյթ փարչի մօտ՝
Դուրս է հանում վիճակները անդադար·
— կենցա՞զ է սա, թէ՞ մի խաղ է անամօթ…
Լի՛ է փարչը խորհրդաւոր տոմսերով,
Եւ մեր խարյը դուրս է գալիս այնտեղից…
– Բերկրանք ու ջանք, մահ ու կրա՛կ, վիշտ ու սով
Դուրս է տալիս բախտը իր սե՛ւ ամանից…

53. Ճրագ–կրակը ձեռին՝
Շունն ու թագին առջեւից
— Որսորդ է խիստ մարդը հին,
Ո՛րս է ուզում աշխարհից…
Ինչ կա՛յ, չ՛կա՛յ անխտիր
Թողէ՛ֆ նորան, որ գտնի՛…
Սարֆ ու կարգը բնադիր
Միտֆ ունի նա՝ խափանի՛…

*

54. Կեանֆում շա՛տ կայ կարեկից,
— Վայելֆ ու սէրը բազում·
Բայց ոչ մէկը նոցանից
Միրատ սրտիս չի՛ սազում…
Էս այգու նոխ բերքերից
Խորշում է նա դողիդո՛ղ…
— Նո՛ր պտուղներ մի տեղից
Նորան ճարել չեմ կարող…

55· Հազար տարի մարդիկ մի տեղ հաւաքուած են
խենթի պէս,
— Աղմկում են, որ փոփոխեն կեանքի ուղին
ու հոգին·
Եւ նոցա մէջ մէկը չ'կայ խելքը գլխին՝ —
հեռատե՜ս,
Որ գայ, ասի՛· անխուսափ է եւ անփոփոխ կեանքը
հին···
Ինչքան կ'ուզէ գան ու գնան ձեւն ու տեսը
էս անչափ·
Եւ քիւր անգամ թէկուզ փոխուին սարքը, կարգը,
հոյակապ,
Այդ ամէնը երազի՛ պէս անցնելու են անխուսափ,
— Իսկ յաւիտեան անփոփոխը՝ նա է, միայն
մեր հոգին···

*

56· Ո՞վ է անում ամէն օր
ժամերգութիւնն աշխարհի
Մեզ կարդում են անսովոր
Գիրքը բարու եւ չարի՜···
Աստղերը լու՜ռ եւ լուսին
ժամերգո՛ւ են պարտադիր,
— Ի՞նչ կայ գրած մեր մասին
Սաղմոսներում բնագիր···

57· Աչէդ խփի՛ր եւ մոռացիր աշխարհը·
— Թէ մէկն ունիս, — մի՛ կամեցիր հազարը:
Բեզնից յետոյ մէջլիսի մէջ աւել, պակաս չի՛ լինի,
— Քո ցանկութեամբ չի՛ վերանայ մեզ կաշկանդող
ազարը···
Մէկը լինի, համար անի մէջլիս եկող հիւրերին,
Մէկը լինի խաբա՜ր տանի աներեւո՜յթ աշխարհին,
Որ ամէն բան անցաւոր է էս դահլիճում դառնագին,
— Զուր մի՛ խոկա, դու չես փոխի էս անիրաւ
բազարը···

*

58· Իմ վաղեմի ծանօթներից էսօր տեսայ ես մէկին·
Կուչ էր եկած իւր բեռի տակ եւ հեծում էր
դառնագին·
— Ի՞նչ ես այդպէս խոր տառապում, ախպէ՜ր ջան·
— Ո՞ւր է նախկին եռանդը քո, ո՞ւր ես գնում
անգիւտան···
Տաշեղի՛ պէս քշում է ինձ վարար գե՜տը էս կեանքի·
Ինչ կա՛ր, չ'կար, ես թաղեցի ջրերի մէջ յոգնակի՜··
Տե՛ս, գնում եմ դէպի ծովը՝, աշխարհն անյայտ
եւ անեղ···
— Գնա՜ս բարի, ես էլ կ'գամ··· կ'տեսնուենք մենք
այնտեղ···

59· Վա՛տ է շինած իմ բուռը·
Հոգիս մէջը չի սթրում···
կաւ ու կիր է իմ տունը,
Սրտիս բնաւ չի՛ սազում···
Ջեռիս լինէր մի միջոց՝
կ'հիմնէի մտացիր —
Սրտիս համար ևո՛ր ամրոց,
— Ինչի՞ եև պէտ կաւն ու կիր···

*

60· Ո՞վ է հեռուից աւիո՛ւն, թաւո՛ւն մօտենում·
կամա՛ց ու ցա՛ծ··· եւ չի ուզում, որ տեսնեն:
Ջոխում է զո՛ւր, սողում է լո՛ւռ եւ գնում·
— կարծես գիտէ, որ յետեւից կ'հասնեն···
Ահա՛, արդէն մօտեցաւ նա մի դրան·
Փորձ է անում՝ կոտրել եւ շո՛ւտ ներս մտնել···
— Գո՞ղ է անտես, թէ՞ աներես ուրուական·
—Մա՛րդն է փորձում գազանի պէս որս գտնել···

61· Ինչ որ աչքս տեսնում է այս աշխարհում· —
Թռչուն ու բոյս, գարուն ու լոյս եւ խաւար,
Ծով ու ծաղիկ, աստղերը նուրբ եթերում, —
— կայ եւ իմ մէջ, բայց աւելի՛ կատարեալ···
Ես չեմ ժխտում, որ իրերը նիւթակա՛ն
Ունին մի տէր՝ մի արարիչ երկնաւոր·
— Տէր կայ նաեւ իմ սրտի մէջ անվախճա՛ն,
Նա է մտքիս արարիչը լուսաւոր···

*

62· Մէկը նստէ՛ր իմ կողքին,
Պատմէ՛ր անվերջ հեքիաթներ·
Անցուդարձը մարդու հին,
Նորա անքի՛ւ կարօտներ···
Հեքիաթներով լի՛ հոգիս
Նո՛ր ուղիներ մեզ գծէր·
— Անմահութեան աւետիս
Վա՛ռ աստղերին տարածէր···

63· Բա՛խտ իմ, բախտ իմ արևախում,
Կեանքի կծիկը ձեռիդ,
Բաց ես անում, ու փաթթում…
— Ի՞նչ ես մանում ներգամիտ…
Մէկը լինէր, — հիմնովին՝
Գահից գցէր ֆե՛զ, անգո՛ւթ·
— Չ'փաթթէիր մեր վզին
Դառնութիւնը, սեւն ու սուտ…

*

64· Ի՞նչ էֆ նորից իմ վերեւ
Պտոյտ գալիս, ագռաւներ·
— Չէ՞ որ ամբողջ աւազն ու սեւ
Սիրտս վաղուց է ըմպել…
Թէ կայ մի նոր դառնութիւն,
Սիրտս ուրա՞խ կ'ընդունի·
— Իսկ անցեալի ցաւն ու թոյն
Տեսել եմ ես, միտֆ չունի՛…

65· Քնար ունիմ ես ոսկեզար,
Երգ է հնչում աւսովոր, —
Իմ օրերը սիրավառ
Յետ է կանչում ամէն օր…
Եւ շատ անգամ միտֆ ես անում՝
Երգը սազիս լսելով·
— Ո՞վ է կապել իմ սրտում
Էս քնարը երկնագով…

*

66· Սի՛րտ իմ, եթէ կեանքի միտքը հասկանաս
Եւ աշխարհի ներքին գաղտնիքը բանա՛ս,
— Հեշտ կ'լինի այնուհետեւ ֆո ուղին,
Շուտ կ'ծաղկին խորհուրդները ֆո անհաս…
Իսկ թէ այսօր, դու ֆո տան մէջ ինքնատէր,
Էս աշխարհից եւ ոչ մի բան չիմացար,
— Ի՞նչ կ'իմանաս վաղը, իբրեւ տնաւեր,
Երբ դու գնա՛ս՝ ըղձերովդ անկատար…

67· Մի օր պիտի այս անցաւոր
Տունս փուլ գայ եւ ընկնի՛·
Եւ սուրբ զօրքը իմ հոգեւոր
Օթեւանը՝ իր թողնի···
Եթէ այդ օր իմ թաղումին
Հարցումի գան ծանօթներ,
Թէ ի՞նչ եղաւ տրա հոգին·
Ասէ՛ք, թռա՛ւ դէպ երեր···

*

68· Ծառի վերայ տերեւներ
Ծաղկում են նո՛ր գարունին,
Որ աշունը ցրտաբեր
Գա՛յ եւ տանի՛ ամենին···
Մարդը տերեւ է միայն —
Մահը կ'գայ կ'տանի՛···
Ծառը միայն մարդկութեան
Միշտ կ'մնայ կենդանի՛···

69· Անյայտ ու սեւ այս ուղին
Շատ շատերը գնացին·
Բայց ոչ մէկը նոցանից
Լուր չ'բերեց էն ափից···
Ինչի՛ այստեղ ես, զգա՛ստ,
Ճամբիդ քեռը դրստի՛ր
Մէկ էլ տեսար· անիմաստ
Հրաբաւ եկաւ· «հեռացի՛ր···

*

70· Տիեզերքը մեծ՝ յաւերժական իր կարգով,
— Եւ նորա մէջ ես եմ մենա՛կ, կենսագով·
Ո՞վ է մեծը իւր հասակով եւ հոգով·
Ո՞րն է արի, կիրճ հանճարի՝ ե՞ս թէ նա···
Եթերական բարձունքներից լոյսն է հոսում
անկործա՛ն·
Իմ հոգեկան ակունքներից մի՛տքն է խօսում
անվախճան···
Ո՞րն է այստեղ անջնջելին՝ — այդ լոյսերից
իսկութեան·
Իմ մտքե՞րը, թէ՞ աստղերը անխնայ···

71· Հարուստ ու շէն տուն ունիմ՝
Մէջը ոսկի եւ բեհէզ·
Զգո՛յշ ացի՛ր, ոխերի՛մ,
Տունս իզուր չ'ֆանդես···
Սիրտս տուն է խոր ու շէն,
Մէջը լոյսե՛ր ու խնդում·
— Դու սրտումս՝ տնօրէն՝ —
Իմ ջահերն են միշտ վառում···

*

72· Սուտ մի՛ ասէ՛ֆ· նիւթը ունի սիրտ ու սէր·
— Հողմի առաջ միշտ խօսում են տերեւներ,
Միշտ լսում է ծովը արթուն աստղերին,
Լեռները մերթ ազօթո՛ւմ են արտագին···
Սուտ մի՛ ասէ՛ֆ· կեանքը ունի խոր գաղտնիք,
Որ խօսում են անտառ ու բոյս եւ ծաղիկ···
— Դի՛ր հողմի դէմ դատարկ մի կուժ ու նայիր,
— Տե՛ս, թէ ի՞նչ է նա հառաչում անխոնիր···

73· Թէ չես տեսնում գաղտնիքը մեծ աշխարհի,
Երեկոյեան վառարանիդ մօտ նստիր,
Տե՛ս հանդէսը կապոյտ-կարմիր բոցերի,
Որ պարում են խորհրդաւո՛ր, երկնացի՛ր···
Ո՞վ է այդպէս շէնքը նիւթի խորտակում,
Հանդէս բերում իսկը նորա էութեան···
Այն, ինչ որ կայ, իբրեւ գաղտնիք, տիեզերքում
Ցոյց են տալիս կրակի մէջ անմահ···

*

74· Օմար-խայեամ, ֆո փառքը, միշտ անբաւ է·
Ձեռդ սագին՝ սիրտն երազին ծարաւ է···
— Արեւի պէս խօսքդ պայծա՛ռ, իմաստուն,
Ձի՛շտ ասացիր· կեանքը մոլոր մի նաւ է···
Ո՞ւր է, ասէ՛ֆ, միտքն Օմարի ահաւոր,
Որ պայքարի՛ երկնքի դէմ ամէն օր···
Թէ չ'կայ նա, ո՞վ կ'անարգի Աստուծուն,
— Միթէ՞ նա էլ նաւը նստեց անցաւոր···

75· Ձե՞ս տեսնում դու, որ այստեղ
Եկած ես մի խնճոյքի·
— Հրճուանք ու սէ՛ր փառահեղ,
Աստղ ու արեւ երկնքի՛...
Քանի հիւր ես, վայելիր
Աշխարհի ճոխ սեղանից·
— Շուտով կ'ասեն· «հեռացի՛ր
Հարսանիքի դահլիճից»...

*

76· Ես շատ անգամ միտք եմ անում անվրդով
Եւ տիեզերքի՛, եւ իմ մասին խորհմա՛ց·
— Որն է մեծը մեր երկուսից հասակով,
Կամ որն է իսկ շինարարը եւ աստուած...
— Ե՞ս եմ ծնուած տիեզերքի խոր արգանդից,
Թէ՞ նա է լոկ ծնուած իրօք իմ մտքում...
Եւ այս երկու յաւերժական գործերից
Ո՞րն է բարի եւ միշտ արի՛ իւր կեանքում...

77· Կեանքդ կարճ է եւ անծուկ·
Թո՛ղ այդ երդումն ու ցասում·
Սուգն ու սեւը սրտմաշուկ
Հարսանիքին չեն սազում...
— Ձէ՞ որ հիւր ես՝ մի անգամ·
Տե՛ս հաշիւը մատեանիդ...
Տէրդ քեզի ամէն ժամ
Սպասում է չարամիտ...

*

78· Երկու գիրք կայ աչքիս առա՛ջ, իմ դիմաց·
— Մէկն ամէն օր բաց եմ անում ու կարդում·
Կեանքիս բոլոր ուղիները նկարուած՝
Տեսնում եմ միշտ նորա անվերջ էջերում...
Իսկ էն միւսը կարդալու մի ցար չ'կայ·
— Գրուած է նա օտար լոզուով ու խրթին·
Էն աշխարհից ո՛չ մի խաբա՛ր, ոչ վկա՛յ, —
Կարդալու չէ կեանքի գիրկը բնաւին...

79· Ձայնս լինէր ահարկո՛ւ,
Ձի՛լ երկնահա՛ս մի կտրիչ,
Կ'կանչէի ես հուժկո՛ւ·
— Ո՞ւր ես, դուրս ե՛կ, ապարիչ···
Երբ շէնքը այս կերտեցնիր —
Գալո՛ւն, արե՛ւ, լոյս անբաւ, —
Ինչո՞ւ իզուր կարգեցիր
Կեանքի հանդէպ մահ ու ցաւ···

*

80· Գլխիս վերեւ անդադար
Պտտւում ես, դու արտոյտ·
— Ի՞նչ լուր ունիս ինձ համար
Էն կողմերից լուռ ու մութ···
— «Մենք երկուսով ուղեկից՝
Զուր եկել ենք ու կ'երթանք·
Բայց յայտնի՛ չէ, թէ ուսկից
Կամ ո՞վ ձգեց մեզ այս կեանք»···

81· Սուտ մի ասէք· ես ջահել չեմ ու անփորձ·
Նոր չեմ եկել էս աշխարհը անմահ·
Նոր չէ՛ կեանքս իբրեւ ձեռնարկ, իբրեւ գործ·
— Ես եղել եմ գետերի մէջ քանիցս···
Եւ քիւր անգամ ես անցել եմ էս ուղին,
Ես եղել եմ արեւի մէջ, աստղերի հետ միաժամ·
Անվախճան է յաւերժական իմ հոգին, —
— Ես եկել եմ, նորից կ'երթամ ու կ'գա՛մ···

*

82· Ես ոչ մի բան աշխարհում
Չեմ հասկանում այնքան խո՛ր,
Ինչպէս կատուն իմ սիրուն
— Նորա հոգի՛ն անտրոր···
Աչքերն անմեղ եւ կարեկից,
Ասե՛ս, մի բաց լուսամուտ,
Ցոյց են տալիս սրտի խորքից
Անմար կրակ, սէ՛ր եւ գութ···

83· Թող տլտուկը, եղբայր, լուծդ տար անձայն·
— Էդպէս է կեանքում ամէնի վիճակ·
— Ասա· մեզանից ո՞վ չէ համաձայն,
Որ կեանքը ցաւի ծով է անյատակ···
Եւ ով ապրել է, կեանքում մտածել,
Կամ ով եղել է հարկատու բախտին,
— Ով գիտէ զգալ, աշխարհը դիտել,
Նա վի՛շտ կ'ունենայ իւր սրտի միջին···

*

84· Ասի՝ արի խաղենք վարդե՛ր,
— Վարդը անենք կեանքի զարդեր, —
Կարօտը տանք մեր սրտերին,
Որ թեւ առնի մեր հոգին···
Ասի՝ ելնենք անտառ ու սար
Շրջենք հովիտ եւ դաշտը յար·
— Գէթ մեզ ասեն աստղերն անհուն,
Երբ պիտի գայ նո՛ր գարուն···

85· Հոգին է աստուած էս մեծ անհուն,
Աշխարհն ու արեւ ձեւեր են ու ջանք —
— Հագուստը միայն յաւերժականի՛···
Թէ նա չ'լինի, չի՝ լինի եւ կեանք:
Երկինք ու գետին, շարժումը անվերջ
Միայն մէ՛կ խմաստ ունին աշխարհում·
— Դազգահը դրած իրադարձի մէջ,
Արարչի համար հագուստ են կարում···

*

86· Ո՞վ է գրել սրտիս գիրքը աննման,
— Կեանքը շարել նորա ոսկի էջերին·
Եւ աշխարհի խորհուրդը սուրբ, յաւիտեան
Գրի առել սրտի տխուր պատերին···
Շա՛տ եմ ուզում լսել սաղմոսը սրտիս,
Շատ է յուզում խօսքը նորա թափանցող·
Ես շատ անգամ հարց եմ տալիս մտքերիս·
— Ո՞վ կ'իմանայ խորհուրդը ձեր երկնաշող···

87· Ի՞նչ ես անվերջ ու անմիտ
Պտոյտ անում, ճախարա՛կ·
— Ասա՛, վարպետ· մանածիդ
Ո՞ր-մասն է լաւ ու յստակ···
Թէ գործուածիդ անպատ
Իմա՛ստ ունի ու պարծանիք,
— Ո՞ւր ես խառնել լաւն ու վատ,
Լո՛յս ու խաւար, մահ ու կեանք···

*

88· Ջուր մի՛ խոկա, դու իմ սիրտ,
Ինչ կորած է, չես գտնի·
Վարար գետ է կեանքը բիրտ,
Ի՞նչ որ գցես, կ'տանի՛···
Ո՞ւր է հոսում գետը զուր·
— Ոչ ոք չասաց այդ մասին·
Ջրի վերայ մի փրփուր՝
Դու էլ կ'անցնես ճո ուղին···

89· Մարդ ես հզօր եւ վեհագոյն մի էակ·
Երկիրքը ճեզ տուել է սուրբ մի կրակ,
Որ սովոր ես յետ եւ առաջ նայելու·
— Տե՛ս, նաւդ ճեզ տանելու է շա՛տ հեռու···
Օրուայ տխուր հոգսերը քո աննպայ,
Մտքերդ հուր վառիր՝ կարող դու աստուած·
— Էս աշխարհից ճեզ էլ բաժին չի՛ մնայ···
Նաւդ նստիր, որ շուտ հասնես հայրենիքդ
անմոռաց···

*

90· Վարկեանի պէս կարճ է կեանքս,
Աստուածների խարշ է կեանքս·
— Ինչ որ կ'ուզեն, քո՛ղ ինձ ասեն,
Արեւների՛ հարճ է կեանքս···
Աստղերի պէս վառուում եմ ես·
Երազներ են հոսում սրտէս···
Ինչ որ կ'ուզեն, քո՛ղ ինձ ասեն,
— Արե՛ւ եմ ես գարնան պէս···

91· Ես խօսէ կ'ուզեմ կարմիր բոցով՝
— Որ շէկ շանթի կաթիլ լինի·
Ես խօսէ կ'ուզեմ մի հարուածով
— Աստղ ու երկինք հոգի անի՛···
Մեզ խօսէ է պէտք ինչպէս ոլոտ,
— Որ կապանքը կեանքի փշրի՛···
Խօսէ արարիչ, լոյսի՛ կարօտ,
— Կեանքին գարուն, արեւ բերի՛···

*

92· Ձիւն է գալիս մեղմ ու լուռ,
Սիրտս է լալիս սեղմ ու զուր···
Ո՞վ է ցանում երկնքից
Ծերութիւնը էս անդուր:
Ի՞նչ են անիւն ու երկանք
Էդպէս աղում ու մաղում·
Ո՞վ է գործում մեզ պատանք
Անգութ ու սուտ էս խաղում···

93· Շատ ուղիներ շարուած էին իմ առաջ·
— Միայն մէկը ես ընտրեցի նոցանից···
Ու տանում է էս մէկն ինձի ձախ ու աջ,
Մինչեւ հիմա խաբար չունեմ միւսներից···
— Էս մէկ ուղին լաւ ու վատով, կոշտ ու նեղ
Տանում է ինձ դէպ հայրենի՛ հեռուներ·
— Ասա՛, Տէր իմ, ինչո՞ւ համար մէկի տեղ
Գծել ես զուր հազար ու բիւր ուղիներ···

*

94· Նկարիչ ես, ներկեր ունես գոյնզգոյն,
Ջեռիդ բռնած արարչական ֆո վրձին,
Գծել ես դու աշխարհ, արեւ ու գարուն,
— Յաւերժական կեա՛նք ես տուել կտաւին·
Ի՞նչ էր պակաս ֆո կտաւին ու ներկին,
Որ գործդ զուր պակաս պատ դուրս եկաւ·
— Արեւ ու լոյս, գարուն ու սէր երկնային,
Բայց նոցա կից՝ մահ ու կսկիծ, չոռ ու ցաւ···

95· Ամպածրար սէ՛գ ժայռերի կատարին
Արծիւն է վեհ՝ գահ ունի…
Ամպերից վե՛ր, եթերի մէջ լուսածին
Մի՛տքն է շողում աննուն…
Կեանքի ունայն կամարից վեր՝ անվեհեր
— Կեանքը մաշող բանտերից դուրս ու միայն
Ազատութեան միտքը արի՛, լուսաբեր
Արծուի պէս սաւառնո՛ւմ է անսահման…

*

96· Ընչասէր չեմ,
Ոչ էլ գերի աշխարհային փառքերի·
— Ես կարօտ եմ արեւներին լուսադէմ·
— Ինձ յուզում են կիրքն ու կրակ հանճարի՛…
Ես սովոր չեմ
Անգութ եւ սուտ էս աշխարհի բարքերին·
— Սոսկ անցորդ եմ տիեզերքի մէջ էս վսեմ,
— Ինչպէս եկայ, էնպէս կ'երթամ ես կրկին…

97· Կարծես լոյս երազի հմայքով,
Մութ գիշեր իմ ճամբին դու ելար·
— Դու, իմ հոյր, հոգուդ սուրբ շողերով
Նո՛ր երկինք ցոլացիր ինձ համար…
Սէրն անքիծ եւ քախիծ հո դէմքին —
Շողացին անուրջնե՛ր ու գարու՛ն, —
— Դէք նայեմ հո հզօր աչքերին, —
Որ յիշեմ իմ աստղերն, իմ երկինքը անհուն…

*

98· Մի սուրբ անուրջ, մի նուրբ երազ —
Ինչպէս անյայտ երկրի հեքիաթ՝
Ինձ կախարդեց երգը անհաս —
— Սէրն աստղերի հարազա՛տ…
Մի նուրբ հոգի՛, մի սուրբ հոգի՛ —
Դէպ վե՛ր, երկի՛նք սլանա՛մ…
Աստղ ու արե՛ւ անմահ փառքի,
— Ձեր բարձունքին տիրանա՛մ…

99· Ես կեանքը սեւ բանդ, Էս կեանքը մութ խուց·
— Ազատը սիրող, ի՞նչ ես որոնում·
Ձեռքերիդ շղթայ եւ կեանքդ խաթայ,
Հերիք չէ՞ անվերջ դու սուգ ես անում...
— Ջարնե՛մ ներդումութ կեանքիս կապանքին,
Փշրե՛մ ու ազատ թափով սլանա՛մ...
Արծուի պէս վե՛հ, ամպերի փէշին
Փե՛ղ, ազատութիւն, գրկե՛մ ու երքա՛մ...

*

100· Մանուշակը անուշ եւ շուշանը ծարաւ,
Սիրուն վարդը կարօ՛տ, ջերմագի՛ն
Աղերսում են հեռու ամպերին սրարշաւ·
Ցօղ ցանել ջերմակէզ դաշտերին...
Հով ու զով, անվրդով, սեւ ամպերը խմբով
Անտարբեր ճանապարհ են անցնում·
— Ջէ՛ երկրին դառնագին ու խռով
Մենք իսպա՛ռ մօտենալ չենք ուզում...

101· — Վառ աստղեր, ձեր լոյսերն ու ձեր սէր
Ո՞վ է ձեզ շնորհել զօրաւոր...
— Ձէն տուր մեզ, Տիեզերքի անյայտ տէր·
Դէպի ո՞ւր ես տանում մեզ մոլոր...
Եւ անցնում են աստղերն անմեկին,
Պատասխա՛ն իմ հարցին չե՛ն տալիս...
Տիեզերքի միակ տէրը վերին
Թագնուա՛ծ է եւ դուրս չի՛ գալիս...

*

102· Հաւատարիմ իմ ընկերներ եւ ոխերիմ թշնամիք,
Գիրքը սրտիս ցոյց է տալիս, ձեզ պա՛րտեմ ես
ահագին...
Առեւտուրը մեր սրտերի եղաւ կանխիկ, ապառիկ·
Իսկ հիմայ, երբ դուք էլ չ'կաք, հեռացե՛լ էք
անգիւմանս,
Ձեր հաշիւը մնում է դեռ իմ մատեանի էջերին...
Ես շատ անգամ բաց եմ անում հաշուեգիրքը
սուրբ սրտիս,
Եւ շատ անգամ լաց եմ լինում, մեր օրերը
յիշելիս...
— Ինչո՞ւ թողիք ձեր հաշիւը իմ սրտումը
յաւիտեան...

103· Սիրտս, կարծես, մի մեծ մատե՛ան, որ բիւրաւոր
էջ ունի,
Մէջը գրուած աշխարհների պատմութիւնը
անուանի...
Թէկուզ չնչին մի հատ աւազ, արեւն, աստղեր
անհամա՛ն,
Ծաղիկ ու բոյս, խաւար ու լո՛յս, մարդ,
անասուն, ամէ՛ն բան
Իմ մատեանի լայն էջերին իւր ջոկ հաշիւը ունի..
Ես շատ անգամ բաց եմ անում էջերը իմ մատեանի
Ու կարդում եմ խորհրդաւո՛ր պատմութիւնը
աշխարհի...
Սիրտս, կարծես, մի մեծ մատե՛ան, մէջն աշխարհ
կե՛անք ունի...

*

104· Էս հոյակապ դահլիճի մէջ կայ ամէ՛ն բան գեղանի·
Վարդի բուրմունք, գարուն ու սէր, երգ ու երազ
եւ գինի...
Տե՛ս, ամէ՛ն բան առատ ու լի՛· խնճո՛յք է նիշտ
բերկրալի·
Բայց ինչի՞ս է, երբ որ չ'կայ տէրը նորա անուանի..
Քէֆն՝ անիրաւ, կերուխումը մի անծանօթ
հարկի տակ,
Բացակա՛յ է էֆ սարֆողը, եւ յայտնի՛ չէ
նպատակ...
Միայն գինին, կամ վարդ ու սէր ոչինչ անել
չե՛ն կարող,
— Երբ որ չ'կայ էֆ սարֆողը, երբ անյա՛յտ է
նպատակ...

105· Ինձ իմ բարի ընկերները խօսք են ասում
շատ անգամ·
— Խի՞ չես գնում դու հանդէսներ, պար ու
թատրոն, ժողովներ,
Ուր խաղում են դերասանները իրական
պատկերներ, —
Որ կեանքը այս կարողանաս գտել, դիտել
ամէն ժամ...
Չէ՛ ասացի, — ներկայացում կայ իմ սրտում
ամէն օր,
Ուր խաղալիս՝ դուրս են գալիս դերասաններ
իսկական,
Ուր գործում է ողբերգութի՛ւնը աշխարհի
զօրաւոր...
Սրտիս շրեղ թատրոնի մէջ բեմ է սարքած
անհամա...

*

106· Այսօր բերին ինձ մի գործիք նրբաձեւ·
— Դի՛ր ականջիդ եւ կ'լսես, ի՞նչ է լինում
ամէն տեղ·
Երգեր ու ցոյց, խօսք ու զրոյց կամ ժողովներ
յարատեւ,
Տե՛ս, ամէն բան դուրս է գալիս թելի միջով
հանճարե՛ղ:
— Ասի՝ իմ մէջ կայ բնածին, ազատ ու հին
մի գործիք·
Երբոր լարուած է մեքենան իմ սրտի մէջ ազդեցիկ,
Տեսնում եմ ես նորա միջից կեանքը անցեալ
ու գալիք,
Լսում եմ ես երգն ու աղմո՛ւկը աշխարհի բնածին..

107· Քանի կեանքս անյայտ ճամբով ընթանայ,
Քանի օրս հոգսերի մէջ անց կենայ,
Լաց ու կոծը էս աշխարհում ի՞նչ նշան, —
— Եղած չ'եղա՛ծն է ինձ համար անխնայ···
Բեմի վերայ իբրեւ մի զուր դերասան՝
Իմ նախորոշ դերն է չնչին եւ ունայն···
— Օրս կ'գայ, ինձ իմ հաշի՛ւը կ'տան,
Դուրս կ'նետեն, երբ որ դերս վերջանայ···

Բ.

ՁՆՂՈՒՄ ՈՒ ՊԵՂՈՒՄ

Ա.

Կանգնած ես դու հողի վերայ,
Սիրտդ՝ արեւ ու աստուած.
Նայի՛ր ներքեւ եւ մի՛տք արա.
— Ոտքերիդ տակ՝ կայ ցած...
Նա, որ մի օր միտք էր հզօր,
Սէ՛ր ու գարուն աշխարայ,
Տե՛ս. նա էսօր հող է անզօր,
— Դու կանգնած ես նորա վերա...

Կ'անցնին օրեր եւ տարիներ,
Ինչ էլ կ'տան վիճակը նոյն.
Հող կ'դառնայ սիրտդ եւ սէր,
Քո գործերը, քո անուն...
Ցետոյ մի օր մի սրիկայ
Հողիդ վերայ կ'զբօսնի,
Որ նորան է՛լ նոյն հերքը գայ,
— Երբ նա աշխարհը թողնի՛...

1927.

Բ.

— Ես եմ մեհյակ երկնքի տակ.
Սեւ ծովերի ալիքն ու ջուր,
Մրրիկների կայծակն ու շանթ,
Երկի՛նք արե՛ւ, աստղերը հուր
— Մէ՛ջս թաղեմ, իբրեւ Աստուած,
Աշխարհն անեմ մտքի զանգուած...
Միտս մեծ է եւ արի,
Շողշողում է ճառագայթ.
Քարուանների աստղերի
Լոյ՛ս է տալիս նա հպարտ...
— Սիրտս, ասես, եթեր լինի,
Արեւի՛ պէս լոյսերը վառ...
— Ո՞վ կարող է, սահման դնի
Իմ մտքերին անսպառ...

1921.

Գ.

Եկաւ մի օր կոյսը սիրուն
Թէ՝ յօրինիր երգ ու գարուն.
Երգ աննման, եթերային, —
Որ լոյս ու սէր բերի սրտին...
Ու ես վերցրի հնարը հին,
Զարկի ճորա ճուրը թելերին.
Եւ մեղեդին հնչեց տխուր
Ցաւերը բիւր, երկինք եւ հուր...
Դարձաւ կոյսը՝ թէ չեմ ուզում.
— Երգդ տխուր սիրտ է յուզում...
Տխուր երգե՛ր ու խոր վերքե՛ր
Կ'խորտակեն գարուն ու սէր...

Դ.

Չէ՞ որ մի օր հոգուս բարձրէն դու անցար,
Իբրեւ մի ձայն հեռուների յաւիտեան.
Սրտիս համար անհաս երազ դու դարձար՝
— Մի նուրբ հեբիաթ հոգիների, ու գարնան...

Չէ՞ որ մի օր սրտիս գաղտնի խորանից
Իմ խնկաբոյր բուրվառները հանեցիր.
Իսկ աստղերը իմ մտքերի երկնքից
Ջո՛ւր, անպտո՛ւղ էս աշխարհին ցրեցիր...

Ինչպէ՞ս եղաւ... երազներս ո՞ւր կորան, —
—Ո՞ւր ես, ով ձա՛յն հեռուների՛, գարունքի...
Ո՞ւր են ցրուած իմ աստղերը յաւիտեան,
— Տե՛ս, գերի եմ էս բանտումը փոքրոգի՛...

1922.

Ե.

Էն հաւքեր, որ աշնան
Մեր երկրից հեռացան.
— Անհման երգերով
Ցետ եկան խմբերով...
Բիւր համբոյր ծաղիկներ,
Որ աշնան թօշնեցին.
Խանդավառ, ոսկեթե՛լ
Շողշողում են կրկին...

Թող ես էլ իմ վսեմ
Դրօշակը վերցնեմ.
— Հակառակ սեւ բախտին՝
Գարունքին սպասե՛մ...

1903.

Զ.

Իմ կեանքը թօշնեց, լոյսերս կորա՛ն,
Տենչանքը սրտիս, երազ ու անուրջ
Հեռացա՛ն աշնան հաւերի նման.
— Գատա՛րկ է հոգիս, ամայի՛ իմ շուրջ...
Գարնան ու սիրոյ ժպիտներ ու շոգ
կեանքի ափերից էրէիջո՛վ կու գան...
Բայց ինձ օտար է բերկրանքը յուզող,
Սրտումս մոխիր եւ լո՛ւռ գերեզման...
Երանի՛ մի օր հողմերի թեւին՝
Աշխարհը մոռնամ, հեռո՛ւ սլանամ.
Բեռներս յանձնեմ անմիտ ժխորին,
— Էս կեանքը ուզայն ողբա՛մ ու երգա՛մ...

Է.

Տո՛ւր ձեռդ, եղբայր. խոր վիշտը կեանքի
Թող մեզի տանջի, հարուածի միտեղ.
— Սիրտ սրտի սեղմենք... դժոխք օրերի
Խաւարից նայենք դէպ հեռուն, — այնտեղ,
Ուր չ'կայ էս բիրտ ժխորը անմիտ,
Ուր գարուն, արեւ ազատ են, պայծառ,
Եւ երերական լոյսը ճշմարիտ
Նոր կեանք կ'շողայ աշխարհի համար...
— Տո՛ւր ձեռդ, եղբայր, նայենք դէպ՛ հեռուն,
Մեր կեանքն ու սէրը կանչում են անհուն...

Ը.

Սե՛ւ–սե՛ւ ամպերն եկան թափուան սար ու ձոր,
Սե՛ւ–սե՛ւ դարդերն եկան լեցուան սրտիս խոր.
Էն մեծ սարը ամպերի մէջ կ'սգայ.
Իմ սիրտը միշտ դարդերի մէջ կ'խոկայ...
— Ջան, համի ջա՛ն, ա՛ռ ամպերը, հշի՛ տար
Ջան, հոգի ջան, ա՛ռ դարդերս, հաշի՛, տար...
Դուրս ե՛կ, արեւ, դուրս ե՛կ շուտով եւ լոյս տուր.
Սարի ամբուլ սարի դօշին համբոյր տուր...
—Դուրս ե՛կ, ջէյրան, դուրս ե՛կ տանից մի տեսնեմ,
Գէթ մուրազիս վերջին անգամ ես հասնեմ...

Թ.

Երկնքում աստղեր կան
Վառվռուն ու փայլուն.
— Ինչ սրտում լոյսեր կան
Միշտ աճուն ու գարուն...
Երբ հեռու երկնքում
Սուրբ ջահերը վառեն.
Ինչ սրտի բարձունքում
Անուրջներ կ'ճախրեն...
Աստղերը սիրով լի՛,
Մեզ միշտ լո՛յս են տալիս...
— Դու ինչո՞ւ, նազելի,
Մեզ այցի չես գալիս...

1923.

Ժ.

Ես նիւթապէս մի աննշան
Մասն եմ միայն տիեզերքի.
— Բայց միտքը իմ անմահական՝
Աստուած է նիշտ եւ հոգի՛...
Իմ նիւթական տունը մի օր
Փուլ եւ փոշի՛ կ'դառնայ.
— Բայց իմ հոգին ամենազօր
Յաւերժաբա՛ր կ'մնայ...
Հոգսերը զո՛ւր՝ իմ տան մասին
Կ'գա՛ն, կ'երթա՛ն անօգուտ.
— Միայն հոգին է երկնային,
Որ չի՛ սիրում հոգսը սուտ...

1927.

ԺԱ.

Սրտագին դաշտային ծաղիկներ,
Որ շողում էք կարօ՛տ, լոյս ու սէր,
— Ձեզ նման անգիւման շողշողա՛լ չեմ ուզում...
Սիրասուն ամբոլներ եւ անմեռն բլբուլներ,
Իմ սրտին ե՛րգը ձեզ չի սազում...
Տխրադէմ իմ լուսին, ձեզ պէս գուր
Ձեմ կարող լոկ նիրհե՛լ, արթնանա՛լ...
— Դո՛ւք, անվերջ երազո՛ղ իմ աստղեր,
Ձեզի պէս չեմ ուզում լու՛ռ մնալ...
— Եղբայր իմ. ցաւի մէջ, բանտերում, լծի տակ,
Միշտ ձեզ պէս ես կ'ուզեմ ծով արցո՛ւնք հեղեղել...
Սեւ բախտին հակառա՛կ, իմ ձեռքին դրօշակ,
— Բոնութի՛ւն, ձո կուռքե՛րը կ'ուզեմ խորտակել...

1903.

ԺԲ.

Ես չեմ ժխտի ու չե՛մ խախտի վսե՛մ գործը
գիտութեան.
— Բանում նա է, միտքը հանում մինչեւ երկինք
ու Աստուած:
Բայց կայ մի բան, որ ծնում է իմ մէջ յոռի մի կասկած.
— Ի՞նչ է ուզում մարդը գտնել անցուդարձում
բնութեան.
Արեւների եւ աստղերի շարժո՞ւմը մեծ եւ անվերջ,
Թէ՞ նիւթերի իսկութիւնը, տարածութիւնը անտես..
— Այդ ամէնը ցոլացումը, անդրադիրը առերես —
Իսկ գօրութիւնը գործում է մեր սրտերում
եւ մեր մէջ:
Մեքենավա՛ր, եթէ կ'ուզես հիմքը տեսնել ես գործի,
Զուր ես նայում նորա դրսի՝ արտադրած աղմուկին.
— Մեքենայիդ կազմը դու տես, իսկը նորա անմեկին.
Չէ՞ որ միայն այնտեղ է լոկ պատասխա՛նը ես հարցի..

ԺԳ.

Ո՞վ է վառել ջահերը իւր տիեզերքի մեծ այգու մէջ,
Որ ներշնչեն տարածութեան իրադարձը, եւեւէջ.
— Ո՞վ է դրել նրագները իմ սրտի մէջ հոգեւոր,
Որ ներշնչեն ու լո՛յս բերեն այգիներիս անսովոր...
Տիեզերական ջահերը այն սէ՛ր ու կարօ՛տ չ'գիտեն.
— Ձրագները իմ սրտի մէջ սէր ու գարուն կ'բերեն...
Եթէ մի օր նիւթը հզօր անհետանայ հիմնովին,
Երկնքի հուր ջահերը բի՛ւր միանգամից կ'հանգչին.
— Եթէ տունը իմ հողածին փո՛ւլ գայ, կորչի՛,
անգիւման,
Ձրագներս հանգչելո՛ւ չեն, այլ կ'շողան յաւիտեան...

ԺԴ.

Քեզ եմ երգում,
Ով հալածուած ու տանջահար,
Կեանքդ զուլում,
Սիրտդ խաւա՛ր, իմ եղբա՛յր...
Քո արցունքն է յորդ ու առատ,
Որ հեղեղեց աշխարհը մեծ.
Քո հանճարը խոր ու ազատ
Արեւները յօրինեց...
Քո կապանքի ձայնն է հնչում
Օր ու գիշեր անսովոր.
— Կո՛ւ ու դա՛տ դու ես կանչում
Յաղթութեան տէ՛ր դու բանուոր...

1919

ԺԵ.

Սիրո՛ւն աղջիկ, նազո՛ւն աղջիկ.
— Որ սարերի զմրուխտն ես դու.
Գարնան հովիկ, սարի ծաղիկ, —
Դաշտի ժպիտը ազդու...

Աստղերը քիւր խոր երկնքից
Նետել են քեզ քի՛ւր համբոյր.
Եւ արեւը իւր մեծ գահից
Քեզ տուել է սրտի հուր...

Սիրուն աղջիկ, գարուն աղջիկ,
Սիրոյ երգեր մեզ ասա՛.
— Մեր սրտերին լոյս ու ծաղիկ —
Ցնորք, երազ միշտ խօսա՛...

1922

ԺԶ·

Ես կ'ուզեմ ոսկեշող արեւի լոյսի մէջ՝
Սաւառնել դաշտերով երկնաէջ...
— կամ թողէք, որ գլխիս փոթորիկը պայթի,
Ես կուզե՞լ եմ ուզում կատաղի...
Երկնային սուր ու թո՜ւր կայծակներ,
— Ես կ'ուզեմ գալարուել ձեզ նմա՜ն...
կամ տուէք լռութիւն, գերեզմա՜ն,
Եւ տանջանք ու կոիւ մահաբեր...

կամ ոչի՜նչ, կամ տուէք ամէ՜ն ինչ·
Բերկրութիւն, կամ ցաւում,
Արեւներ ու գարո՜ւն կամ զայրոյթ մրրկի՜·
կամ երկի՜նք անկոպար, կամ թէ մահ եւ վուլում,
Դառնութի՜ւն ու շղթա՜յ, կամ երա՜զը կեանքի...
— Ա՜խ, տուէք ինձ արե՜ւ, կամ կոիւ չարաչար,
կամ միա՜յն գերեզման, մոռացո՜ւմ ու խաւար...

1902·

ԺԷ·

ՔԵՐԹՈՂ·

Ո՞վ է ֆո մէջ այդպէս խօսում անվրդով·
— Հուրն է իմ մէջ հոսում անշէջ, իբրեւ ծով...
Ո՞ւմ երգն է միշտ թնդում, խնդում յաղթաբար·
— Աստուածներն են իմ մէջ խօսում հաջաբար...
Ո՞ւմ ճառն է հնչում, կանչում, հառաչում·
— Երկինքն է միշտ ճչում, գոչում եւ վե՜ր կանչում...

Սէգ լեռների յաւերժական հմայքով՝
Ու անտառի խորհրդաւոր երգն իր մէջ,
Կանաչազարդ դաշտի ժպիտը իր ֆով՝
Խոր ծովերի սուգն ու տրտունջը իր մէջ՝ —
— Նա է հզօր, որ յօրինում է արեւ·
Քերթողը միշտ կեանք է ծնում յարատեւ...

1922·

ԺԸ.

ԲԱՆՈՒՈՐԻ ԵՐԳԸ.

Ե՛կ անցնենք ու գնանք
Դէպ հեռուն, դէպ՛ արեւ.
կեանքը մեր յարատեւ,
Թշնամուն մեր դիրքերը չ'տանիք.
— Մեր բրտինքն ու արիւն,
Մեր տանջանքը անհուն՝
Իբր հոգի յաղթարար
Կ'բերեն նոր արեւ մեզ համար...

Երբ կռիւն է ազնիւ,
— Մեր կռիւն է պատիւ
Երկնքին, աստղերին,
Գալիք սուրբ օրերի
Աժդահա բաջերին...
Շուտ բռնենք մեր ուղին այս կարմիր, —
— Միայն նա նոր գարուն կ'բերի...
Թշնամուն մեր դիրքերը չ'տանիք
— Շուտ ելէք բանուորներ, բաջ ու ժեր,
Ձեզ կանչում է արե՛ւ աշխատանիք...

Մենք անցնում ենք ազատ, անվրդով՝
Երկնքին արժանի՛ հայացքով...
Մեր կրծքում անչնչում...
Մրրիկներ են շրջում.
Մեր դէմքին, մեր գլխին
Կայծակներ են շաչում դառնագին...
— Միայն նա՛ — մեր զայրոյթը, հանգար —
Կ'ստեղծի նո՛ր աստուած, նո՛ր աշխարհ...

Շուտ անցնենք ու գնանք
Դէպ հեռուն ու գարուն, —
Թշնամուն մեր դերքերը չտանիք...
— Թող ճնշի մեզ տանջանքը անհուն,
— Մեզ կանչում է արե՛ւ — աշխատանիք...

1925.

ԺԹ.

Անսասա՛ն, ինչպէս ծովն անքաժան,
Ինչպէս հուր ու կայծակ, անխոռով, —
— Նա գալիս է ազատ շարքերով,
Որ փշրի՛ կապանքները դաժան...

Բիւր-հազար տարիներ՝
Հարկատու կաշկանդող բռնութեան՝
Մարդկութիւնն է անյաղթ, անվեհեր
Պահանջում արդար դա՛տ, դատաստան...
Նա գալիս է իբրեւ փոթորիկ,
Ջեռիին սուրբ դրօշակը կարմիր...
— Ստրուկնե՛ր, ձեր գարունն է գալիք.
Կանգնեցէ՛ք, խոնարհուէք շուտ եւ ժիր...

Բիւր-հազար տարիներ
Ձեր տանջանքն էր պատել ողջ երկիր,
Ձեր արիւնն էր ներկել արշալոյս,
Ձեր ցաւով էր աշխարհ տառապում,
Ձեր տանջանքն էր պատել ողջ երկիր,
— Շարժեցէ՛ք դրօշակը կարմիր...

Եւ հազար տարիներ
Ձեր սգով էր մեր կեանքը անմիտ, սեւաւոր,

Ձեր արիւնն էր ներկել արշալոյս,
Ձեր կապանքն էր շաչում ահատոր,
Ձեր ցաւով էր լալիս վերջալոյս...
Ու համին իւր տխուր ժամերին
Ձեր սեւ օրն էր խօսում, շրջելիս...
— Օ՛, գազան դահիճներ դառնագին,
Ձեզ վրէ՛ժ, դատաստա՛ն է գալիս...

Դահիճներն են անդուլ սարսափում,
Դահիճներն են տխո՛ւր, փոքրոգի.
Ճահիճներն են իզուր տարափում, —
— Որ կ'գայ դատաստա՛ն երկնքի...
Անսասան, ինչպէս ծովն անքաժան,
Ինչպէս հո՛ւր եւ կրակ, ու որոտ
Շարժուեցէք հերոսներ նոր գարնան,
Ձեզ կանչում է կռուի սուրբ հոգին ու կարօտ...
Եւ կայծակը ձեզ սուր,
Ձեր սրտում բոց եւ հուր՝
Շո՛ւտ առաջ, բանուորներ ֆաջարի՛,
—Ջարկեցէք անցեալի կուռքերին.
Թող գարունը ազատ օրերի
Շողայ լոյս ձեր սրտին, ձեր բախտին...

1916.

Ի.

ՀԵՔԻԱԹՆԵՐ.

Կեանքի բոլոր ուղիներին, եւ իմ մոլոր օրերին
Սրբութեան պէս միշտ անվեհեր սիրել եմ ես
հեքիաթներ.
— Հեքիաթների կարօտներով միշտ արբած է իմ հոգին,
Աղբիւրի պէս հեքիաթները փսփսում են խինդ ու սէր:

Ոսկի թեւեր, աննիւ ձեւեր, միշտ վառվռուն ու շարժուն՝
– Սուրբ հեքիաթի հերոսները կեանքին արեւ են բերում.
Նուրբ հեքիաթի փարոսները՝ արեւի պէս կախարդուն՝
Կանչում են մեզ նոր գարունքի անմահական եքերում..

Ո՞ւր են, չ'կան իմ անխոռով, հազար նազով ու սազով,
Հեքիաթները պարզ ու վճիտ, անարատ...
— Դուք, երգիչներ. ձեր երկնային ճնարով
Յօրինեցէք մեզ հեքիաթներ միշտ ազատ...

Ինձ կաթի տեղ մայրս առատ հեքիաթով է միշտ սնել.
Երազներով լի՛ գիշերը եւ իրիկուն կախարդուն՝
Միշտ հեքիաթով լի յուշերը պատել են ինձ անարգել,
— Հեքիաթն է միշտ թեւաւորել կեանք ու հոգիս
զուարթուն...

Հեքիաթն է միշտ աղբիւրի պէս աշխարհի վի՛շտը ասում.
Հեքիաթն է նիշտ զեփիւռի պէս կանաչ կարմիր թեւերով՝
Անցեալը մութ, ասես մի գուբ, մեր սրտերին միշտ
խօսում...
— Հեքիաթի՛ է սիրտս կարօտ հազար ու բի՛ւր ձեւերով..

Անտառ ու սար, ծով եւ ալիք հեքիաթներ են
միշտ շարում.
Իւր սրինգը հզօր ձեռին՝ աղմկարար ժիր ֆաւնին
Անմահական հեքիաթներ է մեզ եքերից միշտ բերում.
— Ա՛խ, հեքիաթի կարօտով է լեցուած ծարաւ
իմ հոգին...

1924.

ԻԱ.

Միտքս ազատ, դիրքս հաստատ՝ —
— Արեւն, աստղերը հարազատ...
Ելէ՛ք սարեր, ծով ու ալիք,
Անտառ ու բո՛յս, արի մարդիկ,
Ելէք, եկէք խորհուրդ անենք,
Ճրագները միշտ վառե՛նք...
Եթէ ասեն. ո՞ւր էք գնում,
Ո՞ւմ դէմն է, որ դաւ էք սարքում.
— Քօղը պոկենք մեր լուրթեան,
Իսկը տեսնենք էս բնութեան...
Ասենք անվախ եւ քաջարի՛.
— Դատ ենք ուզում երկնքէն,
Թող դուրս հանի միտքն աշխարհի...
Ի՞նչ է պահել մեզնից իր էն...

ԻԲ.

ՁՄՐԱՆ ԳԻՇԵՐ.

Բուք ու բորան, ձմրան գիշեր,
— Սառնամանիք դառնալի.
Վիշապները խաւար ու ծեր՝
Բերնները բաց, ահրելի,
Մռնչում են եւ ճչում,
Մահը գործի են կանչում...

— Ո՞ւր է, չ'կան արեւ, գարուն,
Ինչպէ՞ս կորան ծաղիկ ու վարդ.
Վշտի աշխարհ, վիշտն է անհուն,
Կեանքը ցուրտ է ու անգարդ...

Քամին է խօլ, անյագ — վայրագ
Դռներ բաղխում, զարնում սրտին.
Քամին է լոկ թռչում արագ՝
Սեւ սրինգը իւր սեւ ձեռին...

— Ի՞նչ ես կորցրել, ով անկոչ հիւր,
Ումն ես թաղում տխուր—իզուր...

Ի՞նչ ես փչում, անվերջ յուզում,
Երգդ անհուն ի՞նչ է ուզում...
Նա վշվշում է, խոր լալիս,
Տխուր սրտին ձայն է տալիս.
— Գարնան յուշեր սէր ու խնդում,
Երազների ոսկի՛ կամար.
Մահուան տխուր ձեր մահիճում
Հանգիստ ճնէ՛ք, փարուէք իրար...
Սեւ սրինգով այս մութ գիշեր
Նինջ եմ ասում ես ձեզ համար.
— Ճնէ՛ք առմիշտ սէր եւ յուշեր,
Լոյսեր չ'կան էլ ձեզ համար...
Վշվշում է ու խոր լալի՛ս,
Սար ու ճարին ձայն է տալիս...

1904.

Իգ.

Օրերն ու տարիք մէկ–մէկ, միալար,
Կարծես թշնամի անմիտ ջուլհակներ,
Յաւերժի հանդէպ արագ ու խոնարհ
Մանում են, գործում սեւ պատանքը մեր...
Անցնում են ահա՝ մոռայլ ուսերին
Միշտ ձախորդութեան բեռները բարձած...
Բերում են, լեցնում հլու մեր հոգին
Կրճեր վայրենի՛ եւ թունաւորուած...

Եւ մենք այս բանտում, աշխարհի բանտում
Չանձրո՛յթ ենք ծծում կեանքի ակունքից.
Իսկ մեր սուրբ հոգին հեռու է ձգտում,
— Ազատ ու հեռու կապանքի հովտից...
Ո՞ւր է բանական այն կեանքը բուրեան,
Որ արարչական ծնել է հանճար, —
Ո՞ւր են աւետեաց լոյսերը գարնան,...
— Ասա՛, ով երկինք, ի՞նչ ես դարձել խար...

1904.

ԻԴ.

Գործս լինէր երկնքի մէջ,
Փորձս լինէր եթերում.
— Նոր սարք ու կարգ, նոր երկնաէջ
Կ'հիմնէի աշխարհում...
Ես նիւթական էս ժխորից
Կ'թողնէի լո՛յս, արե՛ւ,
Գարուն ու սէր միշտ բերկրալից,
— Բարիքն արի՛, յարատեւ:
Տիեզերքի մէջ վեհ եւ ազդու
Միտքը հզօր ու անմահ
Կ'կարգէի մեզ լուսատու,
— Էլ չէր լինի վիշտ ու մահ:
Չէի թողնի եւ ոչ մի բան
Էս ժխորից ցաւագար.
Միայն հոգին անմահական
Կեանքին ուղի՛ ցոյց կ'տար...

1927.

ԻԵ.

Մարդը ահա միտք է անում ամէն օր,
Որ վերանան ազգերի մէջ զօրքն ու կռիւը խարդախ —
— Էլ չլինին զէնք ու զրահ, ռազմանաւերը հզօր,
Որ ազգերը ապրեն ազա՛տ, միշտ հարազատ ու
խաղա՛ղ...
Մանուկները՝ խարոյկի մօտ՝ թաց փայտի —
Փորձ են անում անմտաբար եւ անհոգ,
Որ չ'լինի ծուխը նորա դառնալի...
— Բայց ծուխը կայ դեռ անփոփոխ եւ իրօք...
Պատերազմը ազգերի մէջ, կրակ ու զէնք, զօրքը խիստ
Ծուխ են միայն կռիւների, որ կան մարդու հոգու մէջ..
Եթէ կ'ուզէք ազգերն ապրեն եղբօ՛ր նման ու հանգիստ,
— Փոխէք սրտի կարգ ու սարքը, ներհակն ու վէնն
նորա մէջ...

ԻԶ.

Մեր լայն երկնքում բանակ առ բանակ
Ամպեր են շարուած անքաւ դառնութեան.
Մեր վեհ սրտերի երգերն ու նուագ
Բանտում, կապանքում քնաւ սեւացան...

Եւ եղեմական վայրերում փարթամ,
Ուր կեանք էր հոսում գարնան կարկաչով.
— Արիւն ու մոխիր անփայլ ու թառամ
Պատել են չորս կողմ մահուան հառաչով...

Իսկ յաւերժութեան կրծքից միալար
Անցնում են դարեր մռայլ ու դաժան.
Եւ շիրիմ դարձած մեր սրտի համար
Ոչ յոյս կայ, ոչ սէր, ոչ արեւ գարնան...

1904.

ԻԷ.

Արնակարկաչ կեանքի հովտից ծով պսակով
Անյուսութեան դանդաղ ու հարշ ամպերն եկան.
Գերեզմանուղղ սեւ լռութեան կամարներից
Անուրջ ու իղձ հրեղէն թեւով դողդո՛ջ առան...
Դահիճներն են ոտքի եկած՝ սպասում խեղճ զոհերին,
Ճահիճներն են ապականուած՝ արտաքորում
թոյնը հին...
Խաւարը մութ ամպի ֆօղով երկնակամարն է պատել.
Մութ է չորս կողմ. աստղ ու արեւ չեն երեւում քնաւին,
Հողմը անյագ չարագուշակ խոկում, սգում է անհուն
— Ո՞վ է լեցրել կեանքի ծորը անվե՛րջ ու խո՛ր
դառնութիւն...

Ա՛խ, կեանքս քաղցր հզօր Ոգու
Ըստինքը ջերմ իմ շրթերից հեռացաւ.
Ու իմ հոգու անարեգակ ծով երկնքից
Կեանքիս ջահեր, երազ աստղեր՝
Կայծակահար վշտի թափից
Մէկիկ մէկիկ ընկան, կորա՛ն...
Ո՞ւր է, չ'կայ
Գարնանաշունչ տեսիլքներիս
Այն յաղթական արեւը վառ...
Ու՞ր է, չ'կայ՝ սրտիս վկայ —
Իմ ափսեի արարչական կրակը յար, աստուածարար..

— Ասէք, մարդիկ, ինչպէ՞ս կորաւ եւ ո՞ւր կորաւ
Իմ երկնային վեհատեսիլ միտքը յամառ...
— Աւաղ, Հոգիս, որ յոյսերի
Արեգակուող երկինքն էր վառ,
Նման է սին ու փուլ եկած
Հիմքը խորտակ սեւաւոր տան...

Անյուսութեան սեւ բանտերի մէջ՝
Կիրք ու ցաւի ծանրութեան տակ
Հոգուս սիւները շուտ ընկա՞ն ու փուլ եկան.
Եւ պատերը նորա հզօր ու յստակ,
Որ հրեղէն ցնորքներից էին հիւսուած, —
Ընկա՞ն, կորա՞ն, էլ չ'կա՞ն...
Այդ հոգեւոր աւերակաց մէջը այսօր
Վհատութեան ու սեւ մահու
Վրաններ են զուր տարածուած...
Եւ խորտակուա՞ծ աստուածութեան
Աճեան տակից՝
Յայտնում է յորդ ու արնաշիթ
Տխուր ու հուր կարմիր աղբիւր...
Նորա անհուն, վշտատարած ակունքներից
Յորինում եմ երգերը իմ մարգարիտ...
— Իմ երգերը այն աղբիւրի ցայտերից
Կեանքի սաղմոսը ասում են միշտ տխո՞ւր...
1904.

ԻՐ.

Իմաստո՛ւնն ես եւ արթուն ես դու մտքովդ խորիմաց
— Քեզ ես միայն տեսնում ունայն կեանքի տխուր
էս ճորտում.
Ադմկում ես օր ու գիշեր, դա՞տ ես կանչում մոլորուած.
Եւ ինքնագով՝ ես ցաւը միշտ հաշուի առնում
ու գրում...

Դու լաւ գիտես, որ մենակ չես իրրեւ ապրող
մեր հովտում.
— Նայիր չորս կողմ. հազար ու բիւր կենդանիներ
ու բոյսեր
Միշտ քեզի պէս կեանք են վարում, ես պէս ապրում
ու տանջւում.
— Ինչո՞ւ միայն քեզ ես տեսնում եւ ես գործը,
տնաւե՛ր...

Քո ուրացող հոգսերը թող, ինձիր կեանքը յիրաւի.
— Տես տանջանքը ես պէս ապրող էս բովանդակ
աշխարհի,
Քո ցաւը լոկ մասն է չնչին յաւերժական մեծ ցաւի,
— Զուր ես միայն քեզնով լեցնում գրքիդ էջերը բարի:

Դու բնութեան տէ՞րն ես հզօր, թէ՞ չար գազան
մի վայրի՛.
— Ի՞նչ ես անվերջ մահ տարածում երկրի վերայ
ախնայ,
Միսը ուտում անմեղների, կեանքը զոհում բոյսերի, —
Եւ դա՛տ կանչում, որ ցաւդ շո՛ւտ եւ բնաւին վերանայ..

Մարդ ես անհուն եւ իմաստուն, մտքերդ ժի՛ր
երկնացիր, —
— Թող չար գործը, արեան փորձը. կեանքին նայիր՛
խնամքով.
Շահիդ համար, կրքիդ համար անմեղներին մի՛ զոհիր,
Որ ճո դատը երկի՛նք հասնի, ճեզ կեանք բերի անխռով..

1927.

ԻԹ.

ԱՄՊԸ.

Ո՞վ է տեսել ամպը ջահէլ գարունքին,
Ողբը ճորա խոր ու ահէլ, սրտացա՛ւ.
Ո՞վ է լսել լացը ճորա դառնագին,
—Սիրտը մաշող կրակները սրարշաւ...
Կուչ է գալիս ամպը ահեղ երկունքից,
Անչափ — խուճապ միշտ երեսին իւր ծանօթ, —
— Աղմուկ ու ճիչ, կայծակ ու շանթ եւ որոտ...
Եւ նա լալի՛ս, ծով է տալիս արցունքից...

Ո՞վ չի տեսել ամպը ամեհի կիսամեռ.
— Խոկում է նա առանց լացի, — մեղմաբար...
Սգում է նա ինքը իրան, անտարբեր,
Իւր արցունքը ձիւնի փոխած եւ մոայլ...
Ձիւն է գալիս ամպի տխուր աչերից,
Դերձակը ժի՛ր պատանքը մեր թող կարի.
Ամպն է լալիս իր խո՛ր, հզո՛ր ցաւերից,
— Ողբում է իւր օրը տխուր աշխարհի...

1927.

Լ·

Ձեմ հասկանում, ի՞նչ են անում երկինքն ու արեւ
ու աստղեր,
երբ ցուրտն ու ցաւ, խաւարն անքաւ տիրում են մեզ
անարգել·
— Ձեմ հասկանում, ինչի՞ համար են ջրերը ծովերի,
երբ նոցա տեղ հեշտ կ'բռնէր արցունքը լի խեղճերի՛··
Ինչի՞ համար է յօրինած աշխարհը մեր կենդանի,
ի՞նչ միտք ունի կեանքը մարդու, սէրը ազդու,
անուանի՛,
— երբ մահը չար, կեանքին օտար, կործանում է
ամէն ինչ,

Իսկ սեւ բախտը չի խնայում գարո՛ւն, սէր եւ ոչինչ,
Այնտեղ ուր կան արեւը վառ, ճշմարիտը եւ բարիք,
Ինչի՞ են պէտք խաւարը սեւ, կամ պատահար ու չարիք·
— Ո՞վ է ծնել արարչութեան էս պակասը եւ արատ·
Ի՞նչ է իզուր նա շփոթել խաւար ու լոյս, լաւ ու վատ··
Ես, որ մի խեղճ մահկանացու, վարկեանի չափ
կեանք ունեմ,
Ձեմ հասանում արարչութեան կարգերը հին ու նորիակ·
— Այգեբաց ես, պէտք է նայես fո բոյսերին լոյսի դէմ,
Որ բերբերդ լինին մաքուր, ե՛ւ հոտաւէտ ե՛ւ յստա՛կ··

1927·

ԼԱ·

Ես շատ յաճախ միտք եմ անում
Ու մտքերիս հարց տալիս·
Ո՞վ է էապէս կեանքը մանում,
Ո՞ւմ ճախարակն է լալիս···

Գոյնը տարբե՛ր, ձեւը ջո՛կ·
Նիւթը ծա՛նր է կամ թեթեւ·
— Իսկը էդպէ՞ս է իրօք
Ինձնից անկախ ու դրսեւ···
Մեծն ու փոքրը, հաշ եւ գոյն
Ունի՞ն արդեօք գոյութիւն···
Հերթը, երթը իրերի
Կատարւում է բացէբաց·
— Իսկութի՞ւն է սա արի,
Թէ՞ լոկ երազ անիմաց···
Ով է տէրը՝ տնօրէն
Աշխարհների մեծ ու շէն···
Տիեզե՞րքն է ինձ հոլովում՝
Ինչպէս տերեւ՝ հողմի մէջ·
Թէ՞ միտքն է այդ կատարում,
Ծնում անքիւ ելեւէջ···

Ո՞վ՝ ում համար անասան
Օրէնքներ է յօրինում·
— Ե՞ս, թէ՞ զօրքը բնութեան,
Որ երեւոյթ է միայն···

1927·

ԼԲ.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ.

Իմ հոգին էր խաւար, իսկ սրտումս ժխոր.
Եւ տիեզերքը հոսում էր իմ դէմ՝
կարծես խորք մի բաօս:
Էս աշխարհը տեսնում էի զո՛ւր, անսովոր,
Իմ լեզուն էր կոպի՛տ, վայրենի ու անխօս...
Երբ ես ծունկ չոքեցի էս կեանքի սեղանի առաջին,
Իմ մտքի դաշտերից, իմ սրտի խորանից
Դառնութեան խիտ ամպերը եկան,
Իմ ճակտին ահարկու շարուեցան...
Հիւանդոտ իմ դէմքին խոր դժոխք էր լողում,
Իսկ սրտումս ահեղ՝ տանջանքի ծովի մէջ
Մերթ կայծակ էր շողում...
Ու ես համր էի, խուլ, վայրենի՛...
Կեանքի ծովն իմ առաջ յայր յորձանք էր նետում
Եւ բշում ալիքներ...
Որ ահեղ գալարւում էին խոր,
Մերթ վշշո՛ւմ ու բաշում,
Եւ վազո՛ւմ, գազգզում, —
Որոտում էին խո՛ւլ ու հզօր...
Կարծես իսկ դեւի պէս գայրացած՝
Նրանք ջանում էին վեր բարձրանալ.

— Դէպի վե՛ր, դէպ երկինքը, Աստուած,
Նորա կուրծքը ճեղքել եւ բանալ...

Միշտ հեղեղ էր թափւում երկնքից,
Խիստ հեղեղ կրակի՛ ու շանթի.
Եւ աշխարհը, ասես, մոլորուած—
Կորուցել էր ուղին իւր հերթի ու երթի...
Այդ պահին դառնագին՝
Անասուն ու թռչուն՝ ահաբեկ
Դեգերում էին լուռ ու մթին
Ճանկերում անթափանց խաւարի.
— Կեանքը քիրտ էր, անգութ ու վայրի՛.
— Չ'կար լոյս ու արեւ. չ'կար սէր ու գարուն.
Միայն սով էր տիրում,
Ոգու սով ընդհանուր,
Որ սարսափ էր ազդում,
Կաշակնդում ու բանդում մեր սրտերը անհուն...
Ու ճչում էր ահեղ կեանքի խիղճը գերուած.
Խեղճ երկիրը՝ խաւար ու մենակ՝
Ուսերին դրած իւր բեռները անդուր,
Դառնութեան փոթորկից
Ու ոգու մեծ սովից
Զարգանդում էր, դողում եւ առաջ գլորւում...

Եւ եկաւ աշխարհի էութեան՝
Եւ չարի ու բարու,

Տանջանքի, հաւատքեան
Հեղեղատը հուժկո՛ւ...
Հեղեղատը եկաւ յաղթաբար ու անքաւ
Եւ ներտուեց իմ կրծքին ու զարկեց իմ սրտին.
Նա փշրեց կապանքները արևոտ,
Խորտակեց հոգեւոր շղթաներ՛ըն ու կաթո՛տ...
Ու բացուեց իմ լեզուն աստղերի, արեւի.
Եւ երկինքը սրտիս իւր լոյսերը վառեց...
Էն օրից իմ խօսքերն են զայրոյթ,
Ու իմ երգը կարող.
Իմ մտքերը ահե՛ղ, թեւաւո՛ր,
Երկնատես ես հոգի՛ եմ, հերքո՛ղ...

Իմ սրտի աղբիւրից վեհարար
Միշտ հեղեղ է հոսում յոյսերի ու ջանքի,
Ճիշտ հնար է խօսում նոր գարնան ու կեանքի՛.
— Բանաստեղծ արեւի՛, լոյսերի՛,
Նոր արեւ ու երկինք եմ հիւսում.
Ես հեղեղ եմ հոգու, վեհութեան,
Եւ աստուած եմ մտքի.
— Բնութիւնն է իմ մէջ իւր սաղմոսը խօսում...

1904.

ԼԳ.

Ողջո՛յն ձեզ, իմ ձախորդ սեւ օրեր եւ տանջանք,
Ինձ հոգսեր, վիշտ ու սէ՛ր, ցաւ ու ջանք...
Մանկութեան օրերին՝ մեծութեան ժամերին
Դուք էիք միշտ բաղխում սրտիս դուռը մթին.
Դուք էիք մտքերիս թեւ տալիս,
Որ միշտ վե՛ր սլանայ.
Դուք էիք ինձ այցի՛ միշտ գալիս,
Եւ կանչո՛ւմ անխնայ...
Թէ իրօք իմ սրտին չլինէր ձեր կապանքը ամուր,
Թէ իմ մէջ չյուզուէր փոթորի՛կ, շանթ եւ հուր,
— Ո՞վ կ'երգէր այս մեծ երգը կեանքի ու կարօտ
սրտերի՛,
Ո՞վ կ'տար պատգամներ երկնքի ու հեռու աստղերի՛...

Ինձ ընկեր ու ծանօթ շուտ թողի՛ն, հեռացան,
Իմ յոյսերը անցա՛ն, շէնքը իմ ցիրուցա՛ն, իմ լոյսերը
կորա՛ն, —
Միայն դուք անմեկին կ'մնաք սրտիս սեւ օթեակում.
Ձեզնից զատ ես չունեմ մտերի՛մ էս կեանքում...
— Չէ՞ որ դուք ինձ բերիք երազներ
Գարնանի ու մտքի.

Չէ՞ որ դուք ինձ տուիք նուրբ թեւեր
Երկնքի՛ ու մտքի՛...
Ողջո՛յն ձեզ, իմ ձախորդ սեւ օրեր,
Իմ տխուր մեծութիւն.
— Ձեր թեւին է հոգիս վե՛ր ճախրում անարգել՛
Դէպի իւր հայրենիքը անհուն...

1917.

ԼԴ.

ՔԱՂԱՔԸ.

Ճիշտ մի վիշապ՝ հազար լեզուով ու գլխով,
Միշտ մի խուճապ է անսովոր ու դաժան:
Դրսում ցասում, իրարանցում,
Ներսում կոիւ, անվերջ հաշիւ ու հարցում.
— Ո՞վ է այդպէս աղմուկ անում իբրեւ ծով...
Մարդն է միայն իբրեւ գազան,
Կիրքն է նորա վարա՛ր հոսում,
Կո՛իւ, հաշի՛ւ է մարսում...
Միշտ անխուսափ ու անձեւ
Ալեկոծւում մրրկահար ծովի պէս...
— Ի՞նչ է ասում, ո՞ւր է հոսում կիրքը սե՛ւ...

Ահա տներ, ցաւի բներ, կիրք ու կոիւ անարդար.
Ահա տանջա՛նք, խաւար ու ջա՛նք հողմահար,
Դժոխք ու լոյս, մահ ու զոհեր բռնութեան...
Շարժումները վայրենի՛,
Ինքը, ասես, անհուն է միշտ,
Գազանի՛ պէս արիւն է ճիշտ,
Խիստ այլանդակ գո՛րծ ունի...

— Ո՞վ է ծնել անմտութեան էս հանդէս...
Ֆաղաքն է միշտ հոսում, խօսում ծովի պէս...
Տեսէ՛ք, ի՞նչպէս օրօրում է խիստ անճոռնի՛ ու անկա՛պ
Իր հաշիւն է շուկայ բերում նա անուանի՛ եւ շտապ...
Աչքը չոած, ասես կրքի մի զանգուած՝
Նուճապ է խոր կեանքը բռնել բազմաձեւ...
Ի՞նչ վայրենի՛ նա տեսք ունի գազազած...
Ասա, Տէ՛ր իմ, ո՞վ է ծնել այս գործը,
Ո՞վ է բերել կեանքի համար այս փորձը...
Ի՞նչ է ասում,
Ո՞ւր է հոսում,
Ասես մի ծով, հազար գլխով ֆաղա՛քը խե՛ւ...

1918·

Լե·

Երանի՛, ով կարող է վատնել իւր հոգին,
Որ անցնի այս ուղին եւ հասնի՛ երկնքին...
Եւ հազար երանի՛,
Ով կարող է այստեղ, էս ահեղ կռուի մէջ
Սիրտը իւր տանջանքովը լեցնել,
կեանքը իւր անց կենալ դառնութեան ծովի մէջ, —
Որ այնտե՛ղ իւր հզօր ցնորքին նա հասնի՛,
— երկնքի՛ն, արեւի՛ն տէր լինի...

Եւ հազա՛ր երանի,
Ով իւր մէջ հնարում է անթիւ աստուածներ
Եւ նոցա տապալում անընդհա՛տ, ամէն ժամ·
Ով պայքա՛ր է վարում անվեհեր,
Որ այնտեղ դառնայ տէր տիեզերքին լուսաբեր...
Երանի՛, ով իւր մէջ, իւր հոգու մեծ փորձում
Մրրիկնե՛ր է ցանում ու հնձում·
Ում սրտում բռնկում է որոտ,
Եւ կայծա՛կն է շողում երկնքի՛ սուրբ կարօտ...
— Նա կարող է ապրե՛լ մահուան սուրբ յոյսերով...
— Նորա սիրտն է յղի՛ գարնան նո՛ր լոյսերով...

1922·

ԼԶ·

Անման սիրտ ու հոգի,
Մարդը զարդ է աշխուն տիեզերքի·
— Ո՞վ կարող է ասել մեր իմաստը ներքին,
Արդեօ՞ք երբ, կամ ինչպէ՞ս է ծագել մեր հոգին...
Միշտ հզօր մարդկութիւն իւր անվերջ ըղձերով,
— Անյատա՞կ խորութիւն, անվախճա՞ն մի մեծ ծով...
Ո՞վ կարող է մտոք յաղթաբա՛ր
Ի ներքո՛ւստ թափանցել այս աշխարհ...
Մէկը կա՞յ, որ այս բարը տեղից գէթ շարժի·
— Ի՞նչ եմ մենի՝ մի կամո՞ւրջ
Ոչնչից դէպի կեանքն յաւերժի·
Մի ձեռնա՞րկ տիեզերքի վե՛հ եւ լուրջ,
Թէ՞ միայն մեր հոգին արշալոյս է խորին...
Կամ գուցէ զառամեալ գոյութեան
Արեւմո՞ւտքը վերջին...

1917·

ԼԷ·

ԱՂՕԹՔ·

Լսիր ինձ, դո՛ւ, երկինք ահաբեր,
Դո՛ւ, վերին տիեզերքի անյայտ տէր·
Ամէն տեղ, ամէն ժամ դու տեսնում ես չարիք,
Միշտ ոճիր ու տանջանք, միշտ պատիր ու կարիք...
Դու տեսնում ես արիւն, եւ գուլում, եւ աւեր·
— Դէ՛հ, ասա՛· էլ ինչո՞ւ ես լռում անտարբեր...

Երկնային մարմինները անթիւ, ներդաշնակ
Քո հզօր խորհրդով են անհուն կեանք վարում·
Անխոռով են հովիտ ու լեռներ,
Համերաշխ են բոյսերն անտրտում...
Անասուն եւ թռչուն լուսնի տակ
Միշտ ապրում են ուրա՛խ եւ շիտակ...
— Մինչ այստեղ՝ մարդու չա՛ր հովիտում —
Դու տեսնում, համբերում ես ոճիր,
Եւ անմիտ ու ներիակ ոյժերի մի պայքար...
Մեր սրտում մրրկւում է դժոխքը պատիր,
Մեզ էշում են սարսափը, եւ մահն ու խաւար...
— Ասա՛ ինձ, տիեզերքի անման տէր,
Որ շարժում ես անթիւ երկնային բանակներ, —
— Արդեօ՞ք միշտ կ'լռես· թէ՞ մի օր անսասան
Կ'կանգնե՛ս դատաստան ցաւագար մարդկութեան...

1922·

ԼԸ·

Ի՞նչ էֆ խորհում օր ու գիշեր,
ա՛յ սարեր·
Ի՞նչ մտեր են, կամ ի՞նչ յուշեր, —
կաշկանդել են ձեզ, սարե՛ր...
Ճոխ բնութեան գէսֆ ու գահից
Բաժի՛ն ունիֆ դուֆ առատ·
Ձեզ ամէն օր երկնէի մօտ՝
Ողջունում են բի՛ւր աստղերը
լուսազարդ·
Ձեր լանջերը՝ գարնան կարօ՛տ,
— Ծաղիկներին մա՛յր են սիրող ու գթոտ··

Երբ արեւն է զարթնում ֆնից
Ու բարձրանում իւր գահին·
Բարեւը իւր բերկրալից,
Համբոյրը իւր առաջին
Ձեզ է տալիս, ա՛յ սարեր,
Ձեզ է գալիս, ջա՛ն սարեր...
Արշալոյսը սիրադէմ
Ժպիտը իւր երկնային,
Խորհուրդները իր վսե՛մ
Ձեզ է բերում սրտագի՛ն...
Երբ վերջալոյսն է լալիս,

Սգում վերջին իր կարօտ,
— Իւր ջահերը արիւնոտ
Միայն ձե՛զ է նա տալիս···

Ի՞նչ էֆ լռում օր ու գիշեր,
Երկնածարա՛ւ ա՛յ սարեր·
— Ի՞նչ մտեր են, կամ ի՞նչ յուշեր —
կաշկանդել են ձե՛զ, սարեր···
Ձեր ուսերին աստղ ու արեւ
Սէ՛ր են շնչում գեղեցիկ·
— Ի՞նչ էֆ լռում դուֆ յարատե՛ւ,
Ձերն է լոյ՛սը եւ զատիկ···

1920·

ԼԹ.

Երգի տեսիլը մարած է իմ մէջ.
Ոչ կապոյտ ծովերի հեռաստանը շքեղ,
Ոչ աղմուկը վազող ջրերի,
Ոչ անտառն ու հովիտը քիւրեղ, —
Որ յաճախ երազումը սուզուած,
Ջեն դիւթում իմ սեւ սիրտը քնաւ.
— Իմ հոգի՛ն, իմ ճնա՛րն ափսոս
Այլ ցաւով է տարուած.
— Նա կուռի է կարօտ...

Երգի տեսիլը մարած է իմ մէջ.
Ոչ հզօր երկնքի խորութիւն,
Ոչ աստղերը հեռուն,
Որ յաճախ երազում են անյայտ մտքի մէջ, —
Ջեն դիւթում, կախարդում իմ ճնար.
— Այս վհատ օրերին
Ա՛յլ հոգսեր են յուզում ցաւագար
Ու մոայլ իմ հոգին...
Երգի տեսիլը մարած է իմ մէջ.
— Տես, աղմուկ է լսում.
Դա — կսկիծ, հառաչանք է եւ լաց
Շղթայուած մարդկութեան՝
Բանտերի խաւարում:

Դա՝ կարկաչն է արեան բիւրաւոր զոհերի,
Որ դժոխք էս կեանքի ափերից
Դէպ հեռուն, դէպի ծովն է տանում
Մեր ամօթն ու կարօտ, մեր գայլա՛յքը արի...
— Ի՞նչ կարող է անել անօգ երգը էստեղ,
Երբ կռիւ է մեզ պէտք ֆաջարի՛; —
— Մի կռիւ յաղթակա՛ն, վերջնակա՛ն եւ ահեղ...

Իմ հոգին դառնագին միշտ կռուի՛ է կարօտ.
— Վեհ կռիւ աստղերին, տիեզերքին...
Երկնքից, փոքորկից ու ծովից
Ա՛ռ նոցա զօրութիւնն ու կորով,
Տա՛ր անվախ կռուի դաշտ սեւ կայծակն ու որոտ...
— Ի՞նչ կարող է անել անօգ երգը էսօր,
Երբ ճնշում է կապանքը հզօր...
— Ես կռիւ եմ ուզում յաղթական,
Մի կռիւ, որ քեզի նոր արեւը գարնան...

1903.

Ա·

ԹՈՂ ԵՍ ՀԱԼԱԾՈՒԵՄ.

Թող սուր, եթկաթէ հալածանքն յամառ
Ինձ միշտ հետեւի՛, իբրեւ ուրուական,
Եւ բիւր ցաւերով պատէ իմ ուղին.
Ախոր թող ընկնեմ աշխարհէ աշխարհ,
Թող փոթորիկներ պայթին իմ գլխին,
Թող որ չունենամ ընկեր, ապաստան,
— ես չեմ ափսոսայ...

Հոգ չէ՛, թող լինի.
Ահա կախարդուն վերջալոյսը հուր,
Որ մահ ու կեանքի սահմանն է տխուր.
Նորա յետեւից դանդաղ ու դաժան
Իւր գահն է ելնում գիշերը մթին,
Ու կործանարար իր շունչը մահուան
Փչում է երկրի անփայլ երեսին:
Եւ սեւ ստուերներ, ինչպէս դահիճներ,
Սուրում են չորս կողմ տխուր ու մռայլ,
Ու սուրբ արեւի շողերը վերջին
Բռնում են, զոհում անգութ ու յամառ...
— Էդպէս էլ մարդիկ անգութ, անխնայ
Կեանքի ափերից թող ինձ հալածեն.

Թշնամիներս անփոյթ ու լկտի
Թող ինձ պարսաւեն եւ միշտ խարկոծեն...

Ինչպէս փոթորկի ահեղ ժամերին
Ամպերը մռայլ բանակ առ բանակ
Ծրարում են խիտ երկինքը խորին. —
Փորձանքը դաժան եւ դժոխածին,
Վհատութիւնը եւ վիշտն ու կարիք
Թող սիրտս պատեն, կաշկանդեն հոգիս...
Եւ ձախորդութեան ամպե՛րը դաժան
Թող անվերջ պատեն կամարը կեանքիս...
Եւ թող դադարկիւն
Ես միշտ թափառեմ մենա՛կ, անընկեր.
— Արար աշխարհը թող դժո՛խք դառնայ,
Միայն թէ արթուն իմ սիրտը մնայ,
Եւ ազատարար իմ վսեմ հոգին
Միշտ լուսաւորի հեռու իմ ուղին...

Եւ ուր էլ գնամ,
Որտեղ էլ լինիմ ժիր ժամանակի
Եւ տարածութեան իրադարձի մէջ,
Ինձ հետ կ'լինի հոգեւոր կեանքի
Պսակը վսեմ ճակտիս վշտաէջ...
Աշխարհը համայն իր հզօր կազմով
Դժոխք ծաւալի՛ եւ աւեր դառնայ.

— Միայն թէ իմ մէջ հպարտ կեցսագով
Գիտակցութիւնը միշտ անյաղթ մնայ...
— Թող ես հալածուեմ...
Ուր էլ որ լինիմ,
Ամէն տեղ հպարտ իմ միտքն ու տենչանք,
Իրրեւ անմեկին եւ ջերմ ընկերներ,
Ինձ հետ կ'լինին եւ իրր արեգակ
Կ'շողան ինձի անման երազներ...
— Թող ես հալածուեմ...

1904.

ԽԱ.

Մեր ժամանակի երկաթ հողմերի
Անգթութեան տակ
Դո՛ւ, իմ հալածուած ընկեր սիրելի,
Երբ անարեգակ,
Սիրտդ մոլորուած ու միշտ մենաւոր,
Թափառե՞ս օտար աշխարհէ աշխարհ.
Կամ երբ փորձանքը, վիշտը ահաւոր
Անխնայ պատեն fo մութ ճանապարհ. —
— Ազնիւ իմ ընկեր.
Այս իրադարձին անման տիեզերքին
Չ'նայես երբէ՛f իրրեւ բերմունքի,
Կամ իրրեւ մի զո՛ւր անմիտ ժխորի՛...
— Չէ՞ որ մեր հոգին երբեմնի ժամին
Կարող է տեսնել
Յաւերժութեան մեծ իմաստը ներքին,
Անհաս արուեստի համայնապատկեր...
— Չէ՞ որ խորիմաց fo վսեմ հոգին,
Հեռու վանելով վիշտը դառնագին,
Այս անմահական պատկերի դիմաց
Չգում է, որ կայ Արարի՛չ, Աստու՛ած...

Ո՞ւմ չի կախարդում արշալոյսը վառ,
Որ կրծքին fաշած կարմիր ժապաւէն

Ու ճակտին դրած երկնային գոհար,
Գալիս է հեռո՛ւ, անյայտ աշխահէն...
— Արշալոյ՛սը վառ եւ միշտ բերկրալից,
Որ դառն օրերի օրրոցի միջից
Ամէն առաւօտ
Յիշեցնում է միշտ մեր սէրն ու կարօտ,
Եւ անմահական արեւ ու գարուն,
Որ վիճակուած է սրտերին անհուն.

— Միթէ՞ չես տեսնում, ագնիւ իմ ընկեր.
Ով որ կարգել է վեհ արշալոյսներ,
Երկինքը արեւ եւ կեանք ու գարուն,
Նա կա՛յ եւ անխախտ կ'լինի անհուն...

1904.

ԽԲ.

Իրիկուա՛յ ստուերներ, իրիկուա՛յ ստուերներ —
Մահու լո՛ւռ վկաներ.
— Ձեզ անյայտ Գործարանն է հիւսել,
Ձեր գնացքը անհուն
Իսկութեան աշխարհին է հասել...
Կեանքի վիշտը ձեր մէջ՝
Կեանքի հիշտը տեսած՝
Մահը միշտ փայփայած,
Դողդոջո՛ւն, ելեւէջ
— Եւ արքո՛ւն, եւ մարա՛ծ իրիկուայ ստուերներ...

Ձեր անհուն կախարդուն ցանցի մէջ
Կա՛ն յոյսե՛ր անմահ,
Կա՛ն լոյսեր մոռացման,
Եւ հայրուածքը մահու հեզգամիտ,
Եւ նայուածքը անյայտ ու անմիտ...
— Իրիկուայ ստուերներ՝ երազի սուրբ շորեր,
Նրբաթեւ, մութ ու սեւ սուրսուրո՛ւմ էք անձեւ...
Ձեր թեւին, ձեր ձեւին նրբարար
Կայ խորհուրդ անյայտի՛, բնութեան...
Նրբահիւս թելերում ձեր շէնքի
Կան անխօս գեղումներ,
Եւ կեանքի ու մտքի

Սուրբ սաղմո՛ս, աղօթքներ...
— Ահա ձեր թագուհին՝
Թուխս գիշերը յիշար
Բարձրացաւ իւր գահին
Ու դրեց իր ճակտին սեւ պսակը խաւար.
Եւ ցրեց աշխարհին ստուերները խորի՛ն,

Պատից–պատ սուրսուրող՝
Հոգիներ այցելող,
Անցեալի նուրբ յուշերը պատմող՝ —
— Դալկութեան մէկուճար իրիկուա՛յ ստուերներ,
Երազիս սուրբ թեւեր,
Դառնութեան տխուր սէր,
Երերուն, բեկբեկու՛ող՝
Հեւացո՛ղ, հեռացո՛ղ ստուերներ,
Որ ֆաշում էի, խորշում մեզանից
Եւ ասում էի, խօսում մթալից...
— Մոռացման հատորներ՝ իմ հոգու ընկերներ,
Պահէ՛ք ձեր խորհուրդները
Անյայտի՛, իսկութե՛ան աշխարհից...
— Պահէ՛ք ժի՛ր, մտացի՛ր,
Իրիկուայ ստուերներ՝ կեանքի լո՛ւռ վկաներ...

1904.

Հալածուած իմ ընկեր, դու հանգիստ ես ուզում
Մահուան ցուրտ մահիճում.
Եւ թէպէտ ֆեզի պէս ես յոգնած եմ հոգով,
— Բայց ֆեզ հետ էսման վա՛ղ, անվրդով
Աշխարհից հեռանալ չեմ ուզում...

Երկչոտ չեմ ես հոգով,
Ու մահից սարսափել չ'գիտեմ.
— Արթնանում են իմ մէջ անցեալի սուրբ յուշեր,
Եւ տանջում են հոգիս ներկայի սուր փշեր...
Բանտերում շղթայուած իմ եղբայրն է լալիս,
Բռնութիւն ու բռունցք մեր գլխին են գալիս...
Քանի՛ կան դահիճներ,
Քանի՛ կա՛ն ճահիճներ,
Որ անէծք են մեր սե՛ւ օրերի,
Որ լափում են անմե՛ղ զոհերի, —
— Չեմ կարող անտրտունջ ու ֆեզ հետ՝
Մոռանալ էս աշխարհը յաւէտ...
Լսիր ինձ, կարեկից իմ ընկեր.
Դառն արցունքը թէեւ անկործան ժայռի պէս
Քարացած է վաղուց իմ սրտում.
Եւ աշխարհը կոպիտ, նորա ցաւն ու կրքեր
Խորտակել են սրտիս եւ գարունը, ե՛ւ սէր, —

— Բայց քախտին հակառակ,
Ժայրի պէս անկործա՛ն,
Ես ապրել եմ ուզում լուսնի տակ,
Ես կռի՛ւ եմ ուզում անսահման...
— Չէ՛, ընկեր, ես էեզ հետ չեմ կարող
Մոռանալ էս աշխարհն ու արեւ՛ ոսկեշող...

Թող գլխիս գալարուին կայծակներ,
Թող փչեն չար հողմերը յամառ.
— Դրօշակը ձեռիս՝ անվեհե՛ր
Ես կուիւ կ'ընետուեմ բաջաբար...
Կռուի մէջ՝ երկուսիդ ցաւերով յաղթական
Մենէ կարող ենէ միայն
Խորտակել բռնութի՛ւնը կեանքի,
Ու կանգնել նոր աշխարհ ճշմարտի, գեղեցկի՛...
— Չէ՛, ընկեր սրտակից,
Հեռանալ չեմ ուզում աշխարհից...

1904.

ԽԴ.

ԿԱՅԾԱԿՆԵՐ.

Ամպերի զօրքի մէջ ահաւոր
Կայծակները լողում են արդար.
— Բոցաթեւ, օձաձեւ, փառաւոր,
— Իբրեւ թուրը երկնից յաղթարար —
Գալարւում են ահա վեհ ու ժիր,
Ու ճեղքում են երթեր ու երկիր...
— Կայծակնե՛ր, արարչի անմահ թուրը հզօր,
Որ սրի էք բաշում նիւթականը կոպիտ,
Գալարուէք ու զարկէք աշխարհին յանցաւոր,
Դուրս հանէք գոյութեան,
Մեր կեանքի ու գարնան
Խորհուրդները ներքին, ճշմարիտ...

Արեւելք, արեւմուտք մտքի պէս սաւառնող,
Բնութեան անմահ զօրութիւն.
Կայծակներ՝ յաղթաբար գալարուող,
— Կռուի մէջ դուք ծնում էք գարուն...
Փոթորկի սուրբ հոգի,
Եւ խորհուրդ Տիեզերքի —
— Կայծակներ, ձեզ կարօտ է հոգիս.
Ծաւալուէ՛ք, գալարուէ՛ք միշտ անհուն
Եւ այրէ՛ք անդունդները սրտիս...

1904.

Խե·

ԾՈՎԸ·

Տիեզերական մարմինների արցունքից
Եւ բիւր դարեր վիշտը համոզ սրտերից
Ծնուած է ծով կախարդական ու արի՛, —
Որ երազն է էս տանջահա՛ր աշխարհի...
Ահա եւ նա, բիւր լոյսերով յաղթական,
Որ շողում է հեռուից հզօր միտք ու սէր·
Նա յուզւում է անմահական խորհրդով,
Եւ սուզւում է տիեզերքի մէջ անվրդով...
Կեանքի հարցը բնում է խոր արթուն ծով...

Մութ գիշերին խռովարար եւ հզօր՝
Նա կանչում է աստղերը բիւր՝ խորհրդի,
Որ գա՛ն, սուզուին իր անկոպար կրծքի մէջ,
Որ զմրուխտէ ջրերի մէջ անդնդի
Նոր արեւներ կազմեն հզօր, երկնաէ՛ջ...
Որ այնտեղ իսկ, դաշտերի մէջ երկնքի
Ասեն, խօսեն յաւերժական նոր երգեր,
Որ անցեալից յետ գան կրկին փա՛ռք ու սէր...

Իսկ ցերեկով արեւի հետ է խօսում,
Խիստ պահանջում ճառագայթներ, ջերմութիւն...

Արշալոյսի ժպիտը վառ՝ առաւօտ,
Երեկոյեան՝ վերջալոյսի սուրբ կարօտ՝
— Որսում է նա եւ ջրերի մէջ թաղում·
— Տեսէ՛ք, ծովը հեքիաթներ է միշտ խօսում...
Երկնքի խոր անդունդից
Եւ ամպերի խռովարար զօրքերից
Որսում է նա մրրիկ ու շանթ եւ կայծակ,
— Ծովն է անվերջ խօսում կռի՛ւ ու կրակ:
Ահա եւ նա՝ ծովը հպարտ ու ազատ·
Նա մտքեր է անվերջ շարում հարազատ
Յար ու վարար, վճիտ՝ ու խիտ՝
— Վազէ՛ք ջրեր, յուզէ՛ք ալիք·
Տիեզերական երգերովը ճշմարիտ
Պատմէ՛ք հզո՛ր մեր անցեալը եւ գալիք...

1921·

ԽԶ.

Մենք ծնուել ենք լոյսեր տեսնենք,
— Մեծ արեւի ժպիտներ.
Մենք եկել ենք աստղեր սիրենք
Եւ յօրինենք գարնան ժպիտ, երգ ու սէր...

Հեռու վանիր հոգսը տխուր ու դաժան.
— Մեզ խունկ է պէտք, աղօթք ասենք.
Սուրբ արեւին, անմահութեան
Սիրոյ աղօթք ու երգ հիւսենք...
— Ով արեւի եւ աստղերի
Միշտ երազուն երկնադաշտ,
Քե՛զ է հնչում մեր սրտերի
Երգը սիրուն, երկնապա՛շտ...

Սաղմո՛ս ասէք բիւր աստղերին.
Մեզ խո՛ւնկ բերէք, գանգե՛ր հաշենք.
Սիրոյ աղօթք մեր արեւին —
Անմահութեան երգե՛ր հիւսենք...
Արկտուրն ահա ժպտաց ոսկի,
Պայծառացեմ սայլը հեռուից
Միշտ կանչում է նո՛ր կեանքի, —
Սէր է հնչում եթե՛րը մեզ ոգելից...

Ժամանակի, տարածութեան յաղթարար,
Դու, որ սիրով կենարար
Կախարդում ես մեր էութիւնն ու սրտեր, —
Արե՛ւ, արե՛ւ, լոյս ու սէր,
Անմահութեան գարուն բեր...
Արեւ, արեւ, դու ես միայն ճշմարտութեան
Արարչագործ գթո՛տ հայրը, վեհագոյն
Օր ու գիշեր խենթի՛ նման
Կարօտն է ինձ հաշում բնութիւն...
— Սաղմո՛ս ասէք, երգեր հիւսէք
Յաւերժական արքային.
Մեզ խունկ բերէ՛ք, գանգե՛ր հաշէ՛ք,
Միշտ աղօթենք լուսատեսի՛լ Հսկային...

1914.

Ա·

ԻՄ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ·

Սիրտս ոսկի մի ժապաւէն՝ հազար ծալով ու հալով
Փաթաթել են բոխչի նման ուղիներս անվրդով:
Ես շատ անգամ բաց եմ անում կծիկը հուր իմ կեանքի՝
Ու կարդում եմ անցքերը բիւր չտեսնուած կարօտով···
Քանի՞ անգամ գո՛րծ եմ արել ցեղերի մէջ վայրենի՛·
Մերթ եղել եմ ես մասնակից նոցա անմիտ խաղերին·
Ես ապրել եմ խայտաբղէտ բիւր ծէսերը տօտէմի,
— Մասնակցել եմ նոցա տգէտ կռիւների՛ն ու որսին··

Ճիշտ չէ՞ ասածը գիտութեան· պատի վերայ սուրբ
սրտիս,
Լոյսերի պէս գրուած է ճիշտ անցուդարձը օրերիս·
— Տեսէ՛ք, ահա բաց եմ անում անցեալ կծիկը կեանքի,
Ու տեսնո՛ւմ եմ ինձ ամէ՛ն տեղ երկրի վերայ շրջելիս··
Ես եղել եմ արշաւանքում եգիպտական մեծ ազգի,
Պալատի մէջ Փարաւոնի՝ ձեռնարկներումը փառքի···
Եւ շատ անգամ տաշեղի պէս՝ հատորները իմ կեանքի
Լող են եկել Նեղոսի մէջ՝ լայն ափե՛րը ջրելիս···
Տեսէք, ահա բաց եմ անում ժապաւէնս հոգեւոր

Ու կարդում եմ Պաղեստինի գործերը մեծ եւ հզօր.
Երբ Մարգարէն օրէնքներով Սինայ սարից էր գալիս,
Ես նորա մօտ լսում էի պատգամնե՛րը երկնաւոր...
Ահա՛, հանճարը՝ լոյսի՛ պէս՝ լերան գարոզն է ասում,
Իւր հոգեւոր օրէնքը նոր մեր սրտերում ակօսում.
Իսկ ամբոխը նորա համար գործ է նիւթում դաւադիր..
— Մի՛շտ, ամէն ժամ իմ սրտի մէջ այս անցուդարձն
է հոսում...

Ես եղել եմ Բաբելոնի աշտարակը շինելիս,
Ես օգնել եմ հին ազգերին ծովի վերայ շրջելիս.
Երբ Գանգէսի լայն ափերին հնչում էր հին մեր Լեզուն,
— Ես մասնակից էի Մարդու հին օրրոցը շարժելիս...
Երբ գաղափարը Բուդդայի թնդում էր խո՛ր եւ ուժգին,
Արտակոչում եղբայրութեան Հնդիկ ու Չին ազգերին, —
Կամ վարպետը հմուտ շարում էն մեծ պատը
չինական, —
— Ես եղել եմ, մասնակցել եմ այդ վաղեմի գործերին..

Ես եղել եմ Աթէնքի մէջ՝ կռուի զանգը հնչելիս,
Երբ խօսում էր Իմաստունը՝ իւր մտքերը դարբնելիս՝ —
— Դիւցազնական աշխարհի մէջ, Ոլիմպոսի գագաթին,
Հոմերոսի անմահական սազը հպարտ ձայնելիս...
Ես եղել եմ Հռովմի մէջ՝ Իրաւունքի հնոցում,
Ես տեսել եմ պայքարը մեծ լատինական ամրոցում, —

Երբ հին Հոգին տարածում էր նոր ազգերին
լոյս ու սէր, —
— Մի՛շտ անքաժա՛ն եւ ամէն տեղ ես եղել եմ
աշխարհում...

Ոչ ոք չ'ասի, թէ եկուր եմ հանդէսի մէջ էս բարի՛,
Ոչ ոք չ'ասի, ես մի հիւր եմ խոր ծէսի մէջ աշխարհի...
Մասնակցել եմ ես հանապազ տիեզերքի մէջ կատարեալ.
Ոչ ոք չասի, թէ իր ձեռին չունի՛ կեանքի բանալի...
Մեր հոգու մէջ փաթաթուած է կծիկը մեր անցեալի...
— Տեսէ՛ք, ահա բաց եմ անում կծիկը իմ ծալէծալ.
Ու կարդում եմ ա՛նց օրերիս ուղիները ահրելի՛...

1927.

Բ.

ՃՐԱԳՆԵՐԸ.

Տիեզերքի մէջ վառուած են միշտ ճրագներ.
Տե՛ս, ամէն տեղ ցրուած են բիւր կրակներ,
Որ անդադար լոյս են տալիս աշխարհին,
— Բայց չ'գիտեն, որն է չարը կամ բարին...
Ես իմ սրտում եւ իմ տան մէջ բնածին
Սարքած ունիմ միայն մի հատ վառ ճրագ.
Նա իմ կեանքին լոյս է տալիս ջերմագին, —
— Նա լոյս կ'տայ եւ տիեզերքի՞ն անյատակ...
Անցաւոր չէ՛ ճրագը իմ ոգելից.
— Չտեսնուած մի հոգեւոր լոյս ունի:
Ջոկում է նա չարն ու բարին իրարից,
Յաւերժաբար ցանում միտքը անհունի՛...
Տիեզերական ճրագները կ'հանգչին,
Երբ վերանայ գործը նոցա նիւթական
Աստղ ու արեւ անդառնալի կ'կորչին,
Երբ չ'լինի նիւթը նոցա հիմնական...
Երբ աւարտեմ իմ գործերը ես այստեղ,
Եւ հողաշէն տունս ընկնի ու փուլ գայ.
— Հանգչելու չէ ճրագը իմ փառահեղ,
— Արարչագործ նորա լոյսին վե՛րջ չ'կայ...

1927.

Գ.

ՀԱՆԴԷՍ.

Քաշ են արել ջահերը հին
Առաստաղից տիեզերքի.
Եւ նայում է տէրը վերին
Անցուդարձին խնճոյքի...
Հանդէսի մէջ երկիրը մեր
Իւր տեղն ունի պատուաւոր.
Ու տեւում է անթիւ դարեր
Հանդէսը այդ անսովոր...

Վարար ու յար գետն է հոսում, —
Աղմկում է եւ խօսում.
Ո՞ւմ կարօտն է իւր մէջ անվերջ
Ջուրը լսում, փսփսում...
Ծովը ահա իւր հին ծէսում
Սաղմոսներ է միշտ ասում.
Ասես մի հին աւետարան
Կարդում է նա ու խօսում...

Ամպը թա՛մբ է մրրիկներին,
Որ ցանում են զօրքը հին.

Եւ աճցնում են բանակները
Խորհրդաւոր մեծ ուղին...
Սեւ գօրքի մէջ ամպերի
Զօրապետը գայրացած՝
Դուրս է ֆաշում սուրը քրի,
Ասես կայծակ ու հարուած...

Անտառը վեհ եւ վիթխարի՝
Կուրծքը բռնած աշխարհի,
Միտք է անում անհունաբար.
Ումն է քերդը էս բարի...
Եւ լսում ենք օր ու գիշեր
Բարբառը խոր բնութեան.
Բայց չգիտենք, ո՞վ է սարբել
Էս հանդէսը յաւիտեան...

1927.

Դ.

ՓԱՐՈՒԱՆԸ.

Տունս բարձր՝ սարի վերայ,
Աստղերի մօտ՝ երկնքում.
Կեանք եմ դիտում ես աշխարայ՝
Հեռու ու մեծ փեթակում...

Վերեւս աստղեր բիւր խմբերով
Յաւերժութեան մեծ ճամբէքին.
— Տէրը քշում է անխոով
Փարուանը իւր ահագին:
Վազուկ Շունը՝ դունչը մեկնած՝
Իւր լուսեղէն խմբի հետ,
Գաղտագողի՝ դարան մտած՝
Որս է անում առյաւէտ...

Լի բեռներով հազար ու բիւր՝
Սայլերը հին, փոքր ու Մեծ,
Մէջիին խփած շիշ ու շամփուր՝
Ուխտ են գնում դուռ՝ — դրկից...
Իսկ վիշապը երկնահնար՝
Դէմք ու տեսքը անճոռնի՝

Միտք է անում որսի համար՝
Ցիտեւն ընկած Քարուանի...

Հովիւը մեծ ու երկնատէր՝
Ձեռքին Քնար նրբատաղ,
Քշում է միշտ անհամբեր
Քարուաններ՝ իւր անվախ...

Իսկ իմ ներքեւ հուր հարսանիք,
Անփոյթ ու սուտ գիշերներ,
Լոյս ու զատիկ, ցաւ ու կարիք,
Եւ տանջահար թշուառներ...

Քաղաքն է հին զուր թաւալուած
Կէս գիշերի Դահլիճում.
Ոճիրն ու դաւը արբեցած՝
Որս են անում արնախում...
Ջօրք ու գինուոր, վէրք ու կռիւ,
Զրկանք, արիւն, աշխատանք.
Ազնիւն ու Սուտ, կիրք ու Հաշիւ
Գործում են մի՛շտ մեզ պատանք...

Եւ ցասումի ու բերկրութեան
Վրաններում՝ իրար կից,
Կեանքն ու մահը՝ միշտ անբաժա՛ն,
Վէճ են անում արնալից...

Ահա հեռուից անհոգ եւ միշտ
Նամակատարն է շրջում.
Նա ցրում է խնդում եւ վիշտ,
Ինչ — որ բառե՛ր մրմնջում...

Այստեղ ահա երգ ու ժպիտ,
Ազատութեան սուրբ աւիւն.
Այնտեղ ահա բանդը կոպի՛տ
Վիշտ է մանում միշտ անհուն...
Մոլութիւնը իւր բերդի մէջ
Հունձ է անում սանձարձա՛կ.
Փառասէրն է ճչում անվերջ,
Կանչում իրա յաղթանա՛կ...
Կուտակուած են բեռնաւորներ,
Գնում Շուկայ — առեւտուր.
Ստրուկ, ազա՛տ, ջահէլ ու ծե՛ր
Լեցնում են մեծ զանգուածը զուր...

Ո՞ւր է հոսում խորհրդալի
Վարար գետը գոյութեան.
Ծովն են հոսում անդառնալի՛, —
— երեւոյթներ են միայն...
Յաւերժական դաշտերի մէջ
Ծովն է հոսում Յաւերժի.
— Իսկութիւնը՝ հագուստ հագած,
Իր փէշերը կ'շարժի՛...

Անդառնալի անցուդարձում
Ո՞րն է իսկը յարատեւ.
— Մտապատկերն ու Զգացում
Հաստատել են տեւ ու ձեւ...

Եւ սահում է անխախտ ու լուռ
Ֆարուանը ողջ տիեզերքի.
— Ֆարուանապետ է ընդհանուր
Ժամանակը մեր կեանքի...
Ե՞րբ են հագել ֆարուանի մէջ
Իրերը շոր ու հագուստ.
— Նոճա չունին սկի՛զբ ու վերջ
Անց ու Գալիք եւ կորուստ...

1927.

Ե.

ԳՆԱՑՔՈՒՄ.

I.

Մարդ եմ, ունեմ հազար ու բիւր ցաւ ու ցրիւ
եղբայրներ.
— Ցեղակից են ինձ անասուն, թռչուն ու բոյս եւ գազան:
Մեզ բոլորիս տիեզերքը հին մի երկունքով է ծնել,
Մեզ բոլորիս նոյն օրօրոցն է խնամել անմա՛...
Մէկն է միայն Դայեակը ողջ կենդանական աշխարհի, –
Մէկ օրօրոց՝ եւ նորա մէջ մի խանձա՛ռ հասարակ.
Մէկ օրրոցում բնութիւնը՝ Մայրը գթոտ եւ արի,
Պահել–շահել է բոլորիս՝ ջանքերով լի՛, կենսունակ...

Դայեակը մեր չի պարգեւել հուր եւ կրակ բոյսերին.
Նա չի կախել նոցա ներսը լուսապսակ ճրագներ...
Ապրում են լո՛ւռ բոյսերը բիւր, անո՛ւմ, ճօճո՛ւմ
երկրածին.
— Իւր շէնքի մէջ բոյսը չունի կրակ ու սէ՛ր եւ լոյսե՛ր..
Բայց դորա տեղ բոյսը ունի գէ՛ս անմահ ու զարդեր.
Նա բնաւին հոգսեր չունի, կեանք է վարում անխոռո՛վ..

— Բռնած ամուր կուրծքը իր մօր՝ աճում է նա
աննտարբեր.
— Բոյսը չուճի՛ կիրճ ու կոիւ, ապրում է նա
անվրդով...

Ինչ որ ունի բոյսը սիրուն ու հանգիստ,
— Ունին նաեւ անասուններ բազմատես.
Էս աշխարհի օրրոցի մէջ խո՛ր ու խիստ
Նոցա սրտում լոյս են վառել մի անտես...
Ու վառւում է ճրագը այն զօրաւոր,
Առաջ տանում անասնական մեծ ուղին...
— Սուտ մի՛ ասէք. կիրճ ու կրակ հոգեւոր
Ունի նաեւ անասնական սեղմ հոգին...

—Չէ՞ որ մարդն էլ ծնուել է նոյն օրրոցում.
Դայեակը վեհ՝ բնութեան մէջ գթառատ՝
Խնամել է նորան անմահ իւր ծոցում,
Հիմնել անվերջ նորա ուղին փշապատ...
Նորա մէջ կան եւ բուսական շարժումներ,
կիրճ ու կրակ անասնական աշխարհի.
— Բայց կան նաեւ տարբեր ու վեր ճրագներ,
Լոյս ու արեւ միշտ երկնասէր հանճարի...

Ո՞վ չի տեսնում, որ նա իր մէջ Փորձ ունի.
Նորա ուղին տանում է վե՛ր, դէպի վսե՛մ
ու նո՛ր կեանք.

— Միտքը նորա գործում է միշտ անուանի,
Յաւերժական ծնում հոսանք ու բերկրանք...
Իրերի մէջ տեսնում է նա իմաստը խո՛ր ու յաւէտ.
Նա է միայն թելադրում էս աշխարհին օրէնքներ.
Միտքն է կապում երկինք, երկիր, կամ աստղերը
իրար հետ.
— Նա՛ է ծնում անմահակա՛ն ու ներդաշնա՛կ
մի պատկեր...

Մարդու մէջ կայ բանդ ու շղթայ եւ դատաստա՛ն
ահաւոր.
— Օր ու գիշեր ճնշում է նա գործը նորա լոյսի տակ...
Նորա գործին իրաւունքը, խիղճը, իրե՛ն դատաւոր,
Իւր անողոք վճիռն է միշտ կարդում հզո՛ր,
համարձակ...
Էս աշխարհի չարն ու բարին, նիստ ու կացը արտաքին
Ցոյց են տալիս արտանկարը հոգեւոր կարգերի...
Շահ եւ կո՛իւ, բանդ ու շղթա՛յ, ազատութի՛ւն,
փա՛ռքը հին
Արդիւնք են միշտ մարդու սրտում ալեկոծուո՛ղ
գործերի...

Այդ ահաւոր սարսուկարգին խիստ համերաշխ
ու հլու՝
Մարդու մէջ կայ հզօր արեւ՛ ճշմարտութե՛ան,
գեղեցկի՛...

Եւ տանում է զօրքը նորան դէպի գարունը հեռո՛ւ.
— Դէպ՛ վերադաս ու երկնահաս բարձունքները
նոր կեանքի...
— Կուզէ՞ք արդեօք, որ ձեզ ասեմ իսկութիւնը
մեր ցեղի.
Զօ՛րքը Հոգու, որ ապագայ լոյսերով է միշտ յղի,
Բերել է մեզ եւ կ'հանի անմահութեան բարձունքին.
Խորհուրդը խո՛ր մեր պատմութեան բա՛ց է անում
այդ ուղին...
1927.

II.

Քանի՞ անգամ ասել եմ ձեզ, անմիտներ.
— Մարդը ունի անասնական լի՛ ծագում:
Չ'կան բնաւ տիեզերքի մէջ հրաշքներ,
— Մարդը չունի՛ հանելուկներ իւր կեանքում:
Իբրեւ ծնունդ անասնական աշխարհի,
Բռնել է նա խի՛ստ հեռաւո՛ր մի ուղի.
Սրտում դրած բիւր փարոսներ Հանճարի,
— Նա երկնահաս գործերով է միշտ յղի՛...

Ազատ են միշտ անասուններ ու բոյսեր —
— Նոցա ներքին շարժումները անպայմա՛ն:
Մարդու մէջ կան կռի՛ւ, աղմուկ, լոյս ու սէր,
Խի՛զճ ու խրատ, շղթայ եւ բանտ, դատաստա՛ն...

— Ի՞նչ բան է այդ պատերազմը հոգու մէջ, —
Կռիւ ու դատ, իրարանցում ահաւոր,
Արարչական գործերի խո՛ր ելեւէջ...
— Դատը ունի վճիռը իւր երկնաւոր...

Երկու բանակ զօրք են հանել կռուի դաշտ.
— Երկնատեսիլ ձիրք ու ձգտում եւ լոյսեր,
Իսկ նոցա դէմ միշտ վայրենի՛ եւ անհաշտ՝
Բնազդը բութ, խաւարը սուտ եւ կրքեր...
Պատերազմը ունի վախճան հեռաւոր.
— Կռուի դաշտից Զօրքը խաւար, տապալուած,
Դուրս կ'հանի իր գործերը, ցաւն ու չոռ...
— Մարդը այնժամ դառնալու է ազատ, արի՛
եւ աստուած...

Ով միտք ունի՝ կեանքը մարդու ըմբռնել,
Հասնել նորա ճանապարհի ակունքին,
Եւ խորհուրդը մեր պատմութեան լաւ տեսնել,
— Թող նա ճնշի պատերազմը այս ներքին...
Նորա ընթացքն ու ծնունդը, եւ վախճա՛ն,
Հազար ու բիւ՛ր ելեւէջը անցեալի.
— Թող նա ճնշի լոյսն արեւի՛ անսասան,
Կռիւն հոգու խո՛ր ու հզո՛ր, դառնալի...

1927.

2.

ԱՂԲԻՒՐԸ.

Ժայռերը խոհուն՝ ճօթերը կիտած
Հպարտ ու անխախտ կանգնած են, ահա՛.
Հսկայ փէշերը չորս կողմ տարածած,
Յեգնաբար ու միշտ նայում են ճոխ ա
Կեանքի ժխորին, սիրոյ տաճարին.
Ամպաչու գլխով երկինքը հասած՝
Ծաղրանք են նետում մտքի հանճարին...

Նոցա ամդահայ փէշերի տակից
Երկունքի ցաւով աղբիւրն է խօսում.
Կաշկանդող լերան թափուած փէշերից
Ջրերն աղմկող հեռու են հոսում...
Փրփուրը բերնին՝ ալիքներ կայտառ
Վազում են, սազում, ցայտում դէպի վեր.
Ափունքը կրծող յորձանքը յամառ
Կանչում է, հնչում հեքիա՛թ ու երգեր...
Հեռու վայրերից, երկնքի ծոցից
Սեւ սեւ ու խոժոռ գալիս են ամպեր.
Շարուած են հերթով իրար յետեւից,
— Ասես թշնամու անհամար գնդեր...

Ժայռերը դաժան՝ ուսերը մեկնած,
Ձայրոյթը իրենց երկնահաս դէմքին՝
Կանչում են հեռուից զօրքը գրկաբաց.
— Ամպե՛ր, հէ՛յ ամպեր, տարագիր զօրքեր.
Ո՞ւր է ձեր տէրը. ինչո՞ւ է թողել
Ձեզ օտար երկրում պանդուխտ ու սգուոր,
Որ միշտ անկայան շրջում էք մոլոր...
— Եկէ՛ք գունդիգունդ. ուսերը մեր լայն,
Որ կո՛յս են, արի՛, անմատոյց, ազատ,
Ձեզ լաւ օթեւան սրտաբաց կ'տան.
— Եկէ՛ք, ծածկեցէք մեր դէմքն ու գագաթ...

Եւ մութ է արդէն. գիշերը խաւար
Իւր գիրկը առաւ աշխարհը լռին.
Զօրքը ամպերի դանդաղ, յաղթաբար
Բանակը զարկեց լերան ուսերին...
Եւ երբ ոխերիմ ու կռուի կարօտ
Թշնամիների այն խուլ բանակում
Ցոլացին շանթեր ու պայթեց որոտ...
— Կռուղ զօրքի մէջ մռայլ, ահարկու
Թնդաց բնութեան զայրոյթը հուժկու...
— Ժայռերը դաժան, ներգութեամբ լեցուած՝
Հպարտ ու կծու եւ խիստ անվայել —
Յեգնաբար ու բիրտ նայեցին դէպ ցած,
Ու խեղճ աղբիւրին դարձան անարգել...

— Կանգնի՛ր, ցամաքիր, աղբիւր աղմկող,
Թող տեղդ մնայ աւերակ ու հող.
— Ֆո բախտը մենք ենք, քնդացին ամպեր.
Ու կ'խորտակենք ֆո երքն ու ջրեր...

«Իմ երքն ու ջրեր կ'հոսեն դարեր՝ —
Եւ մահ ու վախճան ինձ համար չ'կան
Ջո՛ւր են, անցաւոր կապանքները ձեր.
Նոֆա կ'կորչին երազի նման»...
Ազատ խօսեցին, հպարտ հոսեցին կոհակները բիւր.
Եւ դարեր ահա հոսում է Միտքը հաստատո՛ւն ու կուռ.

1904.

Է.

ԱՆՍՈՎՈՐ ՄԱՐԴ.

— Ասա, ա՛յ մարդ. էս աշխարհում
Ամէնից շատ ի՞նչ ես սիրում դու ազատ.
Մտերմութի՞ւնը անձկալի, սէր ու գարուն եւ խնդո՞ւմ.
Ծնողական գո՞ւթը վսեմ, ձիրք ու ճգտո՞ւմ անարատ,
Թէ՞ գգուանքը հզօր մտքի, հանճարի...
Ջե՞ն գրաւում քեզ աշխարհի փառքն ու պատիւը կարող,
Կամ գոյութեան ներքին իմաստը յուզող...

«Մտերմութի՞ւն. նորան մենակ սիրել գիտեմ
սրտագին, —
Սիրտս կ'տամ մտերմութեան բարձունքին.
Ես դեռ մանուկ՝ մտերմացայ դառնութեան,
Միշտ հարազա՛տ, հաւատարիմ ընկերիս հետ անմահ.
Հազիւ լսուեց թոթովանքս մանկական, —
Սրտանց ու ջերմ ընկերեցայ վշտի հետ,
Ու կեանք մտանք մենք միասին, անբաժան...
Ինչ մ'յետոյ՝ հալածանքը, ճախորդութիւն ու չարիք,
Ինչ էլ յետոյ՝ տանջանք ու սով եւ կարիք՝ —
Եւ միշտ միտեղ, միշտ միասին, ջերմագին
Ուխտ արեցինք մենք իրար հետ սրտագին՝

Մտերմութիւնը փոխադարձ ու հաստատ
Պահել ազնիւ, հաւատարի՛մ ու անխախտ»...

«Ծնողական գո՞ւթը վսեմ... դեռ այն օրից,
Երբ իմ մատաղ միտքը հեռուն սաւառնեց
Ու մանկական երազանքիս ճնարին
Եդեմական ծաղկադաշտեր յօրինեց, —
Անփառունակ ու տխո՛ւր՝ —
Առանց ծէսի ու լացի
Ծնողներիս էն աշխարհը ճամբեցի...
Այնուհետեւ միշտ տարագիր, մենակ ու լուռ՝
Դարձայ հլու եւ որդեգիր էն հողմերին բարեգութ,
Որ գալիս են անյուսութեան աշխարհից,
Որ տալիս են մեր սրտերին ցաւ ու կարօ՛տ եւ կսկիծ,
Եւ լալիս են մեր վիճակը դառն ու սուտ...
Էս աշխարհում էրերում
Այլ մերձաւոր կամ ընկեր
Չեմ ունեցել եւ չ'գիտեմ ես տրտում...
Եւ դառնագին իմ ճամբին
Ես շրջում եմ օր ու գիշեր՝
Ցաւերիս հետ միշտ միասի՛ն, անբաժին»...

— Ի՞նչ ես խօսում զո՛ւր, անսովոր ու տրտում.
Կախարդական երկնքի տակ վեհարար
Միթէ՛ չ'կայ բեզ արժանի ոչ մի բան...
Ի՞նչ ես ասում արեւներին լուսարար,

Տիեզերական կարգուսարքին անկործան...
Ի՞նչ ես ասում գարուններին զմայիլ,
Կամ կենարար վերջալոյսին վեհատեսիլ,
Որ կախարդում, յօրինում են երազներ,
Ու կարդում են մեր սրտերին
Անմահական սաղմոսներից եդեմական երգ ու սէր...

«Սրտիս խորքում ես պահում եմ անբաժան
Վեհ ու պայծառ գարուններ,
Կախարդական բնութեան
Աստուածարար տեսիլներ...
Ես եւ կեանքի տխուր ու լուռ իմ ուղին
Նուիրել եմ չ'տեսնուած գարունների կարօտին...
Բայց ֆա՛ւ լիցի·
Բացի իմ ժիր գիտակցութեան՝
Ու մտքիս մէջ միշտ արեւող գարուններից, —
Այլ գարուններ ես չ'գիտեմ իրաւացի՛...
Այս բնութեան գէսֆ ու տեսքը բերկրալից,
Աստղ ու արեւ, երկինքը խոր, ու եթեր
Արտացոլում են իմ միտքը անվեհեր:
Միայն զօրքը իմ յաղթական գիտակցութեան՝
Արարիչն է, սահմանադիր տիեզերքի·
— Ինձանից դուրս չ'կայ ոչինչ,
Ոչ կե՛անք, ոչ սէր եւ ոչ ժպիտ գարունքի՛»...

1904·

Ը.

ԳՈՐԾԱՐԱՆԻ ՄՕՏ.

(ՏԵՍԱՐԱՆ)

Անյայտ ձայն (հեռուից):

Շրջում է միշտ երկիրը ճիշտ անխափան —
Ժամանակի, տարածութեան ծովի մէջ.
Եւ նախորդող նորա ճամբին անբաժան
Ջկայ պայման, չկայ սահման, չկայ վերջ...
Նորա մէջին, նորա կրծքին անտարբեր
Բուն են դրել մահն ու կեանքը վաւվռուն.
— Ի՞նչ է ուզում մարդը անել իմիմասէր՝
Յաւերժութեան գործի դիմաց վեհագոյն...
Դուք, մարդկութեան մշակներդ ֆաջարի,
Ի՞նչ էք անում, ի՞նչ էք արել մինչ այսօր.
Անմահական շէնքերի մէջ աշխարհի
— Ի՞նչ կարող է մարդը անել փառաւոր...

Վարպետ (ուռաջ գալով դէպի ձայնը):

Արարչական գահի հանդէպ եւ անվախ՝
Տիեզերքի մեծ իրադարձում վեհարար՝
Մարդը Հոգի է յօրինող եւ անկախ,
Որ ծնում է անմահական նոր աշխարհ...

Իմ ձեռքի՝ տակ դարեր ի վեր եւ հզօր
Աշխատում է մտքի անվախ գործարան:
Արարչութեան նոր կարգ ու սարք լուսաւոր
Նա կերտում է օր ու գիշեր անմման...
Մեր հոգեւոր գործարանի շէնքի մէջ
Միտքը փոխում է տիեզերքը ծերացած՝ —
Ժամանակի, տարածութեան ելեւէջ.
Նա յօրինում է նոր երկինք, նոր աստուած...
— Ահա անթիւ բանուորներս ժիր ու ֆաջ՝
Ճիշտ կ'պատմեն մտքի անմահ գործերից. —
Ի՞նչ է անում մարդու հոգին բազմատաջ,
Ո՛ւր է տանում նորա ուղին բերկրալից...

Հուսարար:

Ամէնից շատ մեզի պէտք է լոյսը պայծառ արեւի.
Նորա մէջ են կեանք որոնում մարդ եւ գազան վայրենի՛,
Ծովն ու ցամաք, անտառ ու բոյս, կամ անումը տերեւի.
Առանց լոյսի երթը կեանքի վարկեանաբար կ'կանգնի:
Հզօր եւ ֆաջ իմ նախնիքը՝ երկունքի մէջ դարաւոր
Նոր լոյս գտան երկրի համար՝ արեւներին մրցակից.
— Ահա հզօր այդ լոյսը մեր թեւ է տալիս մեզ այսօր՝
Որ արշաւենք դէպի վերեւ՝ նո՛ր գարունքին մասնակից.
Եւ արեւ, աստղերի դէմ մենք վառում ենք նոր լոյսեր,
— Մեր լոյսերն են կի՛րթ ու կերտող, նո՛ւրբ ու ճկուն
եւ կարող:

Նոր լոյսերից ճաւե՛ր ունինք, որ ճախրում են
դէպի վեր, —
— Զուր չե՛ն ասում մեզ էն գլխից՝ ճո՛ր արեւներ
ստեղծող...

Կրակարար:

Անուշադիր է բնութեան ճարտարապետը հանճար,
Դէպի կարիքը տանջահար մեր կեանքի.
— Ի՞նչ է իզուր ջերմն ու կրակը՝ պիտանի մեզ համար,
Նա կուտակել հեռու, օտա՛ր աստղերի մէջ երկնքի...
Չէ՞ որ աշխարհը չի կարող այդ հեռաւոր պահեստից
Ջերմ ստանալ, կամ թէ կրա՛կ՝ համաձայն իր կարիքին՝
Կամ գործ անել, վեր ընթանալ, իր ցաւերին կարեկից..
Այս ծրագիրը աշխարհի յարմար չէ՛ մեզ բնաւին...
— Ժամանակի, տարածութեան սահմանադիրը անսիրտ
Վարում է իւր գործերը զո՛ւր, օտարոտի՛ մեզ համար..
Իսկ իրադարձը տիեզերքի անխուսափ է եւ կոպիտ,
— Նա չի հոգում կարիքները մեր բնական ու արդար...
Մեր ցաւերի յետեւն ընկած, մտքերի ժի՛ր թեւի տակ —
Մենք մեզ համար յօրինել ենք ճո՛ր ջերմութիւն
ու կրակ...
Եւ կրակը մեր ճեռքի տակ՝ հլու է միշտ մեր կամքին.
— Ճո՛ր կրակով մենք կ'հասնենք արարչութե՛ան
ակունքին...

Դարբին:

Կրակը լի՝ հնոցում,
Աւիւնը լի՝ մեր ծոցում՝ —
— Սի՛րտ ենք զօդում եւ աստուած,
— Մերն է կեանքը՝ նոր ծնուած...
Կռանը յաղթ մեր ճեռքին,
Հարուածում ենք զնդանին,
Որ յօրինենք նոր արեւ, —
Մի ճո՛ր գարուն յարատեւ...
Կայծակի պէս յաղթարար
Ձեռքեր ունինք ու հանճար,
Որ երկաթից, պողպատից
Միտք է ծնում ոգելից...
Արարչի հետ մրցակից՝
Միտքն է հոսում կրակից...
— Դարբնոցը մեր անխափան
Նո՛ր կեանք կ'տայ մարդկութեան...

Ջուլհակ:

Գործե՛ր ունինք համարձակ
Եւ շարժում ենք ճախա՛րակ.
Մեր գործուածքը նուրբ ու խաս,
Մենք գործում ենք միշտ ատլաս,
Որ բնութիւնը հագնի
Մեր գործուածքը անուանի՛...

Դերձակ:

Թել ու ասեղ մեր ձեռին,
Արդուկը տաք մեր առաջ.
— կտորներ են թանկագին
Թափուած ահա մեր դիմաց...
Տիեզերքի մէջ անսահման
Առանց շորի, հագուստի
Չ'կայ ոչինչ, ոչ մի բան, —
— Նոր եմ ձեւում ճշմարտի՛...
Աշխարհը ողջ նիւթական՝
Լոյսն արեւի, աստղերի՝
Շո՛ր են միայն իսկութեան,
— Նորն է ծածկը իրերի...
Մարմինը իսկ հողածին
Մի հագուստ է անցաւոր.
Եւ նորա մէջ մեր հոգին
Կեանք է վարում զօրաւոր...
Մատնոցը խո՛ր մեր մատին,
Ասեղն ու թել մեր ձեռին.
Արդուկը տաք մեր դիմաց,
— Նոր եմ կարում անդադար.
Որ մեր կարածը արդար
Կեանքին բերի նո՛ր աստուած...

Բոլորը միասին:

Աշխատանքի լոյսի տակ
Մենք գնում ենք մեր ուղին.
Կայծակի պէս համարձակ
Ցօրինում ենք նոր Հոգին...
Մեր սրտի մէջ նո՛ր հանճար,
Մեր ձեռքերը պողպատից, —
Մեր սրտերի կրակից
Ստեղծում ենք նոր աշխարհ...

Անյայտ ձայնը (հետոից):

Փորձն է մարդու անմահական՝ միտք յարուցող հնոցում,
Գործն է մարդու յաւերժական կրակ ու հուր
դարբնոցում...
Թող միշտ արի միտքը բարի՛ ճրագը իւր ճիշտ վառի՛,
Եւ ֆաջարի ջանքն հանճարի կուրծքը ճեղքի երկնային.
Մարդը մի օր հասնելու է խո՛ր իմաստին աշխարհի, —
— Մարդը հզօր դառնալո՛ւ է տէ՛ր ու աստուած
տիեզերքին...

1927.

1· Շա՛տ է երկար էս ճանապարհը կեանքիս,
—Մէ՛կ է ծնունդը իրերի բնութեան·
Ահա՝ կծիկը բիւրատոր օրերիս,
Եւ նորա մէջ աշխարհը կայ անսահման…

Արեւների, աստղերի հետ միասին
Յաւերժապէս եղել եմ ես երերում·
Հազար անգամ Յարդագողին իմ մասին
Հոգս է արել իւր անբաժան գնդերում…

Մասունքը իմ, իբրեւ մի հուր անհատիկ,
Կեանք է վարել արեւի մէջ ջերմագին·
Ես իբրեւ լոյս ճառագայթում թափանցիկ
Շրջել եմ միշտ տիեզերքի մէջ անմեկին…

Արեւներից նոր նետեցին ինձ այստեղ·
Երկիրը ինձ նոր հաղորդեց դիրք ու ձեւ·
Տերեւներից ո՛ր դուրս եկայ ես անմեղ,
— Ինձի երէ՛կ մայրս ծնեց հեւ ի հեւ…

Եւ երբ աշխարհ ճա ինձ բերեց երկուճով, —
Մի ահաբեկ ճիչ արձակեց իր սրտից,
Որ ամենիին իմաց անի խճամճո՛վ,
Ո՞ւր եմ գալիս, ո՞ւր կ'գնամ ես ճորից...

Օրս կ'գայ, ճոյր ու ընկերս անգին
Ինձ կ'տանեն դէպի խոնա՛ւ գերեզման...
Լացը վերջին իսկը կ'ասի իմ մասին.
— Ինչո՞ւ եկայ, ո՞ւր եմ գնում անգիւման...

Աչճս դրսեւ՝ միտճ եմ անում ամէն օր.
Ճանապարհիս չնչին մի մասը էստեղ.
— Իմ մօր ճիչը, վերջին լացը անսովոր
Թող ձեզ ասեն անցուդարձը իմ ահեղ...

Շա՛տ է երկար ճանապարհը իմ կեանճի.
— Մէկ է ծնունդը աշխարհի անխտիր.
Տիեզերքի մէջ ես՝ անվախճան մի հոգի,
Միշտ եղել եմ, միշտ կ'լինեմ բնադիր...

1928.

2. Դուճ չ'գիտէճ, ի՞նչ են խօսում ծաղիկն ու բոյսը դաշտի,
Դուճ չ'գիտէճ, ի՞նչ են ասում մրրիկն ու լոյսը սրտի.
Թէ լաւ լսէճ, ի՞նչ են խօսում բադերը միշտ ծովի մօտ,
Դուճ կ'իմանաճ, ո՞ւր են հոսում գետերը խո՛ր
մեր հովտի...
Ձեզ պէս ես էլ անփոյթ էի իմ ճամբէճին մանկութեան,
Ձեզ պէս ես էլ անգուք էի վարճ ու բարճին բնութեան.
Իսկ երբ թնդաց սիրտս երգով եթերական սրբութեան,
Նոր զգացի՛, ո՞ւր են հոսում գետերը խոր ճշմարտի..

Ձեզ ո՞վ կ'ասի, ի՞նչ է խօսում բուրմունճը հին
պարտէզի,
Ձեզ ո՞վ կ'ասի, ո՞ւր է հոսում զօրճը վերին մէջլիսի.
— Ապա ասէ՛ճ, ո՞վ է տէրը էս անվախճան արարճի,
Ձեզ ո՞վ կ'ասի իմաստը հին եթերական մեր դասի...
Եւ ճանի որ օտար է ձեզ կեանճը, իբրեւ մի հանդէս,
Եւ ճանի ձեզ, կոյրերի պէս, անյայտ է սուրբ ասպարէզ,
— Ճանի մնաճ եթերական սարճ ու կարգին
դուճ անտես, —
Ձեզ չե՛ն ասի խորհուրդը խոր յաւերժական էս Դասի..

— —

Դուք չ'գիտէք, ի՞նչ են ասում բադերը բիւր ծովի մէջ,
Դուք չ'գիտէք, ի՞նչ են խօսում դատերը հուր սրտի մէջ·
Թէ լաւ լսէք, ի՞նչ է ասում փողը տխուր հողմերի,
Նոր կ'իմանաք, ո՞ւր են հոսում գետերը խո՛ր
կեանքի մէջ...
Ես էլ ձեզ պէս՝ ճանապարհին իմ հեռացած օրերի
Անփոյթ էի դէպ անսովոր խորհուրդը խոր աշխարհի·
Իսկ երբ խնդաց երգը իմ մէջ վեր ու հզօր աստղերի,
— Սիրտս զգաց, ո՞ւր են հոսում գետերը հուր կեանքի
մէջ...

Գեղջուկ մանուկ՝ մի հորթարած, դաշտերի մէջ,
լեռներում
Հազար անգամ լսել եմ ես կեանքի երգը հողմերում.
Մութ գիշերը, աստղերը վառ, իմ յուշերը անսպառ
Հազար անգամ ինձ ասել են, ո՞վ է տէրը աշխարհում..
Մրրիկների ահեղ ժամին, ծովի ափին ցրտահար
Հազար անգամ տեսել եմ ես կեանքի երկունքը խաւար,
Որ անողո՛ք թափանցել է սրտիս խորունկը անբառ...
— Ինձ ասել են, ո՞ւր են հոսում խոր գետերը
մեր ձորում...

Իբրեւ գեղջուկ խեղճ մի մանուկ՝ անտառի մէջ
կուսական
Միշտ լսել եմ ես բնութեան ահ ու զայրոյթը դաժան·
Երբ հողմը խիստ մռնչում էր վիշապի պէս ահաւոր,
Իսկ անտառը խոր կանչում էր զօրքերի պէս ժրաջան,
— Մերկ ու մենակ՝ թփերի տակ լսում էի անդադար,
Ի՞նչ է ասում, ո՞ւր է հոսում կեանքի գե՛տը
միշտ վարար,
Ո՞վ է խօսում նորա խօսքը, կարծես մի հին յուշարար, –
Ի՞նչ է ասում բնութիւնը իւր զօրքերով յաւիտեան...

Սիրտս յաճախ ձգտում էր վեր, միտքս շողում
անթառամ·
— Ի՞նչպէս անեմ, յաւերժական կեանքի գիրքը
մի կարդամ...
Երբ դեռ մանուկ գեղջուկ էի, երկրէ երկիր ես անցայ,
Որ մտքի վեհ տաճարի մէջ կեանքի հիմքը հասկանամ..
Քանի՞, քանի՞ իմաստասէր կրօն, ուսմունք ու դպրոց,
Քանի՞, քանի՞ նոր տեսութիւն, գաղափարի խոր հնոց
Տասնեակ տարի հեզ ու բարի միտքս փորձեց ու անցաւ·
— Եւ նոցանից մէկը չ'ասաց, ո՞ւր է հոսում կեա՛նքը
հոծ...

Հազար դպրոց, հազար հնոց անցայ ծարաւ ու անվերջ,
Գործերի մէջ, փորձերի մէջ սիրտս դարձաւ մի զուր՝վէճ
Երկրէ երկիր ես շրջեցի, գիրքն ու դպիրը անքիւ,
Բայց չ'գտայ գիրքը գրոց՝ իրերի միտքը իւր մէջ...
Մարդու համար մի սուրբ տաճար յօրինեցի երազում,
— կեանքի համար նոր ճանապարհ լոյս աստղերի
խոր դասում...
Բայց գործը իմ հաւատարիմ հող չ'գտաւ կեանքի մէջ.
— Ես չ'գտայ գիրքը գրոց՝ նորա իմաստը բազում...

Սիրտս ծարաւ՝ ուխտ գնացի ուխտատեղերը բոլոր,
Միտքս գրաւ՝ լուռ կարդացի բոլոր գրքերը սովոր.
Ճար ու տաճար, գիրք ու դպիր էլ չ'մնաց անծանօթ,
Փորձի դրի հաւատ ու դատ, կեանքի կուռքերը հզօր.
Բայց ոչ մէկը ինձ՝ իմ հարցին կեանքի գաղտնիքը
չ'ասաց,
— կեանքի դէկը ո՞վ է վարում՝ չար բերմո՞ւնքը թէ՞
Աստուած...
Իմ մուրազին ես չ'հասայ, երազներիս միշտ կարօտ,
Գիրքը գրոց էլ չ'տեսայ, իրերը միշտ հօդարկուած...

Վերջը փոշման ու անգիւման՝ միտքս դարձաւ մի դահիճ
Եղած չ'եղածը սրտիս մէջ միշտ համարեց մի ճահիճ.
Աստուածներիս նա գլխատեց, կուռքերի հիմքը խախտեց
Եւ հաստատեց նոր կարգ ու սարք իմ մէջ իրրեւ
արարիչ...
Եւ ազատուած կեանքի ծանր ճահիճներից ու ծէսից,
Իրրեւ հատուած յաւերժութեան, իրրեւ հոգի մի անբիծ,
Շրջում եմ ես օր ու գիշեր եւ որոնո՛ւմ իսկ իրեր...
— Միտքս արի, սիրտս բարի՛, ես հեռո՛ւ չեմ
աստղերից...

Մեր ճաչերի եւ ջոչերի բոլոր վայրերը անցայ,
կեանքի անյայտ ուղիների պատկերահանը դարձայ:
Գետերի մօտ ջրերը յորդ անցքերը հին խօսեցին,
Յուզուող ծովի, կանչող հովի հարցուփորձը իմացայ...
Եւ մշուշից խոր անցեալի յետ կանչեցի մեծերին,
Նոր ճնշութիւն ես կարգեցի մեր հնութեան գործերին,
Որ իմանա՛մ, ո՞վ է դրել հիմքը կեանքի փորձերին...
— կեանքի բոլոր ուղիների ժիր ճնիչը ես դարձայ...

Խօսքի կարօտ Հռովմի մօտ ուրուականները բազում
Զօրքի նման հանդէս եկան անթակտելի մի դասում.
Եւ իմաստուն, աշխարհակալ, եւ կիկերոն, եւ կեսար
Նոր խօսեցին անցքերը բիւր հին դիրքերում ու սազում.
— Ո՞վ էր վարպետը երկնային իրաւունքի՛ ու կարգի,
Ո՞վ յղացաւ աստուածներին՝ իբրեւ հսկիչ հին բարքի,
Ի՞նչ միտք ունէր դիւցազնութեան հանդէսը բիւր
արարքի...
— Եւ խօսեցին անցքերը հին ուրուականները բազում..

Աթէնքի մօտ՝ միտքս կարօտ խո՛րք ալեւոր հնութեան
Ես լսեցի գործը արի միշտ ահաւոր բնութեան.
Եւ Սոկրատէս իմաստունը, աստուածատես Պղատոն
Նոր հնչեցին երգը բարի հին ազգերի վեհութեան...
Տեսիլներով կախարդական՝ ֆաջերը հին զարթնեցին,
Աստուածները Ոլիմպոսի սուրբ ուսերին բազմեցին,
Եւ պատմութեան սուրբ էջերը ինձ մի առ մի՛
պատմեցին...
—Ինձ ասացին, ո՞ւր է հոսում վարար գե՛տը
բնութեան...

Եւ պտղատու ափերի մօտ աստուածարար Նեղոսի
Ես կարդացի վերնագիրը կեանքի վերին դարբասի.
— Փարաւոնը զօրք էր հանում թշնամու դէմ ոխերիմ,
Բազմութիւնը ծունկ էր չոքում կուռքերի դէմ
անհասի...
Իսկ ալեւոր Բաբելոնում կրքի կրակ ու յագուրդ՝
Արշաւանքի զէնք ու զրահ, բարքերի խոր մի խառնուրդ.
Կուռքերի մօտ երկրպագու բազմալեզու ժողովուրդ՝
— Նա անմեկին աղօթում էր յաղթանակին հերոսի...

Իմ երազի յետեւ ընկած բոլոր կողմերը անցայ,
Իսկ իրերի հետքը բռնած՝ կեանքի տոհմերը անցայ...
Եւ աշխարհի չար ու բարի բոլոր հողմերը իմ մէջ՝
Ազգերի մեծ ճանապարհին՝ կեանքի Հոմերը դարձայ..
Եւ Գանգէսի ափերի մօտ, կամ կտուրին աշխարհի
Ես լսեցի օրրոցի երգը անդրանիկ ազգերի,
Հնդիկ ու Չին ինձ ասացին գաղտնիքը բիւր դարերի.
— Ես ազգերի ճանապարհին կեանքի Հոմերը դարձայ..

Իմ հայրենի դաշտերի մէջ՝ Մասիս սարը իմ դիմաց,
Եթերային կեանքի մասին հարցում արի խորիմաց·
Եւ նա, ֆաջը մեր լեռների, հսկայ վկայ անցեալի,
Խօսքը խօսաց ինձ իսկութեան, կեանքը ասաց
սրտաբա՛ց···
Քանի՞ անգամ Մասիս սարը պայծառատես եւ արի
Աղօթքի պէս գիրքը կարդաց յաւերժական աշխարհի·
Քանի՛ անգամ ես լսեցի խրատը խոր ու բարի···
— Նա ինձ ասաց, ո՞ւր է հոսում կեանքի գե՛տը
սրընթաց···

Երկրի վերայ տեղ չ'մնաց, որ աչքը իմ չ'տեսներ,
Մեր վերքերին դեղ չ'մնաց, որ սրտումս չ'բուսներ·
— Եթերի պէս աստղերի բուն, խոր երգերով անհուն,
Էլ աշխահում երգ չ'մնաց իմ ականջին չ'հասներ···
Իսկը իմ մէջ նուրբ իրերի· սոսկը իմ մէջ յաւիտեան,
Գէսքը իմ մէջ սուրբ եթերի, խօսքը իմ մէջ անկործան·
— Ինձ են միայն խօսքը տուել, տէրը ես եմ բնութեան,
Էլ աշխարհում գիրք չ'մնաց, որ իմ սիրտը չ'տեսներ···

Բոլոր գետերը աշխարհում հոսում են միշտ դէպի ծով,
Բոլոր բադերը ջրերում խօսում են ճիշտ սրտի սով·
Բոլոր դատերը մարդու մէջ հիւսում են նո՛ր առաւօտ,
— Գիրքը գրոց միայն իմ մէջ· սիրտս անհուն
կեանքի ծով···
Դուք չ'գիտէք, ի՞նչ են խօսում ծաղիկն ու բոյսը դաշտի,
Դուք չ'գիտէք, ի՞նչ են ասում մրրիկն ու լոյսը սրտի·
Բոլոր գետերը հոսում են համայնական աղբիւրից,
— կեանքը մէկ է, աշխարհը մէկ, միտքը նորա՝
ջանքի՛ ծով···

Ինչ եղել է, կամ ինչ որ կայ, ինչ կ'լինի անխուսափ,
Մէկ է միայն, մէկ անբաժան գետի նման բազմաչափ,
Նա է հոսում, անվերջ դասում յաւերժութեան
գործը իւր,
կեանքը մէկ է, աշխարհը մէկ, սիրտը նորան
միակ չափ···
Սէգ սարերից ու ծովերից, խոր ու հզօր հողմերից
Լսում է միշտ խորհրդաւոր կեանքի իմաստը անբիծ
կեանքը մէկ է, աշխարհը մէկ, գիրքը նորա
մարդու մէջ·
— կարդա՛ եւ տե՛ս յաւերժութեան սուրբ էջերը
աստղերից···

Մի տե՛ս· ծաղիկը մորիենու զգում է իր բողբոջը,
Կարմիր շողիկը վարդենու գիտէ սիրոյ սուրբ կոչը·
Բոյս ու ծաղիկ, լոյս ու հովիկ լեցուած են խոր
կարօտով,
Աղմկարար վտակը իսկ զգում է իւր խոխո՛ջը···
Եւ բնութիւնը միշտ յոյի՝ շէն ու շողուն գարունիին,
Հազար նազով, հազար սազով սպասում է իւր բերիին·
Ցաւերի մէջ սիրտը անվերջ կարօտ է միշտ իւր երգին·
— Ո՞վ յօրինեց էս երկնաւոր կեանքի հզօր բողբոջը···

Մութ գիշերին իւր յուշերին հողմը կարօտ է խօսում,
Իսկ անմեկին իւր փշերին վարդը հեթիանք է ասում·
Աստղ ու արեւ, սէր ու բարեւ մէկ աղբիւրից են գալիս,
— Եթերի մէջ մէկը անվերջ իւր կարգ ու սարքն
է դասում···
Իմ սրտի մէջ խոր ապրումի հազար ու մի աղբի՛ւր կայ·
Ինձանից դուրս կեանքի գաղտնիքը գտնելու ճար չ'կայ··
Չէ՞ որ հոգին է բնութեան անցուդարձին միշտ վկայ·
— Կեանքի սաղմոսը սրտիս մէջ միշտ ասո՛ւմ են
եւ խօսում···

1928·

3· Քո սրտի մէջ կարող ու վէս մի օրէնք՝
Տիեզերական օրէնքի պէս անխորտակ·
Քո մէջ հզօր ամրոցնե՛ր կան, բերդ ու զէնք,
Որ անում են ֆո գործերը ներդաշնակ···

Երկնքի պէս միշտ հաստատուն եւ արի՛,
Դու ճնում ես իրադարձը ցաւերժի·
— Ոչ փոթորիկ, ոչ զօրքը սեւ խաւարի
Քեզ բնաւին՝ դիրքերիդ մէջ չե՛ն շարժի···

Եթերի բիւր շարժումների միակ տէր՝
Դու ես հսկիչը գոյութեան անաղարտ·
Միտքդ հզօր սաւառնում է անվեհե՛ր,
— Ձուր չէ՛, որ միշտ անուանում են քեզի մարդ···

1919·

4· Ինձնից երգ մի՛ ուզէք, — երգ խնդուն, վառվռուն·
— Ի՞նչ կարող եմ երգել ձեզ համար·
Ես եկել եմ հեռուից, ես փակել իմ տուն,
Իմ ուղին միշտ պատել են կարի՛ճն ու խաւար:
Դաշտ, արօտը կարօտ, բուրաստանս տխուր·
Եղբայրս՝ բանտի մէջ, հայրենիքս գերուած·
Կեանքը մեր սգի մէջ, մեր ճնաբը միշտ լուռ,
— Մեր աստղերը մարած, էլ չ'կայ մեզ աստուած...
Դառնութեան ու մահուան սեւ մուրհակը ձեռին՝
Տե՛ս, աշունը եկաւ, մեր երկիրը տիրեց·
Բախտի ձեռքը ընկաւ, ծանր լուծ մեր վզին,
— Մեր գլխին խոր գուլում չար զալումը բերեց...
Իմ սրտում, իմ արտում վիշտը խոր ու խաւար·
Իմ վզին, իմ ճամբին ճորտութիւն...
Ինձ համար միշտ օտար է ժխորը յիմար,
— Շուրջս միշտ մի տխո՛ւր վայնասուն...
Ինչ կարող եմ երգել ես ուրախ, բերկրալի,
Քանի վիշտը դեռ կայ, քանի կեանքը մեր ցաւ·
— Ես եկել եմ հեռուից, իմ ճամբէն դառնալի՛,
Կեանքս սո՛ւգ է իրաւ, սիրտս բո՛ւք է աւրաւ...

1904·

5· Քանի՛, քանի՞ բախտը մանի կեանքի թելը աւուանի,
Քանի՞ սիրտս կծիկ անի ու տանջահա՛ր միշտ բանի·
— Միթէ՞ Էստեղ մէ՛կը չ'կայ՝ սիրտը հզօր եւ արի՛,
Որ ճախարակը սեւ բախտի մի հարուածո՛վ կործանի՛··
Թէ ճիշտ է, որ մեր գործերին մեծ եւ ճիշտ տէրը,
տիրական,
Թէ ճիշտ է, որ մեր սրտի մէջ՝ Հաւիւարը մեր բանական
Փորձ է անում, կեանքը տանում դէպի երկինք,
դէպի վեր,
— Ինչո՞ւ մնայ միշտ մեր վզին բախտի լուծը
անարժա՛ն...
Աչքեր ունեմ, տեսնել գիտեմ ես ամէն բան եւ հեռուն,
Մտքեր ունեմ, սաւառնում են տիեզերքը մեծ եւ անհուն,
Ձեռքեր ունեմ ժիր եւ ընտիր՝ կալսարդակա՛ն
գործի տէր,
— Ինչո՞ւ հաշեմ ես սեւ բախտի չար տնազը,
բռնութի՛ւն...
Քանի՞, քանի՞ բախտը բանի, կեանքի համար գի՛ղ անի·
Քանի՞, քանի՞ չար բերմունքը սրտի թելերը մանի·
Միթէ՞ չ'կայ մէկը մեր մէջ՝ իր զօրութեամբ անսովոր –
— Էս պատահար դազգահը չար՝ մէկ հարուածով
կործանի՛...

1928·

6· Ֆո մահիճը գուճատ, ֆո դահիճը անյայտ,
Ֆե՛զ, անգին իմ ընկեր, էլ ոչ ոֆ չի լսում:
Դու խոր նինջ ես մտել, ֆո վիճակը հաստատ, —
Բնութիւնը գթոտ ֆեզ օրօ՛ր է ասում:
Դու անցար ֆո փշոտ սեւ ուղին,
Աշխարհում թողեցիր վշտի ծով.
— Հողի գիրկը անդորր է, անգին,
Եւ ֆո ֆուլը յաւերժ անվրդով.
—Ֆնի՛ր, մահը օրօ՛ր է խօսում:
Շուտ կ'գայ վառ գարունը սիրուն,
Դաշտ հովիտը փարթամ կ'զուգուեն.
Ֆեզ թփեր կ'գրկեն սիրասուն,
— Ֆո վերայ զով հովեր կ'սահեն...
Եւ մի օր՝ մի շֆե՛ղ առաւօտ,
Կամ տխո՛ւր, ստուերոտ մի գիշեր —
Ֆո վերայ ֆաղցրաձայն ու թախծոտ
Կ'խօսեն սիրահար բլբուլներ...
— Դու ֆնի՛ր, բնութիւնը օրօ՛ր է ասում:
Տարիներ կ'սահեն անընդհատ,
Իրադարձը կեանֆի անխուսափ,
— Ով որ կայ, կամ ով գայ այս տխո՛ւր անապատ,
Նա մի օր կ'մտնի՛ գերեզմա՛նը անխաբ...
— Ֆնի՛ր, մահը օրօր է ասում...

7· Ո՞վ է տէրը տիեզերֆի·
— Նա, որ մէկ է նորա հետ...
Կանգնեմ դէմը վեհ փառֆի,
Աղօթֆ անեմ առյաւէտ,
Սրտով հասնեմ երկնայինն՝
Վառ աստղերի սուրբ գահին...
Երբ գայ ժամը, ծագէ լոյս,
Կեանֆում շողան սէր եւ յոյս,
Ակունքներիցը հոգուս
Սեւ կապանֆը բաց անեմ·
Դէմդ ելնեմ ու վսեմ
Կեանֆի աղօթֆը ասեմ...
— Տանարիդ մէջ կենդանի
Խոր խորհո՛ւրդը միշտ լսեմ...

1928·

8· Ծովն է գալիս իմ վերայ,
— Ծովը խոռվ աշխարհի·
Ջօրմ է գալիս իմ վերայ —
Բուֆն ու բորանը չարի...
Քանի կ'ուզէ համին փչի,
Սեւ ագռաւը միշտ կանչի՛,
— Բուֆն ու բորանը մուրջի
Թող գրո՛հ տան իմ վերայ...
— Չէ՞ որ խարիսխը նաւիս՝
Ջրերի մէջ խոր ծովիս
Ժի՛ր քանում է աշխարայ,
Թող ծովը գայ իմ վերայ, —
Եւ նաւը իմ յաղթաբեր,
— Ես գնում եմ դէպի վեր...

1928·

9· Երկու ծանր լուծ են դրել իմ վզին,
Երկու տարբեր ցոյց են արել իմ սրտին·
— Ամենօրեայ հոգսը իզուր եւ անդուր,
Եւ հոգեւոր պաշտօնը իմ երկնային:
Ես մի կողմից գործ եմ անում եւ ջանում,
Որ շէն կենայ էս իմ տունը նիւթական·
Իսկ միւս կողմից սիրտս հաշիւ է անում,
Որ պարտքը իր տայ բնադիր վարչութեան...
Ի՞նչ են կապել երկու պաշտօնն իրար հետ, —
Գէթ նոցանից մէկը լինէր իմ ուսին...
— Էս նիւթական հոգսերը՝ զո՛ւր ու չնչին,
— Թողէ՛ք միայն պարտքը վերին վարչութեան...

1926·

10·

— Տե՛ս, ամէն օր աղօթելիս արարչութեան վեհ գործին՝
Քե՛զ, անսովոր հարց եմ տալիս, ուշայնասէ՛ր հողածին.
— Ինչո՞ւ անհոգ, զուր ու չեզոք չես տեսնում
Լոյսի նման ճեզ գուրգուրող ծնողին...
Ես ամէն օր՝ սիրտս սովոր ման եմ գալիս պարտէզում,
Վարդերի հետ, զարդերի հետ խօսք եմ անում
ու խօսում.
Բուրաստանս ինա՛զ է անում, գէսքը փարթամ ու բազում.
— Սաղմոսնե՛ր եմ ես միշտ ասում կեանքի անհա՛ս
տաճարին...
Հողը՝ ծնող. ջուրը՝ սնող, լոյսն ու արեւը աստուած,
Վարդ ու շուշան, մարդ ու գազան մէկ արգանդից
են ելած.
Ես՝ ամէնքի եղբայրը մեծ, սիրտս մտքով զարդարուած,
— Ես ամէն օր աղօթում եմ արարչական հանճարին...

1926·

11·

Էս լուռ գիշերին ցոյսը չի մնում
Արցունքով պատած սրտիս խորանում.
Սուր-սուր փշերին՝ խոհուն արտիս մէջ
Ցնորքն ու իղձը դրուա՛ծ են անվերջ...
Էս նիհջ գիշերին ողբաձայն հոգիս
Ծանր սգում է շիրի՛մն անուրջիս...
Էս ջինջ գիշերին կեանքի տաճարում
Սիրո՛յ, երազի՛ ջահերն են մարում, —
Տեսնում եմ, ինչպէս իմ սէրը գարնան
Իջնում է տխո՛ւր եւ լուռ գերեզմա՛ն...
Ահա եւ խարոյկ... ինչո՞ւ փայտը՝ թաց.
Սրտումս սուգ է, թաղում կա՛յ արած:
Խարո՛յկ է վառում, — իմ երազը այն,
Ծուխը ելնո՛ւմ է ամպերի նման...
— Եարա՞ք կ'տեսնենք արդա՛ր դատաստան...
Ոչ ոք էլ չասաց, ինչո՞ւ պարտիզում
Ծաղիկն ու վարդը թօշնում են, պակսում.
Ինչո՞ւ այդքան խոր աստղերը հզօր
Խորհուրդ են անում գա՛ղտ ու անսովոր:
— Էս խոր գիշերին լռութեան ծոցում
Իւր զանգն է հաշում մահը անդադրում...

1904·

12· Ֆաղաաբը հին ծովի ափին միտք է անում դառնագին,
Վիշապի պէս օրօրուելով՝ շարժում է նա իր մարմին.
Հազար գլուխ եւ հազար ծուխ, — անթիւ աչքեր
կայ իւր մէջ,
Հազար կրակ· հազար ճրագ՝ շարքէշարան, բազմաէջ:
Փողոցներում, տների մէջ կեանք է շարժում ու վիժում,
Ջանք է անում մարդը անվերջ, խլվլում է, խժվժում..
Վիշապի պէս ու բազմատես միտք է անում հին ֆաղաք.
— կեանքը այդպէս իւր բազմածէս գործն է անում
համարձակ:
Ով է կազմել, մէջը բազմել, փեթակը մեծ, անսասան.
— Եւ անում է նա յաւիտեան՝ լաւն ու վա՛տը
անխափան...
Դու, որ մէկ ես, ով արարիչ, տիեզերքի հետ անճննիճ.
Մարդը, ֆո մէջ բունը դրած, հետեւում է ֆո գործին..

1924·

13· Ծովի ափին, սարի լանջին կայ զարդարուն մի պարտէզ·
— Անմահական ծաղիկն ու բոյս կեանք են շողում
նրբատես:
Վարդը փայլուն, զարդը գարուն, սիրոյ երգն է
երազում,
Եւ նուռնուֆար, ասես գոհար, իրա բերքն է միշտ
խօսում:
Սաղարթախիտ թփերի մէջ հազար գոյնով ու նազով —
Օրօրւում է շուշանը նոր, զաֆրանը խո՛ր իր սազով:
Նօճիները են խորհրդաւոր կամար կապել վերեւից, —
Եւ պահում են վարդն ու շուշանը ջերմակէզ արեւից···
Հողմը սարից հով է բերում, ցող է անում նոցա մէջ·
— Ծաղիկները կախարդում են, արտացոլում,
ծովի մէջ···
Բողբոջում են ծառ ու ծաղիկ եւ աճում են գեղեցիկ···
— Կեանքը հոսում եւ խօսում է, կարծես խորի՛ն
մի զատիկ···
Հանդիսաւոր համերգ ազդու անհուն կեանքի ու բերքի՛·
— Տէր Արարիչ, որ մէկ ես դու տիեզերքի հետ
անբաժան,
Ցօրինել ես ֆնաարը այս բիւր լարերից ֆո ջանքի,
Որ նա հոսի՛, գովքը ասի՛ ֆո գործերի՛ն յաւիտեան···

1925·

14· Տիեզերքի խոր կենդրոնի մէջ ես իմ վրանը գարկեմ,
Ժամանակի ակունքի մօտ կեանքը վսեմ խնկարկեմ.
Այն, ինչ եղաւ, կամ ինչ որ կայ եւ ինչ լինի այսուհետ,
Սրտիս խորքում ոսկի տառով ես մի առ մի թուարկե՛մ..
Տեսնեմ ընթացքը այն օրի, երբ նոր ծագեց կեանքը մեր,
Գտնեմ գնացքը անցքերի, ուր նոր ծնուեց ջարնքը մեր,
— Բազմութիւնները բազմութեանց մտքիս թեւովը
գրկեմ,
Տեսնեմ, ի՞նչպէս գլուխ եկաւ սրտի հարուստ հանքը
մեր...
Եւ տիեզերքի հազար ու բիւր անցքերի մէջը ազդու
Ես իսկապէս տեսնեմ կապը աշխարհների ու մարդու·
— Միտքս հասնի իսկ իրերի յաւերժական աղբիւրին,
Տեսնեմ, ինչ է յար ու յամա՛ռ կեանքում գործող
ես եւ դու...

1928·

15· Կայծակի նման ամպերի միջեւ
Անվերջ գալարուեմ·
Փոքրորկի պահին Աստուծու առջեւ
Մենակ թափառե՛մ:
Ծովերի ափին՝ ժայռերի պէս դեւ
Կանգնեմ ու դիտե՛մ·
Սրտումս մրրիկ, կայծակը ինձ թեւ՝
Երկնքի միջով ճախրե՛մ ու դատեմ...
Բարկաճայթ ալեաց համերգը սիրուն,
Ու սէգ լեռների խորհուրդը անհուն
Կախարդուած լսե՛մ·
Եւ անվերջ խօսեմ
Գովքը արեւի, ինքնջը եթերի,
— Գարնան կարօտը, աստղերի լեզուն...

1904·

16· Ես չե՛մ փափագում ձեր ունայն փառին,
— Աշխարհին յատուկ
Ես չեմ նուագում իմ երգը կուռին —
— ժխորին անձուկ:
Զո՛ւր էի խնկարկում անցաւոր կարգին,
Երբ շուրջը լի՛ են աւերմունի եւ սուգ...
— Հերի՛ւ է, որքան սողալ իմացաւ
Կեանքի սրտմաշուկ ճահիճների մէջ·
Հերիւ է, որքան դառնութիւն տեսաւ
Աշխարհին հլու դահիճների մէջ...
Հերի՛ւ է, որքան իզուր մոռացաւ
Աստուա՛ծ դառնալու ուղին երկնաէջ...
Ես չեմ համակում ձեր անմիտ կարգին, —
— Ինձ միշտ դէպի վեր կանչում է հոգին·
— Զարնեմ իմ սրտի վշտէ՛ կապանքին —
Փշրե՛մ ու երթա՛մ·
Իմ դիրքը անքիծ, իմ ձիրքը լոյսից,
— Ճամբէս դէպի վե՛ր — ճախրեմ ու երթա՛մ, —
Աստուած դառնալու ցնորքը երկնից
Ջեռուսմս վառած՝ բռնեմ ու երթա՛մ...

1908·

17· — Կո՛յր էի դուք իրաւ, չէ՛ք տեսնում քնաւ,
Ի՞նչ է կատարւում աշխարհում անքաւ·
Ինչե՞ր են եղել, ինչե՞ր կ'լինեն
Կեանքի գետի մէջ խո՛ր ու սրարշաւ:
— Անքիւ գարուններ փարթամ ու կայտառ
Սիրոյ պճրանքով եկան ու անցա՛ն·
Անքիւ ամեռներ դժբնդա՛կ եւ չար
Զուր ցաւեր բերին եւ անհե՛տ կորան·
Եւ շա՛տ–շատ անգամ գարնան գալստեան
Ողջոյնը բերած հաւքե՛րը եկան,
Լոյսի յաղթանա՛կ — արեւ երգեցին·
Եւ շա՛տ–շատ անգամ աշնան շնչի տակ
Ծաղիկն ու կանաչ իզո՛ւր թօշնեցին...
Սրտերը խամրած ու կեանքը մարած,
Անուրջը ոսկի՛ միշտ մուրջը պատած·
Ամէն ինչ տխու՛ր ժամանակը զուր՝
— Իր մահատարած անմիտ թեւի տակ —
Քշում է դէպի մշո՛ւշն անցեալի·
Ի՞նչ է կեանքը, եթէ ոչ անդուր —
Մի չար պատահար՝ սո՛ւգ ու սեւով լի՛...

1904·

18· Կարելի չէ՛, որ ֆուրմը իւր տաճարի մէջ
Փորձեր անի պղծալի՛·
Կարելի չէ՛, որ մարդը իւր կաճառի մէջ
Գործեր բռնի յանցալի՛:
Ո՞վ է արել աստուածային կոչումի տէր
Մարդուն ստոր մի դասաք, —
Նա կուրացել է կրճի մէջ՝ օր եւ գիշեր
Կոտորում է անհէսաք:
Բազարի մէջ, ազարի մէջ մարդը անվերջ
Մինչեւ կոկորդը թաղուած՝
Մոռացել է անունը իւր, հաւատ ու սէր —
Իւր գործե՛րը հոյակապ:
Սուրը ձեռին, խայթը սրտին՝ թոյն է ցանում —
Օձի նման միշտ յիշար·
վարում է իր գործը պատիր, — կեանքը անում
Սպանդանո՛ց ու բազար...
— Ո՞վ է արել աստուածային պաշտօնի մէջ
Մարդուն անմիտ մի դասաք,
Որ մոռացել է բնութեան տաճարի մէջ
Իր անո՛ւնը, իրա չափ...
1928·

19· Երազումս Գանգէս գետի ափն հասայ·
Փեֆիրների հոգեզրոյցը տեսայ...
Երբ նոցանից մէկը ինձի մօտեցաւ,
Ասի՝ կարդա՛ ճակտիս գիրը եւ ասա՛·
Հայացքը խոր նա բեւեռեց աչքիս մէջ,
Ժիր ու հզո՛ր նա դեգերեց սրտիս մէջ
Ապա կամաց ինձի ասաց սրտացաւ·
—Աշխարհը ողջ գրուած է ֆո սրտի մէջ...
Նորա հզօր ներշնչումից կախարդուած՝
Խոր նայեցի սրտիս ներսը զարդարուած·
Եղած-չեղածը՝ տիեզերքում տարածուած,
Սէր ու եթեր, անհաս երազ ու Աստուած,
Լոյսի նման գրուած տեսայ սրտիս մէջ...
Ինչ կայ, չ'կայ մեր շուրջը չար ու բարի՛,
Ինչ եղել է, կամ կ'լինի կեանքի մէջ,
Դրուած է միշտ, գրուած է ճիշտ հոգուս մէջ·
—Սրտումս խոր պատմութի՛ւնը աշխարհի...

1925·

20· Ասի, մայրիկ, ա՛ռ ինձ համար մի ֆնար·
— Ես էլ կ'ուզեմ երգ նուագել սիրահար:
Աշխարհը, — տե՛ս — երգ է ասում դառնագին,
Ես էլ կ'ուզեմ ե՛րգս ասեմ սրբարար:
Ասաց, որդեա՛կ, ֆնարը կա՛յ ֆո սրտում·
Նա երգում է հազարաձայն ու տրտում:
Զա՛րկ ֆնարին, որ երկնային երգ ասէ, —
Բոլոր ձայները աշխարհի ֆո սրտում:
Ասի, ֆոյրիկ, տո՛ւր ինձ մի գիրք, որ կարդամ,
Տեսնեմ, ի՞նչ են գարուններըը էս փարթամ·
Ի՞նչ են ասում աստղ ու արե՛ւ եւ լուսին, —
Մարդուն ո՞վ է իզուր տանջում ամէն ժամ...
Ասաց, երբա՛յր, գիրքն ու հանճար սրտիդ մէջ,
Տիեզերական գրադարա՛նը ֆո մէջ·
Գիրքն ու գիրը ֆո սրտից են դուրս գալիս,
Իմաստութիւնը աշխարհի սրտի՛դ մէջ:
Ասի, եղբայր, ե՛կ մի ցո՛յց տուր կեանքը խոր,
Տեսնեմ ի՞նչ է շուրջս լինում ամէն օր·
Ո՞վ է բերում, ո՞վ է կրում վիշտ ու ցաւ,
Ո՞վ է գծել պատկերը այս անսովոր...
Ասաց, եղբայր, կեանքը անմար ֆո սրտում·
Անցուդարձը իսկ իրերի ֆո սրտում·
— Կեանքի գետը ֆո սրտից է դուրս գալիս·
Եղած–չ'եղածը ամբարած ֆո սրտում...

1928·

21· Սիրտս, ասես, բողբոջում է գարնան պէս,
վարդն ու ծաղիկս աճում են երկնատես·
Նոր առաւօտ, հոգուս կարօտը անհուն,
Սիրտս, ասես, ժողովում է մեծ հանդէս:
Արեւի տակ երկնակամարն է շողում,
Միտքս մի նաւ՝ ծովերի մէջ է լողում·
Բերքս անթիւ, ձիրք ու պատիւ, խինդ ու սէր
Սրտումս նոր մի հարսանիք են խաղում...

Սիրտս, ասես, կանաչ ու վարդ եւ շուշան,
— Պարտէզը իմ ծաղկաէ՛տ է, անմահ:
Նորան արեւը այրում է վերեւից,
Երազի մէջ ցո՛ղ է ուզում բուրաստան:
Սրտիս խորին անդունդներից բնածին
Դո՛ւրս է վազում անակնկալ խեւ ֆամին,
Եւ ամէն կողմ շաղ է տալիս սեւ ամպեր,
Որ ցող բերի արեւակէ՛զ պարտէզին...

Խտանում են ամպերը հուր, սեւաթոյր,
Բարձրանում են զօրքերը քիւր, ասես խուր,
— Տեսէ՛ք, ինչպէս ֆամին զէնք է բաժանում,
Որ գա՛յ շուտով փոթորիկը, ձեռքը սուր...
Ամպը գոռում է ահաւոր ու բարձրաձայն,
Գալարւում են կայծակն ու շանթը դաժան,
— Բոնկում մրրիկը խոր եւ հզօր...
Սիրտս միայն կոուի դա՛շտ է անսասան...

Սրտումս մերթ դժգոյն աշուն է գալիս,
Հողմը անտես վիշտ է բերում եւ լալիս·
— Ծաղիկն ու բոյսը թառամած, սգաւոր, —
Ո՞վ է երգում, թաղման ծէսը անելիս...
Անտառը զուր տերեւաթափ՝ սրտիս մէջ,
Ցնաբը լուռ եւ յուսախաբ՝ ձեռքիս մէջ,
Տե՛ս, ֆամին է խոր հեկեկում դառնագին·
— Մահն է լալի՛ս, պտո՛յտ գալիս սրտիս մէջ...

Սրտումս կայ եւ ահաւոր տեսարան,
Երբ հնչում են ձմեռը, բուք ու բորան·
Բուքը բռնում, թեփին ոռնում վայրենի,
— Ո՞վ է սիրտս անում աւեր ու վերան...
Ջիւնը ծածկում է շրջապատը մտքիս,
Պիրկ բռնում է սառնամանիքը հոգիս,
Բուքն ու սառոյց ցոյց ու զրոյց են անում,
— Թեփին տխուր շարժում է զուր խե՛ղճ հոգիս...

Սառնամանիք է չորս կողմը վայրենի՛...
Խուլ ոռնո՛ց է հողմը բերում գայլենի·
Գազանը չար՝ վոհմակներով իւր դաժան
Որս է ուզում իմ սրտի մէջ, որ տանի՛...
Եւ պատո՛ւմ են երկինքը իմ բուքն ու ձիւն,
Գլխատում են մտքերը իմ եւ աւիւն·
կիրքն է այդպէս գազանի պէս որս անում...
— Մահ է բերում ինձ էս ձմեռը անհուն...

1921·

22·

Եթէ իրօք հասար կեանքիդ բարձունքներին յաղթական,
— Էլ ինչո՞ւ ես կուրծքդ թակում, կեանքդ լալիս
անարժա՛ն·

Քո լինելու, չ'լինելու հարցը զո՛ւր է եւ անմիտ,
— Տիեզերքի մէջ լինելը կայ եւ կ'լինի՛ անխափան···
Ջուրը սառոյց, հուրը մոխիր կ'դառնայ,
Եղած, չեղածը յաւիտե՛ան, անջնջելի՛ կ'մնայ,
Թէկուզ աւազ, թէկուզ մի մազ, աստղ ու լուսին եւ արեւ
Տարբեր ձեւի եղել են միշտ կամ կ'լինեն անխնայ···
Գոյութեան մեծ շղթայի մէջ՝ դու աննշան մի օղակ՝
Գործով անյայտ, փորձով վհատ, սիրտդ կարօտ
ու անյագ,
Աւազի պէս գալարում ես դու մի անմիտ մեբեենայ,
Եւ չ'գիտես ոչ նախորդը, ոչ գալիքը երկնի՛ տա՛կ···
Ճամբիդ վերայ՝ մէկ վիճակից դէպի միւսը անցնելիս,
Տաշեղի պէս կեանքի ծովում անյայտ ու զո՛ւր
լող տալիս, —
վերջինը չես եւ չես եղել դու առաջին անցորդը,
Որ աշխարհում գործի համար մի նոր բե՛մ ես
դուրս գալիս···
Գետն հոսում է եւ նորա մէջ դու աւազի մի հատիկ,
— Աշխարհ գալիս՝ ինչ չե՛ն ասել կեանքի միտքը ու
գաղտնիք·

Քեմիդ վերայ դու չես հիմնի կեանքի համար նո՛ր
գաղիկ·
Ուզես, չուզես, պէտք է լինիս դու հանելուկ
ու խոճիկ, —
— Էլ ինչո՞ւ ես զուր եւ տխուր կուրծքդ թակո՛ւմ
եւ լալիս···

1924·

23·

Քանի՞ անգամ ասել եմ ձեզ, սիրտս հանդէս է անվերջ·
Ամէն մի բան, ամէն էակ իր տեղն ունի նորա մէջ:
Երկինքը խոր, աստղուսիք հզօր, յարդագողը՝
ծիրկաթին,
խաւար ու լոյս, ցուրտ ու կրակ նորա մէջ···
ժամանակի երթը հզօր, տարածութեան ձեւը խոր
Իմ աղբիւրից են դուրս գալիս աչալուրջ·
— Սիրտս արեւ՝ մոլորակներ բիւրաւոր
Թաւալւում են, պտո՛յտ գալիս նորա շուրջ···
Թէ խելք ունի երկրաչափը· թող միտ՛ք անի ու չափի·
Հազար ու բիւր նոր շարժումներ իր սրտումը կ՛գտնի —
Տարածութեան ձեւերը բիւր, ժամանակի երթը խուր
Միշտ կ՚տեսնի իր սրտի մէջ կենդանի՛···
Բնագէտ ես, կամ իմաստուն· աչքերդ բաց ու նայի՛ր,
Տե՛ս, ինչե՞ր կան ձեռ սրտումը բնագիր·
Սաղմ ու կազմը ձեզ գրաւող, կեանքի խորհուրդը
գաղտնի,
— Տե՛ս, աշխարհը սրտիդ մէջ է անխտիր···
Հնագէ՛տ ես, հետք ես ուզում անյիշելի անցեալի·
— Զո՛ւր ես փորում կուրծքը հողի՝ էն տեղ չ'կայ
ոչ մի բան·
Պեղումներդ ձեռ մէջ արա՛, — ձեռ սրտո՛ւմը կեանքով լի·
— Չէ՞ որ միայն մէջդ համայն կայ անցեալը,
եւ ներկան···

— Քանի՞ անգամ ասել եմ ձեզ, սիրտս հանդէս է
անվերջ·
Ամէն մի բան, ամէն էակ իր տեղն ունի նորա մէջ·
ժամանակի գետը արագ, տարածութեան ծովը խոր,
— Խաւար ու լո՛յս, գարուն ու բոյս ապրում են մի՛շտ
սրտիս մէջ···

1925·

24·

Իմ սրտի մէջ օր ու գիշեր սահմանադիր ժողով կայ,
Եւ ժողովին միտս հզօր ընտրւում է նախագահ:
Հակում ու կիրճ, երազ ու ձիրճ, չարն ու բարին,
կեանքի սէր
Մասնակից են վեհ ժողովին, — սիրտս արթո՛ւն
մի վկայ···
Մերթ անզգամ վեր է կենում կիրճը անզուսպ իր տեղից
Ազատ ու հարթ բարճ է ուզում իրա համար ժողովից:
Ձիրճը ասում է· թոյլ տուէք դէպի երկինճ ու եթեր,
երազն ուզում է սուրբ գարուն միշտ անթառամ
ու անբիծ·
Սէրն ասում է· հնա՛ր գտէճ եթեմական վեհ կեանքի,
Գութն ուզում է մի ճար գտնի, որ խեղճ աշխարհը
փրկի՛···
Չարն ու բարին՝ — անհաշտ ու հին թշնամի —
վէճ են անում, մէջ են բերում լաւն ու վատը աշխարհի·
— Եւ լսում է ժողովը լուռ կամքը, խօսքը ամէնքի:
Նախագահը մերթ ազդարար սաստում է չար խօսողին·
Ցոյցե՛ր անում կարգի համար, որ գո՛րծ ասեն ժողովին··

Սիրտս դպրոց, գիրքը գրոց բաց է մէջը ոսկետառ,
Ու կարդում եմ ես ամէն օր խօսքը նորա երկնաշար:
Սիրտս ատեան ու դատաստան՝ մէջը անվերջ մի ժողով,
Որ անընդհատ սահմանում է օրէնքը իւր անխոով:
Իսկ զօրքերը իմ բնադիր՝ միշտ մասնակից ժողովին,
Պատուէրները լսո՛ւմ են ժիր, կեանքի՛ դասում
անվրդով···

Զո՛ւր էճ ասում· մէկ չե՛ն բնաւ
Մարդն ու գազանը սրտով·
Զո՛ւր էճ խօսում, մէկ չեն իրաւ
Հոգու բա՛րձր կարօտով···
Սահմանադիր ժողովը կայ
Միայն մարդու սրտի մէջ·
— Գազանի մէջ բնաւ չ'կայ
Խօսք ու զրո՛յցը անվերջ···

1927·

25· Զանգը զնգում է զանգատան —
կեանքը կանչում աղօթքի·
— Սիրտս խնկում է յաւիտեան
Եւ խո՛ր տենչում գարունքի:
Ո՞վ է անվերջ զանգը հաշում,
Որ արթնանան խոր քնից·
— Ո՞վ է անվերջ սիրտս տաշում,
Որ ինձ պոկի իմ քնից:
Աշխարհն, ասես, մի զանգատուն —
Սիրտս զանգ է նորա մէջ·
Ու զնգում է սիրտս անհուն,
Շուրջը նորա հեւէջ···

1928·

26· Սիրտս պարտէզ մի երկնատես,
Մէջը անթիւ ծաղիկներ·
Սիրտս, կարծես, մի մեծ հանդէս,
Մէջը խնձոյք, խունկ ու սէր:
Պարտէզի մէջ ջուր է հոսում, —
Ծաղիկներս կ'շողան·
— Իմ բէջարած բերքը բազում,
Տերեւ ու թո՛ւփ կ'խաղան···
Հանդէսի մէջ՝ վեր ամբիոնից
Միտքս բարոզ է ասում·
Մէջլիսի մէջ՝ գարունքներից
Սիրտս հէքիա՛թ է լսում···

1928·

27· Բո՛ւխ ու բորաւն սրտիս մէջ·
Ցուրտ ու թեփի աւրնդմէջ
Գազազում են ահաւոր,
վազվզում են սրտիս մէջ···
Եւ կատաղած բորենի,
Գայլ ու գազան վայրենի —
Խոր ոռնոցով գայլենի
Թափառո՛ւմ են սրտիս մէջ···
— Ինձ իմ զօրքն է միշտ պահում,
Շուրջս զօրք է մերթ սահում···
Գայլ ու գազան արնախում
Երկնչո՛ւմ են սրտիս մէջ···
Լոյս առաւօտ սրտիս մէջ,
Ցոյս ու կարօտ սրտիս մէջ·
— կեանքն ու գարուն, սէրը աւհուն
Բողբոջում են սրտիս մէջ···

1928·

28· Անթիւ դարեր մարդը իզուր ջանք է անում, որ գտնի
Արարչութեան գաղտնիքը խոր, խորհուրդը մեծ
աւհուն·
— Ե՞րբ եւ ինչպէ՞ս, կամ ո՞րտեղից ծնունդ առաւ
աշխարհը,
Երբ կ'լինի վերջին ժամը նորա ահե՛ղ վախճանի···
Սաւառնում է միտքը արի տիեզերքի լայն դաշտերում,
Ջուխրնում է ձիրքը բարի արարչութեան գործերում·
— Չէ՞ որ անտէր ու անիմաստ ցանքսը պտուղ չի
բերում,
Մարդը երբէք բնութեան վեհ օրէնքներին չի՛ հասնի··
Եւ սիրտս հուր, մտքերս բիւր՝ բուրմունքը խո՛ր
ծաղկոցի·
Օր ու գիշեր ես գնում եմ ծաղիկների՛ն իմ այցի·
Եւ ամէն օր ես դնում եմ հարցումը իմ մեծ գործի·
— Ասէ՛ք, ինչպէ՞ս ծնունդ առաւ էս աշխա՛րհը
աւուանի···
Դուք, որ գիտէք արարչութեան խնամքը· սէ՛ր
եւ զայրոյթ,
Դուք անցել էք ճանապարհը նորա հզօր եւ հմուտ·
Դուք թրծել էք ձեր սրտի մէջ կամքը նորա եւ բնոյթ,
— Ասէ՛ք, ո՞վ է աներեւոյթ տէրը հզո՛ր աւհունի···

Հարց եմ տալիս ամէն անգամ ծաղիկներին ոսկեծամ. –
Դուք տեսել էք եւ լաւ գիտէք կեանքի զատիկը,
բայրամ, —
Դուք լսել էք, խո՛ր կ'դատէք չարն ու բարին ամէն ժամ,
— Ո՞վ է դրել Դարբնոցի մէջ հիմքը վերի՛ն Զնդանի...
Ծաղիկ ու բոյս անտարակոյս միտք են անում անմահ,
Թէեւ լռի՛կ ու անլեզու՝ միշտ լաւ գիտեն ամէն բան,
Բայց չեն ուզում մարդուն ասել գաղտնիքը խո՛ր
պատմութեան,
— Եարաբ ինչպէ՞ս ծնունդ առաւ էս աշխա՛րհը
անուանի...

1928.

29. Կրակի պէս միտք է հոսում աներեւոյթ իմ բնից.
— Մէկը անվերջ խօսք է ասում սրտիս վերին ամբիոնից.
Դատաստանը իմ սրտի մէջ գործ է անում միշտ արդար..
— Մէկը անվերջ դատ է անում եւ հա՛րց անում
ինձանից...
Բերքերս շատ, հունձս առատ՝ խոր ամբարած սրտիս
մէջ,
Միտք ու խրատ եւ լա՛ւն ու վատ բուն են դրած բերդիս
մէջ:
— Մէկը իմ մէջ կարծես անվերջ կալ է կալսում ու
խօսում.
Ով է անյագ բերքս աղում, արագ շա՛ղում կեանքի մէջ..
Մէկը ահա խօսք է ասում իր ամբիոնից լուսավառ.
— Ե՞ս եմ ապրում բնութեան մէջ, իսկ նա օրէնք ինձ
համար,
Թէ՞ բնութիւնը իմ մէջն է իր գործերով բնադիր,
Իսկ ես նորա օրէնսդիրը՝ լիակատար ու արդար...

1928.

30· Դու չես տեսնում աշխարհի վեհ սարմ ու կարգը,
տնաբանդ,
Տե՛ս, անսովոր հոսում է խոր բարմ ու վարքը հնազանդ·
Եղած, չեղածը հաւասար՝ մի արգանդից, մի բովից,
—կեանմ են ծնում, գործ են անում անհատիկը ու
Եռանդ···
Տե՛ս, երկաքը լոյսերի տակ մասնիկներ է դուրս
վանում,
Անհատիկը իր մէջ արագ շարժումներ է միշտ անում·
Փոքր ու մեծը, լաւն ու ցեցը մի ճամբայ են միշտ գնում,
— Եղած, չեղածը մի Հոգի՛, միայն կորո՛վ ու Եռանդ··
Նիւթը իր մէջ Եռանդ ունի, որ հոգի՛ է իսկապէս,
Նիւթը իր մէջ աւա՛նդ ունի, նման մտքին մեր անտես,
Անթիւ դասեր եւ բիւր մասեր ահա՛ կազմել են հանդէս,
Որ մէ՛կ է միշտ, մէկ օրէնքի միայն հլու, հնազանդ···
Առանց ոյժի եւ կորովի կեանքում չ'կայ ոչ մի հիւլէ,
ոչ մի կէտ·
Իրերի մէջ միշտ կայ կորով, որ գործում է արթուն դէտ,
Եւ բաշում են նոքա իրար, եւ կցւում են իրար հետ,
— կեանքը մէկ է, մէ՛կ է ներքին նորա հոգին
ու աւանդ···

Դու չես տեսնում, ա՛յ տնաբանդ, ի՞նչ է մարդը իւր
հոգով,
— Յաւերժութեան մասը միայն, նիւթի ծէսը եւ կորով,
Որ նրբատես ծնել է մեզ, մեր միտքը ծով, միշտ խոով,
— Նիւթը մի ծէս, Հոգին անտես, կեանքը կորո՛վ
ու Եռանդ···
Տիեզերքը ողջ կեանք է բողբոջ — շէնք ու շնորհք
յաւիտեան,
Անվերջ կորով, կարծես մի ծով — անմահ հոգի
բնութեան·
Եղած, չեղածը մի Եռանդ եւ մի՛ կարգի բազմութեան,
— կեանքը մէկ է տիեզերքի մէջ, մի՛ օրէնքի հնազանդ··

1928·

31· Բոլոր գետերը հոսում են դէպի ծով,
Ջուրը անչափ, իսկ նա անափ՝ չի լեցւում.
Բոլոր դատերը անում են սրտին հով,
— Իսկ նա ծարա՛ւ, խոր կարօտից չի բացւում...
Հողմը անվերջ ամպ է բշում երկնքից.
Իսկ ամպը կայ, ծովին վկայ չի պակսում.
Մահը անվերջ կեանք է տաշում մեր բնից,
Բայց գարունը սրտումը կայ, չի՛ պակսում...
Բոլոր վէտերը էս կեանքի դէպի ինձ,
Բոլոր գետերը տիեզերքի դէպի ինձ.
— Եղած, չեղած հոսում է սրտիս մէջ,
Իսկ նա, անկուշտ, հարց է տալիս էլի ինձ...
Անցքերը բիւր ապրում է լուռ իմ հոգին,
Երկինքը խուր, արեւը հուր՝ իմ հոգին.
Ցուրտ ու ձմեռ, գարուն ու սէր նորա մէջ,
— Բայց էլի ճիշտ ծարա՛ւ է միշտ իմ հոգին...

1923·

32· Ես միշտ կ'ուզեմ ազատ լինեմ եւ արդար
Սրտիս անմահ դատաստանի առաջին,
Որ դատաւորը՝ ամբիոնից անաչառ
Խօսքեր չ'ասի ինձ դառնալի՛ց ու մթին...
Բայց կիրքը իմ, — մի ոխերիմ ելեւէջ,
Գազանի պէս ներս է խուժում սրտիս մէջ.
Թշնամու պէս սուր է շարժում իմ վերայ,
— Ալա՛ն, թալա՛ն, աղմուկ անում սրտիս մէջ...
Ամէն անգամ ինձ տանում են ճնշութեան,
Դէմս դնում մեղքեր ու ցաւ զանազան,
Եւ ամէն ժամ ինձ կանչում են հարցումի,
— Սրտումս միշտ դա՛տ են անում, դատաստա՛ն...
Ասա՛, բարի, առաքինի լռմանի,
Ինչպէ՞ս անե՛մ, որ գազանը վայրենի...
Սրտիս խորի՛ն կարգ ու սարքին չ'հասնի...
— Որ էլ բնաւ ինձ չ'հաշեն դատաստա՛ն...

1928·

33·

Ո՞վ է հաշում ինձ ամէն օր աջ ու ձախ,
Ո՞վ է շարժում ինձ անսովոր ու յանախ,
Ո՞վ է դրժում գործը ընտիր, մեր փորձը ժիր, անխտիր,
— Ո՞վ է սղոցը միշտ հաշում եւ զուր տաշում իմ
դագաղ···

Անապատում հարուածը մեծ՝ աւազի մէջ անբնակ,
Սլանում է միշտ աջ ու ձախ, անկարեկից ու մենակ·
Նորան հշում ու հաշում են հողմերը չար, համարձակ,
Զորս կողմը ցա՛ն, թոզ ու դուման, ճանապարհը
սեւ ու մութ,
— Ու հշում է հողմը դաժան հարուածը մի՛շտ
հերարձակ···

Չէ՞ որ ես էլ հարուածի պէս անց եմ կեցում անապատ·
Սրտիս փամին դուրս է գալիս, հշում, հաշո՛ւմ է
միրատ···

Սամումը չար իմ մէջ յամառ փչում, ճչում է ազատ,
Աչքերս մո՛ւթ, թոզ ու դուման, կրճերս սո՛ւտ
եւ դաժա՛ն,
— Ինձ հշում է անապատով Հողմը անգո՛ւթ ու միրատ··

Սիրտս ժխոր, Սամումը խոր, իսկ իմ միտքը հաչարի
Փորձ է անում, որ ճշմարի ճանապարհը մեր բարի·
Ձիրճն ու ձգտում, կիրճն ու երդում, եռանդ ու սէր
միշտ արի —
Իրար յետեւ հարուածի պէս՝ առաջնորդը իմ հոգին,
— Մեզ հշում է Սամումը սեւ անապատո՛վ աշխարհի··
Եթէ ասեն· ո՞վ է հիմնել Էս կարգ ու սարքը վերին,
Կ'ասեմ· դաժան ու անբաժան տիեզերքը·
Եթէ ասեն· Ո՞վ է բերել աշխարհի բերքը խորին,
— Կ'ասեմ· հզօր, ամենազօր տիեզերքը···
Եթէ ասեն· Ո՞վ է ծնել Էս հարուածի երքը հին,
— Կ'ասեմ· միայն ու անսասա՛ն տիեզերքը···

1928·

34·

Արտիս վերին բերբն ես դու, սրտիս խորին ե՛րգն ես դու
— Միայն ֆո մէջ երկունքը իմ, դու ապրում ես
վէրքը իմ·
Սիրտդ անյագ, մէջը կրակ, որ այրում էր խորքը իմ,
Ինչ որ իմ մէջ, կայ եւ ֆո մէջ, գործդ հզօր ու ազդո՛ւ,
— Դո՛ւ, որդեակ իմ, Էս աշխարհում շարժում ես խո՛ր
զօ՛րքը իմ···

Արեւների եւ աստղերի յաւերժական մասն եմ ես,
Անդրաշխարհի եւ Արդարի անջնջելի դասն եմ ես,
Էս տաճարի ու հանճարի դեռ չ'լսուած սազն եմ ես,
— Ես ֆեզանից, դու ինձանից, ճանապարհը մեր հեռու,
Ես մի աղբիւր՝ դու մէջը ջուր, — անմահների դա՛սն
եմ ես···

Երբ հողածին Էս բունը իմ ընկնի մի օր ու վերանայ,
Եւ սիրտը իմ՝ թեւաւորուած՝ աստղերի հետ միանայ,
Գործս՝ աւիւն, փորձս՝ անհուն — զո՛ւր, անպտուղ
չի՛ մնայ,
Նա ֆո սրտում միշտ անտրտում արեւի պէս կ'շողայ···
— Անդրաշխարհի եւ Արդարի դեռ չ'լսուած սազն եմ ես·

Աստղերի պէս միշտ վե՛ր ու վէս ես ֆո մէջն եմ,
դու իմ մէջ
Իմ հոգեւոր յուզմունքն է խոր, որ այրում է ֆեզ
անվերջ···
Միտդ հզո՛ր ու ամէն օր սաւառնում է երկնաէջ,
Սրտիս վերին ակունքների միակ լոյսն ես անխնայ,
— Մեր սիրտը հէգ, մեր ջանքը մէկ, — ես ֆո մէջն եմ,
դու իմ մէջ···

Աշխարհը ողջ՝ կեանքը բողբոջ՝ մտքիդ մի խոր
առարկայ,
Սիրտդ մի ծով, հնձիդ կորով՝ տիեզերքը ֆեզ մի վկայ,
Ժամանակի գնացքի մէջ ֆո մտքերին վե՛րջ չ'կայ···
— Աշխարհը միշտ ֆո սրտի մէջ, բերքդ համայն
ու հսկայ,
Մենք անբաժան միշտ իրարից, ես ֆո մէջն եմ,
դու իմ մէջ···

1928·

35· Ժամանակի ու գոյութեան կապն եմ ես,
Աշխարհների միակ հզօր չափն եմ ես·
կեանքն ու մահը պայքարում են միշտ իմ մէջ,
— Անդրաշխարհի միշտ երազուն ափն եմ ես···

Աստղ ու արեւ հոլովում է միտքը իմ,
Յարդագողին բարեւում է ձիրքը իմ·
— Իսկ իրերի երքը միայն սրտիս մէջ,
Գարուններին արեւում է դիրքը իմ···

Ես եմ միայն ճիշտ օրէնքը տիեզերքին,
Աստուածներ է միշտ յօրինում իմ հոգին·
— Սուտ է, չ'կայ մահ ու վախճան կեանքի մէջ,
Աստղե՛րը իսկ նախանձում են իմ շէնքին···

Ես չ'լինեմ, էլ չեն լինի չա՛ր ու խաւար եւ արեւ,
էլ չի գործի ժամանակը աշխարհի մէջ յարատեւ·
էլ չեն լինի տարածութեան շարժումներ,
— Իմ մէջ են միշտ տիեզերական տեւն ու ձեւ···

Ժամանակի անճակտելի կապն եմ ես,
Աշխարհների կախարդական չափն եմ ես·
կեանքն ու մահը պայքարում են լոկ իմ մէջ·
— Տիեզերական կարգը ես եմ ու հանդէս···

1928·

36· կեանքս, կարծես, արագահո՛ս մի վտակ,
— Խոխոջացին ջրերը զուրը ու անցան·
Տիղմը պատել է վտակի խոր յատակ,
— Ջուրը անդո՛ւր, ջուրը փրփո՛ւր ու դաժան···

Նա չի տեսնում ակունքը իւր բնաւին,
Նա չի գնում նպատակի՛, մուրազի՛·
Տիղմի վերայ հոսում է միշտ դառնագին,
Որ անորոշ իր ասելի՛քը ասի···

Օրերը իմ արագավազ մի առու·
Ջրերի՛ պէս խոխոջացին ու անցա՛ն···
Տիղմով պատած ճանապարհը իմ հեռո՛ւ,
— Սէ՛ր ու կարօ՛տ, լոյս ու գարո՛ւնը անցան···

1928·

37· Էլ չ'գիտեմ, ի՞նչպէս եղաւ, ի՞նչ եղաւ,
Այսօր իմ մէջ սեւ փոթորի՛կ բարձրացաւ·
Որոտացին ամպերը խի՛տ սրտիս մէջ·
Խոր թնդացին կիրճն ու կրա՛կը աճեաւ...
Սրտիս խորի անդունդներից՝ գազաններ
Դուրս վազեցին եւ պատեցին իմ հոգին·
Թշնամական սեւ զօրքերի բանակնե՛ր
Շուրջը բերդիս խաւար ու խիտ բռնեցին...
Սիրտս՝ կարծես մի պաշարուած բերդ լինի,
— Թշնամին է գրոհ տալիս վայրենի՛·
վերեւը ամպ, կայծակ ու շանթ եւ որոտ,
— Կռիւ ու կիրճ իմ բերդի մէջ անուանի՛...
Էլ չ'գիտեմ, ինչպէ՞ս եղաւ, ի՞նչ եղաւ,
Սրտիս անմիտ փոթորիկը վերացա՛ւ·
—Թշնամական զօրքերը սեւ էլ չ'կան·
Սի՛րտս էլի կեանքի տաճա՛րը դարձաւ...
վերը նորից անմահ արեւը փայլեց,
Իմ մէջ է՛լի անհուն գարունը ծաղկեց·
Հազար երգով, խո՛ր բերկրանքով ու սազով
Կեանքը էլի ինձ կարօտով բարեւեց...
Ո՞վ է արել կռուի մի բուն՝ սիրտս խոր·
Սեւ փոթորիկ, սէր ու գարուն լուսաւոր
Բո՛ւն են դնում իմ սրտի մէջ հարթ ու մեծ·
— Ո՞վ է տեսել էսպիսի կարգ անսովոր...
1928·

38· Ինչո՞ւ էսպէս ծանր եմ զգում ես ինձի,
Զէ՞ որ իմ մէջ հանքը չ'կայ պղնձի,
Ես մի հոգի՝ լոյսերի պէս թափանցող,
— Ո՞վ է իմ մէջ թաղել պահեստը գանձի...
Ծովերի պէս խորն է սէրը իմ սրտում,
Ինձ աշխարհի գաղափարն է միշտ դրդում·
Միտքը գարուն է յօրինում իմ բերդում,
— Ինչո՞ւ էսպէս մանր եմ զգում ես ինձի...
Կեանքում թաղած բոլոր հանքերը իմ մէջ,
Տիեզերական հզօր ջանքերը իմ մէջ,
Ինձ այրում է կեանքի կրա՛կը անվերջ...
— Ասէ՛ք, ինչո՞ւ ծա՛նր եմ զգում ես ինձի...

1923·

39· Բիւր բերբերով պարարտ հողը միշտ յղի՝
Բողբոջում են պտուղնե՛րը իմ Բաղի…
— Ոչ ոք չ'ասաց· ի՞նչ է բանում արտիս մէջ·
Բերբը ես եմ երազներով լի՛ հողի…

Հունձը կ'գայ, բերբը շուտով կ'հասնի·
Աչքը հազար ծառ ու ծաղի՛կ կ'տեսնի·
Իմ պարտիզում անմահ գարուն կ'բուսնի, —
— Միշտ պտղաբեր ես այգի՛ն եմ էս քաղի…

Աշխարհը լի՛, արգասաւոր մի այգի·
Տիեզերքի մէջ կեանքն է հոսում մի կարգի…
Եղած, չեղածը արդիւնք է մի՛ ջանքի,
— Բերբը ես եմ յաւերժական էս Բաղի…

1923·

40· Տիեզերքի մէջ ես ընկերներ շա՛տ ունեմ·
Կրակի մէջ ես իմ սրտի՝ անհո՛ւն եմ…
Եթերի մէջ արեւի պէս միտքս ժի՛ր,
— Ես մի հանդէ՛ս, աստղերի պէս, կանգո՛ւն եմ…

Ամէն մի մարդ մի հասարակ տուն ունի·
Մայր հողի մէջ ամէն էակ բուն ունի·
— Բայց իմ տունը ոչ այստե՛ղ է, ոչ այնտե՛ղ·
Ես ապրում եմ տաճարի մէջ անհունի…

Ջեմ հաւատում մահ ու կեանքի օրէնքին·
Ինձ չե՛ն դիւթում զօրք ու զէնքը ձեր մթին…
— Օրէ՛նք չ'կայ, սահմա՛ն չ'կայ իմ սրտին…
Ես ապրում եմ տաճարի մէջ Անհունի…

1928·

41· Ջո՛ւր էք լալիս անցեալի փառքը հզօր,
Ջո՛ւր ափսոսում գարունը ձեր լուսաւոր,
Ջո՛ւր սպասում գալիքը իսկ անսովոր,
— կեանքը մէ՛կ է, աշխարհը մէկ, գո՛րծը մէկ:
Եղածը կայ, ու կ'մնայ նա անվերջ...
Մէկ է գործը յաւերժութեան ծովի մէջ,
Եւ ոչ մի մազ աւել, պակաս նորա մէջ,
— կեանքը մէ՛կ է, աշխարհը մէկ, գործը մէկ...
Ժամանակի արարքը սուտ, երեւոյթ,
Անցեալը սուտ, գալիքը սուտ ու անփոյթ·
Էս աշխարհը ունի միայն մի՛ բնոյթ·
— կեանքը մէ՛կ է, աշխարհը մէկ, գործը մէկ...

1928·

42· Ո՞վ է հիմնել սրտումս խոր եւ անսովոր գործանոց·
Օր ու գիշեր կազմ է անում, կարծես մի հին կազմանոց··
Վարպետը ժիր՝ բանուորի հետ նստած ահա դազգահին՝
Գործ է անում, փորձ է ծնում իրրեւ հմուտ մի դպրոց··
Հոգիս էսօր դարբնո՛ց է խոր· մէջը ահա մի դարբին,
Որ զօդում է երկաթը իւր, — փա՛ռքը նորա զնդանին··
Փուխս են փչում, հարա՛յ կանչում, բոցն ու կրակ
ահագին,
Ո՞վ է վառել, սիրտս արել այսպէս կրա՛կ ու հնոց···
Հոգիս դպրոց չէն ու շիտակ, մէջը խրատ եւ ուսում·
Մեսրոպ–Մաշտոց եւ սուրբ Սահակ երբէ՛ք նորան
չեն պակսում·
Հազար տեսակ մարդ ու էակ ինձ են գալիս եւ լսում,
— Ո՞վ է շինել սրտումս խոր եւ հոգեւո՛ր էս դպրոց···

1928·

43· Սրտումս կայ խոր ու խոհուն եւ երազուն մի գաղտնիք·
— Ուր որ գնամ, ուր էլ լինիմ, ես կ'յիշեմ, հայրենիք··
Բեռները ես ծանր ու ցրիւ, լեռները ես երկնահաս,
— Ես կ'յիշեմ ջրվէժը չար, գետը վարար ու գողտրիկ··

Խնճոյիդ խուր, հանոյիդ հուր, բերք ու բարիքը
անհաս·
Լինը պայծառ, երգը հունար, երկինքը խոր ու ալմաս –
կախարդում են, կարծես վերին եդեմական սուրբ
զատիկ,
— Գարուններըը կրծիդ վերայ բողբոջո՞ւմ են
անպակաս···

Ամէն անգամ թերթում եմ ես սրտիս գիրքը փառունակ,
Ամէն անգամ կարդում եմ ես Նարեկացի ու Քուչակ···
Իմ մէջ անվերջ խօսում են խոր Մեսրոպ–Մաշտոց
եւ Սահակ,
— Աղօթքի տեղ իմ հայրենի երգն է հնչում անպակա՞ս··

Սրտումս կայ անմեղ վկայ՝ արի՛ եւ ֆայլ իմ ազգի,
Ես չե՛մ մոռնայ գովքը քնաւ մեր երգերի ու խօսքի···
— Ուր էլ գնամ, ես կ'յիշեմ, լեռների ֆա՛յլ,
ո՛վ Մասիս,
— Դո՛ւ, աշխարհ իմ խորհրդաւոր, խոր կարօտն ես
իմ կեանքի՛···

1928·

44· Ասի՝ մտնեմ մի հանճահոր, տեսնեմ ի՞նչ կայ մէջը լաւ·
— Հանճ են փորում եւ փորածը դուրս են տանում
սրարշաւ:
Սիրտս հզօր մի հանճահոր, մէջը ընտիր հանճը անբա՛ւ,
— Ափսո՛ս, հանճս դուրս հանելու ձեռքիս չ'կա՛յ
մի միջոց···
Հանճահորի տէրը ունի հազար ու մի մեքենայ·
Ձիրքը արի՛ ստեղծողի, շէնքը նորա շէ՛ն կենայ·
Հանճը ընտիր դուրս են տանում դէպի կեանքը անխնայ··
Եարաբ, հանճս դուրս հանելու ինչո՞ւ չունեմ մի միջոց··

Ասի՛ մտնեմ հեռագրատուն, տեսնեմ, ի՞նչ կայ
նորա մէջ·
— Ժի՛ր մեքենայ գործ է անում օր ու գիշեր նորա մէջ··
Եւ անդադար լուր է գալիս կեանքի բոլոր խաւերից,
Նա անդադար դուրս է տալիս իրա բերքը կեանքի մէջ··
Սիրտս, ասես, հեռագրատուն, թելերը իսկ եթերից,
Նա անդադար միտք է ծնում կեանքի բոլոր ծալերից,
— Ափսո՛ս միտքս դուրս հանելու ձեռքիս չ'կայ
մի միջոց·
Ինչո՞ւ այսպէս այրւում եմ ես խօսքի հզո՛ր կարօտից··

1928·

45· Անյայտ երկրէն մի ղո՛ւշ եկաւ,
— Սիւամ–Ղուշը ցրբաթեւ·
Իսկը, կարծես, ևմուշ եկաւ,
— կեանքի յուշը յարատեւ...

Կեանքի իմաստը ինձ հասաւ,
— խորին փաստը իրերի·
Եթերի մէջ սիրտս տեսաւ
Երազը վա՛ռ աշխարհի...

Ահա՛ ուղին իմ դառնագին
Տանո՛ւմ է միշտ դէպի նա·
— Ե՛րգը, ե՛րգը իմ երկնային
Կեանքի դուռը կ'բանայ...

1928·

46· Էս ի՞նչ անմիտ գործ եմ արել մեզ համար·
Սիրտը լեցուած հազար ու մի խորհրդով,
Սիրտը, ասես, աստուած է ժի՛ր, անվրդո՛վ,
— Իսկ խօսքը մեր թոյլ ու թերի՛ եւ անմար:
Տե՛ս, սրտումս վարկեանապէս ողջ աշխարհը ես կ'ապրեմ,
Տե՛ս, սրտումս եթերի՛ պէս աստղ ու արեւ կ'ցրեմ...
Յաւերժութեան իմաստը ես կ'զտե՛մ·
Եղած, չեղածը իմ սրտում կ'դատե՛մ...
Արեւների ծնունդը մե՛ծ, անվախճա՛ն,
Գարունների՛ խորհուրդը խո՛ր, աննման,
Կեանք ու կոիւ, չարիք, բարիքը վսե՛մ
Սրտումս միշտ ապրում եմ ես անբաժա՛ն...
— Իսկ իմ խօսքը թոյլ ու թերի՛ եւ գերի՛·
Նա ոչ մի բան լի ու լրիւ չի՛ ասում·
Տես՝, իմ սրտի բիւր բերբերից էս արի՛
Անգամ մէկը վառ ու պայծա՛ռ չի խօսում...

1928·

47·

Բաւ է, բանի չարն ու չարիք խնճոյք արին իմ սրտում·
Բաւ է, բանի ցաւն ու դաւը բերբեր բերին իմ արտում··
— Ես չեմ ուզում խնճոյք ու սէր
Էլ չեմ ուզում հաճոյքը ձեր···
Միայն մտիս յետեւն ընկած՝ նոր շէնքեր եմ ես շինում,
— Իմ սերմերից եղեմական արտե՛ր եմ նոր ես ցանում··

Բա՛ւ է, բանի սիրտս մաշեց աշխարհի ցաւը սովոր,
— Բեզարել եմ էս բազարից, էս ազարից յանցաւոր···
Այգի դրի, ծառը ծաղկեց անթառա՛մ,
Բայց հարամին կտրեց տարաւ անզգամ·
Արտ ցանեցի՝ — կանաչը վա՛ռ, ոսկեշող·
Ջար թշնամին արտս արե՛ց ոտնակոխ···
Բարձր տանար ես ձեզ համար հիմնեցի —
Արեւաշո՛ղ իրաւուի՛ ու բարի՛,
Մարդը եկաւ՝ կեղտը սրտում եւ բնծի,
— Սոդոմ Գոմոր արեց տանարը կեանքի՛···
Ահա՛, հզօր հանդէսի մէջ երկնաւոր
Աճո՛ւրդ է միշտ կիրքը անում դարաչի·
Մեր երազած վանքերի մէջ հոգեւոր
Բուն են դրել ցաւն ու չո՛ղը եւ չարչի···
— Էլ ի՞նչ ասեմ ես ձեր հարցին ու փորձին,
Բեզարել եմ էս ժլատից, սեւ խաւարից ու չարից·
Էլ ի՞նչ ասեմ դժոխածին ձեր գործին,
Բեզարել եմ էս աշխարհի սե՛ւ բազարից, ազարից···

Ես չեմ ուզում խնճոյք ու սէր,
— Թող վերանայ կեանքի աճո՛ւրդը անվիտ···
Ես չեմ ուզում հանոյքը ձեր,
— Թող վերանայ էս ժլատ՛րը ձեր կոպի՛տ···
Թողէ՛ք, մտիս յետեւն ընկած՝ իմ նո՛ր շէնքը
ես շինեմ·
— Իմ սերմերից եղեմական նո՛ր արտերս ես ցանեմ···

1929·

48· Սիրտս, կարծես աւեր մի տուն,
— Շէնքն ու շնորհքը վերա՜ն...
կեանքը, ասես, անվերջ մի ֆուն,
— Նա՛ է հիմքը գոյութեան...
Տունս մնաց աճիւնի տակ,
Փայտն ու երկա՛թը տարան·
Ձիրք ու ձգտումը՝ աւերա՜կ,
— Գարուններս ո՞ւր կորան...
Մեր վիշտը միշտ ֆուն է բերում,
— Ֆունը՝ կեա՜նք է յաւիտեան...
Ո՞վ է անվերջ սիրտս փորում,
— Ո՞ւմն է էս խո՜ր գերեզման...

1923·

49· Ի՞նչ է անվերջ գլխիս վերեւ
Ագռաւը սեւ զի՜լ ճայնում...
— Ո՞վ է նետել ինձ յարատեւ
կեանքի անմի՜տ ոստայնում...
Շուրջս տխո՜ւր մի աւերակ,
Բայղուշը մէջ բո՜ւն ունի·
— Իսկ դո՞ւ ինչ ես, խեղճ ու կրակ,
կեանքդ եարաբ միտք ունի՞...
Ֆանի կ'ուզէ միտքը բանի՜
Եւ մեզ վերե՜ւ միշտ տանի,
կեանքը տխո՜ւր մի աւերակ,
— Բայղուշը մէջ բո՜ւն ունի...

1928·

50· Ծով է սիրտս մի անհման,
Յուզմունքը խոր նորա մէջ·
Ջիւն ու կարկուտ, բուք ու բորան —
Թափւում են մի՛շտ նորա մէջ...
Նա անսասան բերդ է կարծես,
Թշնամու դէմը կանգնած·
Եւ տեղում է կարկուրտի պէս
Սրտիս վերայ յո՛րդ հարուած...
— Ո՞վ է դրել հիմքը բերդի,
Ո՞վ է տէրը յաղթական·
Ո՞վ է ուզում բերդը գաւթի, —
— Ես չ'իմացայ ո՛չ մի բան...

1928·

51· Ես չեմ կարող գնալ ճամբէն ձեր սիրած,
— Ձեր նպատակը միշտ օտա՛ր ինձ համար·
Ես չեմ կարող կարդալ գիրքը ձեր գրած,
Ձեր սիրտը չա՛ր, իսկ ձեր կեանքը մի բազա՛ր...
Ձեզ հետ միտեղ ես չեմ հաշի կեանքի լուծ·
— Դուք աշխարհից շա՛հ էք ուզում փոքրոգի·
Մեր գործերը բաժանուած են շա՛տ վաղուց,
Օտա՛ր է ձեզ կեանքը սիրոյ ու երգի՛...
Թէկուզ լինիմ ես իմ ճամբին միշտ միայն,
Թէկուզ բախտը երկրէ երկի՛ր ինձ նետի·
— Բայց հեռո՛ւ չէ· մի օր կ'գայ դատաստան·
Եւ վատն ու լաւ նա իրարից կ'զատի՛...

1928·

52· Աչէս ճամբին՝ իմ օրն եմ ես սպասում.
— Ո՞ւմն է տալիճ սիրտս տխուր էս փոսում.
Ոչ ոճ չ'ասի, թէ գո՛րծ է նա տնազի.
Սրտումս միշտ ռադեօ–ալի՛ճ է խօսում...
Էսօր եկաւ ինձ հարցումի մի վարպետ.
— Կ'ուզե՞ս, կապեմ ճեզ աշխարհի, կեանճի հետ...
Տանդ լինի Ռադեօ–գործիճ ու խօսի,
Եւ դու լսես եղած–չեղա՛ծը յաւէտ...
Ասի· ունիմ Ռադեօ–ալիճ ես իմ մէջ,
Ասի, սիրտս Ռադեօ–գործիճ է անվերջ...
Եղած, չ'եղածը եթերի, անհասի՛
Բերում, ցրում է անխնայ նա իմ մէջ...
Աչէս ճամբին՝ իմ օրն եմ ես սպասում.
Ռադեօ–ալիճը իմ գալիճն է խօսում.
— Կեանճս մի գործ՝ խորհրդալի անհասի,
Ո՞ւմն է տալիճ սիրտս տխուր էս դասում...

1928·

53· Ո՞ւր են ցանել լաւն ու վատը էս արտի մէջ միասին,
Ջուր են հանել սուտն ու դատը էս բերդի մէջ միասին·
— Ի՞նչ միտճ ունի՝ վարդն ու փուշը էս բաղի մէջ
իրար հետ,
Սեւ բայդուշը բլբուլի հետ չի էլ սազում միասին...

Ո՞վ է կազմել ծրագիրը էս լայն ու լի՛ աշխարհի,
Ի՞նչ են բազմել իրար կողճի արարքը չար ու բարի·
Խորքն ու խեւը զուր են դասել գեղեցկի հետ միասին,
— Մի սխալ կայ էս գործումը արարչական հանճարի՛..

Սերմնացանը իւր արտի մէջ պէտճ է լա՛ւը միշտ ցանի,
— Ո՞վ է կարգել, որ մահն անվերջ իրա դաւը միշտ անի,
Մեր սեւ բախտը սրտի համար տխուր ցաւը կ'մանի՛,
— Իսկ բայդուշը բլբուլի հետ չի էլ սազում միասին...

1928·

54· Ո՞ւր էֆ, հասէֆ, իմ ընկերներ,
— Սիրտս հիւանդ ու նաչար
Հէֆիմներից դեղ ուզեցի,
Ասին՝ — չ'կայ դեղ ու ճար·
Օր ու գիշեր հողմի նման
Մաճ եմ գալիս անգիւման·
Հարց եմ տալիս սարի՛ն, ֆարի՛ն,
— Չ'կայ սրտիս մի դարման...
Ցոյսերը իմ անց ու կորած,
Լոյսերը իմ միշտ մարած·
Ես շրջում եմ հողմի նման,
— Չ'կայ արեւ ու աստուած...

1904·

55· Ես կանգնած եմ այստեղ՝ մտատանջ ու մենակ·
— Շուրջս լուռ եւ տխո՛ւր է աշխարհ,
Իսկ հեռուն՝ մէգի մէջ՝ սարի տակ
Հովիւները վառել են կրակ...
Եւ առուակը տխուր սաղմոսներ երգելով՝
Ջուր լալիս՝ ինչ որ հարց է տալիս·
Դաշտ արօտը անբո՛յր, հեռաստանը խոռվ,
— Հողմը ի՞նչ է կորցրել , ի՞նչ է նա մաճ գալիս...
Մէկ սեւ ամպ՝ասես ճիշտ մի նաւակ ծովի մէջ —
Ջուր սահում, հետեւում է լուսնին·
Լուռ աստղերը անվերջ՝ կարօտով երկնաէջ —
Սպասում են, կարծես, իրենց սո՛ւրբ մուրազին...
Ես կանգնած եմ ահա՛, մտատանջ ու մենակ,
Շուրջս լուռ եւ տխո՛ւր է աշխարհ·
Իսկ հեռուն, մէգի մէջ կայ մի լո՛յս, մի կրակ·
— Եարաբ շո՞ւտ կ'ծագի առաւօտ, արեգակ...

1908·

Շուրջս լի հնութեան ալեւոր բեկորներ.
— Անցեալի ստուերներ, ի՞նչ էք զուր մաճ գալիս.
Ինչ որ կար, էլ չ'կայ... անցեալի՛ հատորներ,
Ի՞նչ էք լուռ ձեր վիճակը անմիտ ցոյց տալիս...

Այստեղ կեա՞նք կար մի օր եւ աղմո՛ւկ ընդհանուր.
Իրաւո՛ւնք, հզօր կամքն իշխողի, կամ կուռքեր.
Եւ զուլում, եւ զալում, աշխատանք ու բարքեր.
— Ասացէ՛ք, ո՞ւր են, ո՞ւր...

Մի գուցէ այստեղ իսկ լուսնկայ մի գիշեր
Սիրահարն էր գալիս սուրբ սիրոյ տեսութեան.
Կամ գուցէ հէնց այստեղ սուրբ տաճար է եղել,
— Աղօթքի՛, կամ մտքի, արուեստի հեմարա՛ն...

Ինչ որ կար կենդանի,
Ինչ որ կար անուանի —
— կործանուած է ահա՛ եւ թաղուած հողի տակ...
Հետք անգամ էլ չ'կայ,
— Կամ արթուն մի վկայ,
Որ պատմի մի առ մի անցեալի մեր վիճակ...

Միայն միտքն է տխուր
Սաւառնում եւ հասնում անցեալի օրերին.
Միայն միտքն է իզուր հարց անում դառնագին.
— Ո՞ւր էք, ո՞ւր...

1907.

57. Օր ու գիշեր աչքս ճամբին կ'սպասեմ.
Ե՞րբ կ'հասնի ժամը վերջին տխրադէմ...
Ես մի անցորդ՝ վերջին ճաւին կ'սպասեմ.
— Աշխարհը ճոխ, մեզի ոչինչ չի մնայ...

Արտերի մէջ բոյս ու ծաղիկ կ'բսնի,
Սրտերի մէջ բերք ու բարիք կ'հասնի.
— Ով կայ էսօր, վաղը անզո՛ր կ'մեկնի.
Աշխարհը ճոխ, մեզի ոչինչ չի մնայ...

Փորձդ արի՛, գործդ բարի՝ աշխատի՛ր,
Օրդ վերջին հասնելու է անխտիր.
Սրտիդ կասկածը բնաւին փարատի՛ր.
— Աշխարհը ճոխ, մեզի ոչինչ չի՛ մնայ...

1920.

58· Արտը յղի բերբերով,
— Սիրտը լեղի՝ վերբերով·
Ե՞րբ պիտի գայ մեզ համար
Միտքը իր բի՛ւր զօրբերով...
Ով աչ֊ ունի կ'տեսնի,
Սիրտ ունեցողը կ'զգայ·
— Բերբը մի օր կ'հասնի,
Ճամբէն բացո՛ղը կ'գայ...
Քանի՛ վերին երգը հուր
Մեր սրտերին չ'հասնի,
Մեր արտումը սեւաքոյր՝
Փուշը անվերջ կ'բուսնի...
Քանի՛ անօգ եւ օտար
Բլբուլն ու վարդը լինին·
Մեր տանը լի՛ մի խաւար,
— Բայզո՛ւշը մէջ անմեկին...

1928·

Ե·

ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ

Մ. ԳՕՐԿԻ.

ՄՐՐԿԱՀԱՒԸ.

(ԱԶԱՏ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆ)

Սեւ ծովի ալեզարդ հարքուքեան երեսին
Հողմն ամպեր է կիտում.
Ամպերի՝ ծովի մէջ՝ — նման սեւ կայծակին՝
Սլանում է հպարտ մրրկահաւը օդում:
Նա հարում է թեւով ջրերին
Եւ սահում դէպի վեր շեշտակի՛.
Նա ճչում է, կանչում ու երգում.
— Իսկ ազատ երգի մէջ թռչնակի
Սեւ ամպերը բերկրանք են լսում.
— Դա՝ — ծարաւն է հզօր փոթորկի,
Նորա բոցն ու կրակ,
Որ կանչո՛ւմ է, ճչում դեւի պէս...
Եւ լսում են ամպերը ազատ երգի մէջ՝ —
Գալարումն ահաւոր տեղիչանի
Ու խորին կրճի բոց եւ կրակ, —
Համոզմունք յաղթութեան ու զայրոյթ երկնի...
Փոթորկին դէմառդէմ ուրուրները իրար են անցնում
Ու անվերջ հառաչում.

Եւ պատրաստ են նոքա ցած նետուել՝ դէպ անդունդը
ծովի,
Որ պահեն կամ քաղեն իրենց ահը վայրի
Ծովի խոր յատակում...
Բադերն իսկ վայրենի
Զարգանդով խիստ պատած.
Հառաչո՛ւմ են, լալի՛ս
Ու պտոյտ են գալիս...
Օ՛ նոքա, էն բադե՛րը երկչոտ, մոլորուա՛ծ
Չեն կարող փոքրիկը տեսնել,
Չեն կարող անսասան կռուի սէրը զգալ.
Նոցա սիրտն է համում՝ սարսափած,
Երբ որոտն է պայքում յաղթարար...
— Ահա սագը վայրի եւ յիմար,
Որ մարմինը իւր գէր ժայռի մէջ է պահում...
Եւ միայն մրրկահաւը հպա՛րտ, ֆաջարի՛
Սլանում է, սուլում անվեհեր.
Նա ճչում է, կանչում
Փրփրահար ջրերի երեսին.
Սաւառնում է, երգում՝ նման սե՛ւ կայծակին...

Իսկ ամպերն է՛լ աւել մքագոյն՝
է՛լ աւել դէպի ծովն են իջնում...
Փոքրկին դէմառդէմ ալիքներ դէպի վեր
Մերթ պարում ու լեռներ են շարում,

Մերթ յուզւում են, երգում անսովոր...
Դղրդում է որոտ: Ջայրոյքից փրփրահար անսովո՛ր՝
Ալիքներն են լալիս,
Բիւր ձայներ են տալիս,
Հողմի հետ են վիճում,
Աղմկո՛ւմ ու ճչո՛ւմ...
Ահա հողմը գրկում է խուրձերը ալեաց,
Եւ նոցա կատաղի՛ ժայռերին է նետում,
Դէպի վեր է հանում,
Փշուր — փոշի է տալիս...
Ու պտո՛յտ են գալիս
Ջմրուխտէ ջրերի
Վառ կոյտերն ահագին, լեռնացած...

Մրրկահաւը միայն, նման սեւ կայծակին,
Սաւառնում է ազա՛տ, աներկիւղ ճչալով.
Խիտ ամպերը խաւար նա ճեղքում է ազա՛տ, նետի պէս,
Նա զարնում է թեւով ցած՝ ալեաց,
Դէպի վե՛ր է ճախրում ահարկո՛ւ դեւի պէս...
— Ահա նա. կարծես ճիշտ ու անվիշտ մի սեւ դե՛ւ՝
— Յաղթարար մի ոգի,
Եւ նման կայծակի՛...
Նա սուրում է չորս կողմ,
Նա ճախրում է վերեւ,
Եւ անցնում աջ ու ձախ, դէպի ծո՛վ, դէպի հո՛ղմ...

— Նա՛ է՝ խո՛ր եւ հզո՛ր դեւը գոռ փոթորկի, —
Դեւ յանդո՛ւգն ու անվա՛խ.
Ճիշտ, ասես, յաղթական մի ոգի՛,
Նա ճչում, եւ կանչում է կռուի...
Յաղթական կռուի դեւն է ուժգի՛ն,
Հեկեկում է, ճչում, ծիծաղում,
Եւ ծաղրանքը նետում ամպերին.
Ու նորի՛ց հառաչում,
Հրճուանքի՛ց հեկեկում...
Նա՝ Հանճարը կռուի՝ —
Յոգնութի՛ւն է վաղուց նկատել
Զայրույքի՝ հերսի մէջ որոտի...
Նա գիտէ, լաւ գիտէ, համոզուած է հոգով, —
— Չեն կարող սեւ ամպերը ծածկել
Ժպիտներն ու լոյսերն արեւի՛.
— Օ, երբէ՛ք չեն կարող...

Մռնչում են հողմեր, ու պայթում է որոտ.
Եւ կապոյտ բոցերով՝
Բարկ ծովի երեսին բռնկւում են ամպեր.
Կատաղի ալիքներ՝ փրփրահար, բացբերա՛ն,
Շէկ շանթեր են որսում,
Կայծակնե՛ր են բռնում, ջրի մէջ հանգցնում...
Կայծակի բիւր թելե՛ր,
Վառվռուն օձի պէս

Գալարւում են ծովի երեսին,
Ու կրկին չհանւում երկնքում...
— Փոթորի՛կ... թող շուտո՛վ փոթորիկը պայթի:
Եւ հպարտ մրրկահաւն է միայն,
Որ արա՛գ, դեւի պէս յաղթական,
Կայծակներ նետելով սաւառնում է վերեւ.
— Յաղթութեան մարգարէն է այդպէս հաչարի
Միշտ ճչո՛ւմ ու կանչո՛ւմ յարատեւ.
— Է՛լ աւել թող ուժգի՛ն բռնկուի փոթորի՛կ...

1905.

ԼԵՐՄՕՆՏՈՎ

Ա.

ԱՂՕԹՔ.

Կեանքի դժար րոպէին՝
Սրտումս վիշտ ու պատիր.
Մի աւրք աղօթք ջերմագին
— Մերք ասում եմ ես անգիր...
Կայ աննման զօրութիւն
Էն կենդանի խօսքերում.
Ու նոցա մէջ մի անհուն
Գեղեցկութիւն է հնչում...
Կասկածն ու բեռը սրտիս
Հեռանում են, վերանում.
Հաւատում եմ եւ լալիս,
— Թեթե՛ւ, թեթե՛ւ միշտ զգում...

1904.

Բ.

ԱՌԱԴԱՍՏԸ.

Ծովի կապուտակ մշուշի միջից
Մի առագաստ է հեռաւոր փայլում.
Ի՞նչ է որոնում այնտեղ նա հեռուից,
Ի՞նչ է նա թողել հայրենի՛ երկրում...

Ալիքն է խաղում, հողմերը սուլում,
Կայմը ճոռնչում՝ մի կողմը թեքուած.
Աւա՛դ, նա բնաւ բախտ չի որոնում,
Ոչ էլ բախտից է խորշում դառնացած...

Նորա տակ ցայտեր՝ լաջուարթ ու փայլուն,
Վերեւն արեւի լոյսը աննման.
Իսկ նա մոլեգի՛ն մրրիկ է ուզում,
Հանգի՛ստը կարծես նորա մէջն է միայն...

1904.

Գ·

ՀՐԵՇՏԱԿ·

Հրեշտակ երկնքով կէս գիշերային
Սահում էր, երգում երգը անմահ·
Լուսինը, աստղեր, ամպեր խմբովին
Լսում էին լուռ երգը սրբութեան…
Բերկրանքն էր երգում նա հոգիների՝
Եդեմական սուրբ վրանների տակ·
Երգում Աստուծոյ Փառքը մեծարի,
Եւ գովքը նորա անմե՛ղ էր, յստակ…
Աշխարհի վշտի՛, արցունքի համար
Տանում էր՝ գրկած՝ մի մատաղ հոգի,
Որի սրտի մէջ էն երգը տխուր
Թողեց հետքը իւր՝ անման երկնքի՛…
Ու կեանքում երկա՛ր նա իզուր տանջուեց՝
Ծարաւ ու լեցուն մի սուրբ ցանկութեամբ·
Բայց նորա լսած երգին չ'փոխուեց
Երգը աշխարհի՝ իւր հին դառնութեամբ…

1904·

Դ·

ԱՄՊԵՐ·

Երկնային ամպեր՝ յաւերժ անցաւոր,
Դաշտերով լայնարձ, շարքերով գոհար —
Սահում էք ինձ պէս դէպ՛ հեռու աշխոր,
Սիրուն հիւսիսից դէպ՛ հարաւ աշխարհ…

Ո՞վ է ձեզ էշում… կապանքը բախտի,
Նախանձը գաղտնի, թէ՞ չարիք յայտնի…
Հալածում է ձեզ գո՞րծը յանցաւոր,
Թէ՞ ընկերների կեղծը թունաւոր…

Ոչ, յոգնած էք դուք դաշտերից անմիտ·
Կրէ՛ր դուք չունիք, չունիք եւ տանջա՛նք…
Դուք յաւերժ ազատ, գրտաբեր ու խիտ —
— Ո՛չ վաթա՛ռ ունիք, եւ ո՛չ հալածանք…

1904·

Ե·

Տխո՛ւր է, տաղտո՛ւկ· չ'կայ մէկը, որ ձեռքը սեղմեւ
Հոգեկան թախծալի՛ ժամերին·
Բաղձա՛ւիք... ի՞նչ օգուտ այդ֊ա՛ն զուր ցանկանաս
ու ձգտես,
Մինչ անցնում են օրերդ մէկմէ՛կ, դառնագին...
Սիրե՞լ· սակայն ո՞ւմ... անցաւո՞ր, դա իրա՛ւ մի՛տք
չունի·
Իսկ սիրել մշտապէս չե՛ւիք կարող մենք քնաւ:
Մի լաւ մէջդ նայի՛ր· տե՛ս ֆո սիրտը դատա՛րկ,
ամայի՛·
Ու չ'կան նորա մէջ անցեալի ոչ մի հետք ու գրա՛ւ·
Ե՛ւ տանջանք, ե՛ւ բերկրանք աննշա՛ն են եւ քիրտ
Իսկ կրքերդ... աւա՛ղ, նոցա խաղը մի օր
Մտքերիդ լոյսի տակ անցնելու է իսպառ...
Եւ ֆո կեանքը, թէ չորս կողմդ նայես սառնասիրտ,
— Իսկապէս որ անմի՛տ մի կատակ է յիմար...

1904·

ԳԷՕԹԷ·

Խոր նիրհում են լեռներ
Գիշերուայ մթի մէջ·
Ու խորհում են դաշտեր
Միգապատ ու անվերջ·
Հողմն աղմուկ չի՛ անում,
Ուղին քօղ չի հանում...
Տերեւները, որ խիստ
Անշարժ են եւ հլու...
— կա՛ց մի ֆիչ, եւ հանգիստ
Կ'գտնես նաեւ դու...

1925·

ՕՄԱՐ-ԽԱՅԵԱՄ.

Ա.

Ինչո՞ւ, տէր իմ, զուր կոտրեցիր
Գինուս գաւը՝ իմ յուրաց
Եւ առջեւս գոցեցիր
Դուռը կեանքի բերկրութեան...
— Ի՞նչ եղաւ ինձ, ո՛վ երկնային,
Որ թափեցիր անարդա՛ր
Վարդի՛ նման իմ գինին,
— Հարբա՞ծ էիր, թէ՞ խելար...

Բ.

Խորհուրդն աշխարհի՝ խո՛ր ու ոսկեշող,
Գրուած է վաղուց մատեանում սրտիս.
Բայց այն ձեզ ասել երբէ՛ք չեմ կարող,
— Գուցէ լինի՛ նա վախճանը կեանքիս...
Իսկ Էստեղ չ'կայ մէկը իմաստու՛ն՝
կե՛անքը հասկացող.
Ինչ որ կայ թաքուն իմ սրտում անքուն,
Ասել չե՛մ կարող...

Գ.

(Նմանողութիւն:)

Եթէ թօթափես ինձնից ես փոշին,
Կ'մնաս միայն իբրեւ մի հոգի՛...
Ես տեղը միայն երկինքը վերին.
— Ամո՛ք է, երբ դու, ա՛ջդ երկնի,
Տո՛ւն ես ինձ շինում աշխարհումը սին...

Դ.

Մեր հոգին միայն մի ճա՛յն է խորին,
— Իսկ նորա կազմը դողդոջուն եղէգ.
Գինի՛ է հոգին, սրուակը՝ մարմին.
— Ի՞նչ բան է, ասէ՛ք, մարդը իրազէկ,
Եթէ ոչ լապտեր՝ մէջը մի ճրագ —
Որ լոյս է տալիս, իբրեւ արեգակ...

Ե.

(Նմանողութիւն։)

Նա որ տիեզերքի պատկերը ֆաշեց,
Ինչո՞ւ է իզուր իւր գործը ջնջում.
— Ով արարչութեան կազմը հաստատեց,
Ի՞նչ է ամէն օր նորան կործանում...
Թէ լաւ է գործը՝ արդիւնքը բարի,
Ափսոս չէ՞ ֆանդել շէնքը երկնաւոր.
Թէ վա՛տ է փորձը՝ բերմունքը չարի՝
— Ո՞վ է այդ բանում իրօք մեղաւոր...

ԷԴԳԱՐ ՊՕ.

Ա.

ԶԱՆԳԱԿՆԵՐ ՈՒ ԶԱՆԳԵՐԸ.

Տե՛ս, ինչպէս են սահում սահնակներ, —
Ցատկոտում շարէշար.
Եւ հնչում են զուարթ զանգակներ.
— Մոռացում. ֆո հեֆիաթը յամառ
Զիլ հնչում են, տեղչում զանգակներ...
կարծես ջի՛նջ մի ժպիտ մանկութեան, —
Մրմնջում են հեֆիաթ աննման,
Որ անկման օրերին
Հետեւում է կեանքի առաւօ՛տ,
Որ վայելքն է վսե՛մ ու կարօ՛տ,
Երբ միայն նա երա՛զ է անգին...
Սահնակներն են սահում անտրտում.
Զանգակներն են հնչում համարձակ.
Ու աստղերն են լսում նոցա երգն ու նուագ...
Սահնակներն են վազում ու խօսում.
Իսկ աստղերը վերին եթերից
Ցնորում են, ասես նուրբ հոգի...

Ու լեցուած կարօտով երկնքի,
Անհուն սէ՛ր են շողում բերկրալից...
վառ աստղերը հեռո՛ւ, աննման,
Երազումը սուզուած դիւթական, —
— Երգ ու սէր են ասում ու լսում.
— Մոռացո՛ւմ. ֆո հեֆիաթն են խօսում...

1915.

Բ.

Տե՛ս զանգերն են հնչում միալար
Մահագոյժ ու անմիտ մի ղօղանջ.
Տխուր երգն է կանչում վշտահար.
— Այդ ո՛ւմ կեանքն է մարել չարատանջ...
Եւ զարզանդը պատում է հոգին.
Մարդ խորշում է ունայն հոգսերից,
Հեծեծում է անվերջ եւ յիշում տխրագին,
Որ մահիճը հողում կ'սպասի եւ իրեն դառնալից...
Եւ հնչում է անգութ ու խաւար
Մահաձայնը տխուր, հեռաւոր.
Սեւ ղօղանջը տանջո՛ղ ու յամառ
Հառաչանք է ծնում ահաւոր...
Զայրացկո՛տ, դառնալի՛, վշտաբեր՝
Խուլ աղմուկը չորս կողմ է հոսում,
Եւ կարծես՝ ամէն տեղ նա նոյն բանն է ասում. —
«Նահատակը փակեց յաւիտեան իւր աչքեր»...
Եւ մոմերը վառուած են արդէն սգաւոր.
Իսկ վերեւ՝ զանգատանը աղմուկ.
— Ո՞վ է նա բարձրաձա՛յն ղօղանջում անսովոր.
Ուրուական կայ այնտեղ մի անձուկ,
Որ անվերջ հրոհրում ու աղմուկ է հանում,
Ղօղանջում է հպարտ եւ ոռնում.

Նա դառնում է ահա զանգերին,
Ու թակում է մեծ զանգը վերին.
Եւ հնչում են զանգերը տխուր,
Հեծեծում օդի մէջ մունջ ու լուռ...
— Գերեզման ու սե՛ւ մահ, ձեր մասին,
Ջեր կոչնակն է հնչում նա իզուր...

1915.

Գ.

Ես գնում եմ մենակ այս տխուր իմ ուղին,
Եւ աճում են ցաւերը սրտիս.
Ես փախչում եմ արա՛գ, դառնագին,
— Ոչ բոյսեր կան իմ դէմ, ոչ լոյսեր առաջիս...
Տե՛ս, տիրում է տանջանքը տխո՛ւր ամէն տեղ,
Ու պատել է չորս կողմ անապատ...
– Բայց ինձ հետ կայ մի լոյս, – դա իմ Ցոյսն է շքեղ..
— Դու, ոսկի իմ երազ, ես լոյսերն հարազատ —
Ինձ գարուն են բերում, ինձ թեւեր են տալիս.
Անմահ ցնորքնե՛ր են իմ դէմ դուրս գալիս...
Ասես նիշտ ծովի մէջ՝ փոթորկի ժամերին,
Երբ հեռուից երեւում է կղզին փրկարար.
Մռնչում են անվերջ ալիքները ուժգին,
Կռուի մէջ գալարում են, ոռնում փրփրահար.
Բայց կղզին մենաւոր այդ կռիւը բնաւ չի տեսնում,
Չի լսում նա աղմուկը, ժխորը ծովի մոլեգին.
Ու նիրհում է կղզին անխռով, անտրտում...
Իսկ արեւն ամպերի յետեւից եւ առատ
Նորան ջերմ համբոյրներ է տալիս.
Ու շողում է կղզին՝ զարդարուած ու ազատ.
— Իսկ հեռուն՝ ահեղ ծովն է կուռում եւ լալի՛ս...

1921.

ՎԵՐԼԷՆ.

Ա.

(Ազատ թարգմանութիւն։)

Երգը խոկուն, երերուն,
Մթին աշունը անհուն.
Երգը, ասես երկար մի սուգ,
Հեռուից գալիս է անձուկ...
Սրտումս լի՛ մի թախիծ.
Երգը ծնում է կսկիծ...
կեանքս անշուք, սրտմաշուկ,
Ի՞նչ են ուզում ինձանից,
Միշտ անօ՛գ եմ եւ անճար,
Մտքերըս չար ու դժար.
Հեռու երգը հնչելիս՝
Իմ օրերը հողմահար
Ես յիշո՛ւմ եմ ու լալիս...
Ջար հողմերին ես ընդդէմ
Սլանում եմ ողբաճեմ.
Հողմերը սեւ, ցուրտը բութ
Փշո՛ւմ, խաշում են անգութ.
Ես մի տերեւ նոցա մէջ՝ —
— Ինձ էշում են լուռ ու մո՛ւթ...

Բ.

(Ազատ թարգմանութիւն։)

Խոր է ձուլս ու թախիծ.
կեանքս պատել է կսկիծ:
Փնէ՛ֆ եւ դուխ, գարուն ու սէր,
— Օրօ՛ր կ'ասեմ ձեզ անքիծ...
Կոյր է միտքս ու մոլոր.
Կորուցել եմ լաւ ու վատի
Իմացումը երկնազօր,
Ու երգում եմ սեւ երգե՛րը իմ սրտի...
Ես վիշտ եմ խոր, սիրտս անզօր վշտի ծով.
Ինձ խաշում են գաղտնի ոյժեր անարգել,
Ինձ մաշում են բռնի ոյժեր անտարբեր,
Եւ խօսում են խօսքը անմիտ ու խռով.
— Լո՛ւռ կաց, մահն է քեզ սպասում անհամբեր...

ԲԱՅՐԸՆ.

Ա.

Տխրամած է հոգիս, շո՛ւտ արա, դու երգիչ.
Ահա ֆեզ եւ տաւիղ ոսկեթել.
Թող սահեն ձորա վրայ ֆո մատները կտրիչ՝ —
Արթնացնեն դրախտի հնչիւնները...
Եթէ բախտը տարել է անդարձ՝ իմ յոյսեր,
— Նոճա շուտ իմ սրտում կ'զարթնեն.
Եթէ կա՛ն իմ աչֆում արցունքի կաթիլներ,
Եւ ճոճա կ'հալուեն, կ'թափուեն...

Երգիր ե՛րգ վայրենի՛. տե՛ս, ինչպէս մի պսակ,
Ծաներ են ինձ հնչիւնները բերկրալից.
— Ես արցունք եմ ուզում, — երգի՛ր երգդ արագ,
Թէ չէ սիրտս տխուր կ'պայթի՛ էս ցաւից...
Նա տանջանք է կրել դառնագին,
Հալածուել է երկա՛ր ու անձայն.
Հիմայ ժամը հասել է վերջին,
Եւ նա լի՛ է թոյնովը մահուան...

1904.

Բ.

Թէ ճիշտ է, այնտեղ՝ հանդերձեալ կեանքում,
Իւր սէրը ճորից կ'ունենայ հոգին.
Թէ կեանքից յետոյ՝ անյայտ աշխարհում՝
Հանդիպելու են սիրող սրտերին, —
— Քաղցր է անսահմա՛ն՝ աշխարհը հեռուի,
Սիրելի՛ է միշտ մահիճը մահուան.
Թողնե՛լ, մոռանա՛լ այս բեռը ցաւի
Ու այնտեղ ապրել ազատ յաւիտեա՛ն...
Եւ վերջին ժամին՝ անդունդի դիմաց
Զո՛ւր չէ՞, որ էնքա՛ն սոսկում է հոգին.
Ծնկաչոք կեանքի շղթայի առաջ՝
Ափսոսում է նա օրա՛կը վերջին...
Եւ իսկ անուրջը կեանքի առյաւէտ
Ինձ կ'ներշնչի բերկրանք անմոռաց,
Թէ ճիշտ է, հոգիս սիրած սրտի հետ
Էնտեղ կ'լինի՛ ազատ միացած...

1904.

Գ.

Թէ վիրոտ իմ հոգու խորքերից
Մի թախիծ երեւայ իմ դէմքին.
— Ինձ համար չյուզուիս, սրտակից,
— Ջ'հարցնես դու երբէ՛ք իմ մասին...
Իմ ցաւերը ունին ապաստան —
Մշտական իրենց բունը սովոր.
Իմ դէմքից ևոքա շուտ կ'գնա՛ն
Դէպի խորքը հոգո՛ւս մեծաւոր...

1904.

Դ.

ԺԱՄԱՆԱԿ.

Հզօր ժամանակ. ձեռքովդ կարող
Մահը գեղեցկի դու լոյս ես աւնում.
Հիւանդ սրտերի ցաւերը բուժող՝
Ցնորքը ունայն դո՛ւ ես խափանում...
Ստուգել գիտես նշմարիտն ու սէր, —
Ջօրութիւնը քո՝ ազատ, ներքամի՛տ
Ամէն մի լոյսից հզո՛ր է եւ վեր.
— Դո՛ւ ես, որ ահեղ մանգաղը ձեռիդ
Միշտ կեանք ես հնձում եւ ցանում աւեր...

1923.

Ե·

Մնաս բարեա՛ւ· տե՛ս, կորչում է հեռո՛ւն կապուտակ
վերջին տեսիլը երկրիս հայրենի·
Ալիքները սահում են իրար հակառա՛կ,
եւ ուրուրը ճչում վայրենի՛...
Իսկ արեւն շտապում է ծովի խորխորատ,
Որ այնտեղ իւր հանգիստը գտնի՛...
— Դէ՛հ, մնա՛ս դու բարեաւ, իմ երկիր հարազատ,
Քեզ գիշե՛ր բարի հո՛ղ հայրենի...

Շուտ կ'անցնեն իմ ժամերը տխուր· եւ վերեւս նորից
Նո՛ր արեւ կ'փայլի՛ կենդանի՛·
Կրկին օ՛ր կ'տեսնեմ, բայց առ միշտ իմ աչքից
Հեռացած կ'լինի իմ երկիրն հայրենի՛...
Եւ հիմայ սոսկ դատարկ է իմ տունը մենակ,
Նորա մէջ ճրագներս մարած·
Խիտ կանաչը պատում է նորան համարձակ,
Եւ ոռնում է իմ շունը դրան՝ մոլորուած...

—Ե՛կ ինձ մօտ, սպասիկ իմ անգին, սրտակից·
Ինչո՞ւ ես հեկեկում դառնալի՛...
Միթէ՞ դու ծովի մէջ սարսափում ես մահից,
Գուցէ ցո՞ւրտ է այստեղ՝ հողմի դէմ զգալի՛...
— Շո՛ւտ արցունքդ սրբի՛ր· ուրախ կաց եւ պայծա՛ռ·
Մեր նաւակն է արի՛ ու թեթեւ·
Եթէ նոյն իսկ բազէն մեզ հասնել ցանկանար,
— Նա հեռո՛ւ կ'մնար ու յետեւ...

«Փոթորկից բնաւ չե՛մ վախենում· թող ջրերը յուզուին,
Եւ նաւակը թող միշտ գալարուի հողմահար...
Տէ՛ր իմ, մի՛ զարմանա՛, որ այսպէս դառնագին
Ես արցունք եմ թափում անդադա՛ր...
Զէ՞ որ ես չեմ տեսնի էլ իմ հօրն ալեւոր,
Կամ խեղճ մօրս՝ արցունքն աչերին·
Միայն դու ես հիմայ ընկերն իմ մենաւոր,
Նաեւ նա, որ ապրում է երկնքումը վերին...

Ինձ իմ հայրը օրհնեց անջատման րոպէին,
Թէպէտ սառն էր հայեացքը նորա ազդեցիկ.
կարօտից մայրս խո՛ր կ'տանջուի դառնագին,
Մինչեւ յե՛տ ես դառնամ հայրենիք»...
— Բաւական է, ընկեր. հասկանում եմ ես ինչ.
Ամօթ չէ որ արցունքը մաքուր.
Թէ իմ սիրտը լինէր ոռ ինոյշ սրտի պէս,
Ես էլ լա՛ց կ'անէի ջերմագի՛ն ու տխո՛ւր...

— Մօտ եկ դու, իմ ծառայ, տեսնեմ, ի՞նչ ես անում.
Դալկութիւն է խաղում ոռ դէմքին.
Գաղիացի թշնամո՞ւց ես գուցէ վախենում,
կամ սոսկո՞ւմ ես գուցէ փոքորկի առաջին...
«Զուր ես այդ իմ մասին մտածում, ազնիւ տէր.
Անձնական հոգսը չէ՛ փոքորկում իմ հոգին,
Ես կնոջս թողի՛, հեռացայ անտարբեր,
Նորա ցաւն է մաշում ինձ օտա՛ր էս ճամբին...

Հայրական բերդիդ մօտ՝ մտալար
Ես թողի իմ որդոցն, հեռացայ...
Երբ նրանք հարց անեն իմ մասին վշտահար,
Ի՞նչ կարող է ասել խղճուկ մայրը նոցա»...
— Բաւական է. ինչտ է խօսդ, ազնիւ իմ զինուոր
Գովեստի է ոռ վիշտը արժան.
Սակայն ես... ա՛յլ բնոյթ ունեմ ես անսովոր.
Ժպտալով ես թողի՛ հայրենիք ու վաթա՛ռն...

Ի՞նչ օգուտ նենգամիտ կանացի արցունքից.
Նա երկար սպասո՞ւմ է մենակ եւ անձուկ.
Մէկ ուրիշը էգուց նորա վառ աչերից
կ'սրբի երէկուայ արտասուք...
Ափսոսալ չե՛մ ուզում իմ օրե՛րն անցեալի,
Անվեհե՛ր կ'կանգնեմ փոքորկի՛, կռուի դէմ.
— Ես չունիմ մտերիմ ու ընկեր,
Ո՞ւմ համար արտասուքս թափեմ...

Ինչպէս միշտ անցեալում՝ մենաւոր եմ կրկին.
— Անընկեր ու անսէ՛ր էս անհուն ծովերում...
Ո՞ւմ համար լաց լինիմ սրտագին,
Քանի որ իմ մասին ոչ ոք չի՛ ափսոսո՛ւմ...
Նոյն իսկ շուրջս՝ իմ տան էլ երկար չի ոռնայ.
Նա մի օր նոր անկիւն կ'գտնի՛ իւր համար:
Եւ եթէ յետ դառնամ՝ նա ինձ միշտ կ'մոռնայ,
Իմ վերայ կ'յարձակուի՛ չարաչար...

Ա՛ռ նաւակ եւ արագ տար ինձի հեռուներ,
Թող ջրերը ներքեւ գալարուին անխտիր...
Տա՛ր շուտով, ուր կ'ուզես դէպ օտա՛ր երկիրներ,
— Միայն ոչ հայրենի՛ իմ երկիր...
Է՛հ, բարեւս տարէ՛ք ծովերի՛ն կապուտակ,
Էլ նոցա իմ ճամբին չեմ տեսնի՛.
Բարեա՛ւ ձեզ սար եւ դա՛շտ ընդարձա՛կ
Միշտ բարի՛ հեզ գիշեր, երկի՛ր իմ հայրենի՛...

1904.

Զ.

ԾՈՎԸ.

Անտառ կուսական՝ հաջդ անվեհեր.
— Անմահ մի հանոյք եւ սէր կայ հո մէջ,
Դիւթակա՛ն է հո խորհուրդը անվերջ...
— Բայց ես սիրում եմ ծովը ու ջրեր.
Նորա կապուտակ ալիքն անվեհեր
Եւ խորհրդաւոր այն երգը, յուզում,
Որ գեղեցկութեան կարօտն են խօսում...

Դու, անսահման ծով, որ վեհ ես, արի՛.
Քո լայն ալիքով շարժւում ես հեռուն. —
Դու հանդուրժում ես նաւ ու նաւորդին.
Ամէն բան մարդը պղծում է կեանքում,
Բայց նորա գործը հեզ չի վնասում...
Քո մէջ կան հետքեր երբեմն աւերի,
Որ լոկ հետքերն են հո մրրիկների՛...
Անզգո՛յշ նաւորդն, արհայ բնութեան,
Նետւում է հո մէջ, անդունդներդ լայն,
Ուր նորա անմիտ անիւնի համար
Ձկա՛ն ոչ դագաղ եւ ոչ շիրմի՛ քար...

Մարդու վատ հետքեր չկան հո ճամբին.
— Խրոխտ ու անյաղթ՝ երբէ՛ք քոյլ չես տայ,

Որ ֆեզ հալածեն, ճնշեն ֆո հոգին...
Միշտ արհամարելով կապանք ու շղթայ,
Քո կրծքից մարդուն նետում ես հեռուն.
Եւ ֆո յաղթական անքիւ պլիճներ
Քշում են նորան, նետում դէպի վե՛ր...
Մերթ խեղճ ու կրակ աղօթում է նա,
Ջուր աստուածների օգնութեան դիմում...
— Իսկ դու՝ անողոք եւ միշտ անխնայ,
Նետում ես նորան ժայռերին անհուն,
Որ այնտե՛ղ մեռնի փոքրոգի ճիճուն...
Թող միշտ որոտան ռազմի գործիքներ
Եւ մերթ խորտակե՛ն զինուած ամբոցներ...
Թող ահ ու սարսափ բերեն ազգերին,
Եւ յաղթահարեն նաւ ու նաւորդին...
Բայց դու ես ազատ միայն աշխարհում.
Տէրերն աշխարհի ֆո ձեռքին գերի՛,
Ծաղրելի են խիստ՝ իբրեւ խաղալիք.
Քո մէջն է թաղուում, կորչում ամէն բան. —
Եւ արշաւանքներ, եւ փառք որոնող...
Բայց յաւերժապէ՛ս հնչում են ալիք,
Քո գովքը ասում հպա՛րտ ու կարող...

Տե՛ս, ինչպէս անցան եւ ոչնչացան
Բիւր պիտութիւններ ֆո ճոխ ափերին...
— Ո՞ւր է Հռովմը, ո՞ւր է Յունաստան,

Եւ կամ լուսաւոր կարթագէնը հին...
Փառք ու պսակով կորած են, չկան...
Մեծ արշաւանքների եւ ազատութեան,
Կամ զո՛ւր բռնութեան դաժան օրերին
Դու չէ՞իր նոցա երկիրները լայն
Ողողում ֆո սուրք շնչով ու ջրով...
Դու չէ՞իր դիտում անկումը վերջին՝
Բարբարութեան գահից դէպի՛ գերեզման...
— Դու ես, որ միշտ կա՛ս անմահ, անբաժան,
Որ միշտ անփոփո՛խ սահում ես ուժգի՛ն...
Կարծես ստեղծման առաջին ժամին՝
Կեանքը հոսում է ֆո ժիր ճակատին...

Երբ խոր պայքում է ահեղ փոթորիկ,
Կամ խաղաղ պահին՝ գեփիւռը մեղմիկ
Ալեկոծում է ֆո վսեմ ջրեր.
— Դու ես կենդանի՛ եւ անմահական
Միշտ արտայայտում Արարչի պատկեր...
Հէնց որ սուլում է հողմը բարբարածայն,
Եւ շարժում դաժան սառուցի լեռներ,
Կամ երբ հարաւում արեւն է այրում, —
— Ամէ՛ն տեղ ազա՛տ եւ միշտ անբաժան
Հոլովում ես մի՛շտ դու ժիր ալիքներ,
Դու ես գա՛հը մեծ արարչի համայն...
Քո անդընդախոր ջրերի կրծքում

Ծնւում են յաճախ անթիւ հրաշքներ.
Միշտ հպա՛րտ, արի՛, դէմքով անտրտում
Սահում ես, ճետւում հեռո՛ւն, դէպի վե՛ր...

Ես ճեզ սիրեցի մանուկ օրերից,
Ճո ջրերի հետ խո՛ր մտերմացայ...
— Անմահ ալիճնե՛ր, իբրեւ սրտակից,
Ձեզ հետ միանա՛լ, ճուլուե՛լ կամեցայ...
Ես իմ մանկութեան ազատ օրերին
Դիտում էի մերթ, թէ գուա՛րթ եւ ժի՛ր
Ինչպէ՛ս են փարւում ջրերը ժայռին.
Փոքորկից առաջ՝ ալիքը ընտիր
Ինչպէ՛ս է փրփրում, ճչո՛ւմ մոլեգին...
Ձեր խորհրդաւոր հանդէսի դիմաց
Հոգիս լեցւում էր ահ ու զարմանով, —
Եւ միշտ յօրինւում ազատ ապրումներ.
— Դո՛ւք, անմահութեան հոգի՛ էք, աստուած...
Ինձ՝ իբրեւ մանուկ, ջուրը իր երգով
Յօրինել է մի՛շտ օրօ՛ր ու հանգիստ...
Դո՛ւ, անթառա՛մ ծով. ճո ժպիտը խիստ
Շոյե՛լ եմ ես միշտ իմ մատա՛ղ ձեռքով...

1921.

Է.

ՄՐՐԻԿՆԵՐ.

Մրրիկ ու ալիք, երկինք ու ոլոտ,
Լեռներ երկնահաս՝ ամպեր անպակաս, —
Ձեզ հետ է հոգիս, ես ձեզ եմ կարօտ...
Հեռու ափերից ձեր երգն ու երազ
— Հազիւ են հնչում, բայց սրտիս խորքում
Կարծե՛ս անուրջներ՝ հազար ձեւերով
Ապրում են նոքա անվախճան սիրով...
— Մրրիկնե՛ր հզօր. Էս լա՛յն աշխարհում
Արդեօք կա՞յ ձեզի մի սահման ու վերջ...
Ահե՛ղ գոչումով՝ հուժկո՛ւ, յաղթարա՛ր
Շառաչում է՛ք մերթ խոր մթութեան մէջ,
Կամ պայթո՛ւմ սրտի ներսումը խաւար...
Արծիւների պէս՝ ժայռերի գլխին
Բուն էք դուք շինում ազատ ձե՛զ համար...

1921.

Ը·

Երբ մահը գայ ու մեզ տանի՛,
Մեր աճիւնը սառոյց անի՛,
Մեր սուրբ հոգին ո՞ւր կ'դիմի,
Երբ աճիւնից բաժանուի...
— Գուցէ բոնի նա այն ուղին,
Ուր անցնում են յաւերժածին
Տիեզերական մարմինները
Կամ ճուլուելով արարչի հետ՝
— Գուցէ շրջի օր ու գիշեր
Տիեզերքը ո՛ղջ առյաւէ՛տ...

Այն ժամանակ նա կ'իմանայ,
Ի՞նչ է լինում երկրի վերայ, —
Կամ երկնքումը, աստղերից...
Մոռացման վե՛հ կամարներից
Նա կ'տեսնի՛, ինչ կա՛յ, չկա՛յ...
Եւ կ'կանչի, իբրեւ վկայ,
Բոլոր հետքերը անցեալից...
Իր մտքերով յաւերժական
Նա կ'կապի իրար հետ
Անցեալը մե՛ծ եւ ապագան...

Թափանցելով անցեալի մէջ՝
Նա կ'տեսնի օրերը հին·
Երբ արարիչը՝ երկնաէջ
Ծնեց աշխարհը դառնագին...
Իւր հայեացքը խաչ ու հզօր
Նա կ'նետի դէպ ապագա՛ն...
Թէկուզ արեւն հանգչի մի օր,
Նա կ'մնայ յաւիտեան,
Որ լո՛յս տայ միշտ բնութեան...

1921·

Թ.

Ո՞ւր էր թէ լինէի ես մանուկ մի ազատ
Եւ կրկին ապրէի լեռներում հայրենի՛...
Ո՞ւր էր թէ շրջէի անտառում հարազատ,
Փարուէի երջանիկ ջրերին ծովերի՛...
— Ձեմ կարող ես ապրել հոգսերո՛վ դառնագին,
Ճոխութիւնը անմիտ չի սիրում մի հոգին.
Սիրտս միշտ երազում եւ ձգտում է արի՛
Դէպի ձե՛գ, սէ՛գ լեռներ, ծո՛վ ազատ, անմահ,
Դուք, ժայռե՛ր, որ կրծոով ձեր հզօր ու դաժա՛ն
Լուռ զսպո՛ւմ էք ալեաց արշաւանքը վայրի՛...

Դո՛ւ, իմ բախտ. յետ ա՛ռ ֆո պարգեւները առատ,
Իմ մեծ դիրքը՝ հնչող դարերի խորհերից...
Ձեմ ուզում ես ապրել ճորտի պէս եւ վհատ,
Կամ տեսնել ճորտութիւնը ճորից...
— Յետ տուր ինձ երկիրն իմ վայրենի՛,
Ուր շողում էին պերճ երազներ մանկութեան.
Ուր յաճա՛խ, ծովերի յուզմունքին կենդանի՛
Սեւ ժայռերը տալիս են ազա՛տ պատասխա՛ն...

Ծեր չե՛մ ես տակաւին, բայց աշխարհը խոով, —
Էս աշխա՛րհն ինձ համար չէ՛ բնաւ.
Զուր ինչո՞ւ են պատել խաւարի սեւ ֆօղով
Մեր գալիքը, օրե՛րն օրհասի, մահ ու դա՛ւ...
Կա՛ր մի օր, երբ զգում էի ես երազնե՛ր,
Գեղեցկի՛, ճշմարտի՛ տեսիլներ դիւթական.

— Սակայն նա՝ կեանքի վիշտը՝ ցրեց իմ լոյսեր,
Երազներս անցա՛ն, սէր եւ լոյս վերացա՛ն,
Մտերիմ ընկերներ, դուք հեռո՛ւ էք, օտա՛ր.
Իսկ նոքա, ում սիրում էի ես, էլ չկա՛ն.
Իմ սրտումը տիրում է մթի՛ն մի խաւա՛ր,
Իմ աստղերը, յոյսերը կորա՛ն յաւիտեան...
— Յետ եկէք իմ անգին մտերիմ ընկերներ.
Ես ձեզ հետ երազներ հիւսեցի մանկակա՛ն.
Ես կ'ուզեմ թօթափել գինարբու խնճոյքներ,
Դառնալի՛ էս ժխորը, էս փառքը ունայն...

Ինձ յուզել չեն կարող՝ ոչ կանայք,
Ոչ էլ սէրը նոցա՝ անցաւոր, նենգամիտ.
Էս աղմուկը անվերջ, խնճոյքները անմիտ
Ես պատրա՛ստ եմ փոխել մի կաքի՛ւ բերկրանքի,
Որ յատուկ է սրտին՝ պարզութեամբ երկնքի՛...
Գինարբու խնճոյքներ, ես յոգնել եմ հոգով
Ձեր անզուսպ ու մոլի տանջանքից.
— Մարդկութիւն, անմիտ կեանք, ձեզ ատո՛ւմ եմ
սրտով...
Ինձ տարէ՛ք խոր ձորեր, որտեղ մէ՛գն ու կսկիծ
Միշտ պատում են հոգին սե՛ւ ֆօղով...
— Ո՞ւր էր թէ լինէի՛ աղաւնի ու թռչուն,
Ճախրէի՛ դէպի վեր, դէպի բո՛ւնս սիրուն...
Ախ տուէք ինձի թե՛ւ, դէպի վե՛ր սլանա՛մ,
Անմիտ կեանքը թողնե՛մ, յաւիտեա՛ն հեռանա՛մ...

1916.

ՀԱՅՆԷ.

Ա.

Վառ աստղերը՝ ոսկի ոտներով՝
Տե՛ս կամա՛ց են շարժում երկնքում,
Որ երկիրը՝ պատած մէգերով.
Չ'զարթնի իր քնից անտրտում...

Մութ անտառն է քնած մեղմաբար,
Բայց նայում են չորս կողմ տերեւներ.
Բարձր սարը շարժում է յամառ
Իր կանաչ լանջերին ստուերներ...

— Էն ո՞ւմ երգն է լսում. հնչիւնները անհուն
Թափանցում են տխուր իմ հոգին.
Դա՝ սոխա՞կն է երգում կախարդուն, —
Թէ՞ Ֆո ձայնն է միայն, իմ անգին...

1920.

Բ.

Մտքերս ցուրտ են, մտքերս նիհար.
Տխո՛ւր են դաշտեր, վիհատ, սառցապատ:
Մերկ են արտերը, մերկ է եւ անտառ,
— Աշո՛ւն է շուրջս, աշո՛ւն, անապատ...

Մերկ ծառերի մէջ՝ աշնան շնչի տակ
Մի ծառ կայ միայն՝ կանաչ է հագած.
Թաց տերեւներով զարդարուա՛ծ, մենա՛կ՝
Կանգնած է, ասես, արցունքով ցօղուած...

Հիւանդ իմ հոգին տխո՛ւր է անվերջ ,
Թօշնած է, ինչպէ՛ս աշուն, անապա՛տ...
— Իմ անգին կախա՛րդ, Ֆո պատկերն իմ մէջ՝
Էն ծաղկող ծառն է միշտ կանաչապա՛տ...

1920.

Գ·

Նստած եմ այստեղ՝ — ժայռերի ուսին,
Եւ երազները պատել են հոգիս·
Հողմե՛ր են, ամպե՛ր միայն ու մթին,
Ցուզում է ծովը՝ ջրե՛րը կողքիս...
Իմ ջերմ ընկերներ կոյսե՛ր աննման,
Ես ճի՛գ եմ անում ձեզ յիշել նորից·
— Ո՞ւր կորաք շուտով... հողմերն են միայն,
Մրմունջ եւ տրտո՛ւնջ, ծովը փրփրալի՛ց...

Դ·

ԵՂԵՒՆԻ·

Վայրենի հիւսիսում մեն–մենակ՝
Լերան մերկ ուսերին եղեւնի է կանգնած·
Նա ճիրիում է, ճօճում... սպիտակ,
Ասես ձիւն, մի շուրջառ է հագած...
Երազում է էդպէ՛ս նա միայն,
Թէ հեռո՛ւ, շատ հեռո՛ւ, ուր արեւն է ելնում,
Մի այրուած ժայռի մօտ՝ իր նման
Մենաւո՛ր մի արմա՛ւ է բսնում...

1920·

Ե·

Աստղերն անշարժ շարուած են միշտ
Հազար ու բի՛ւր տարիներ·
— Իրար սիրո՛վ, մե՛ղմ ու անվիշտ
Ուղարկում են բարեւներ...

Նոքա գիտեն զրոյց անել·
Կախարդիչ է բարբառը այն·
Նոցա լեզուն չի հասկացել
Ոչ ոք, ո՛չ մի լեզուաբան...

Ես հասկացայ այդ սուրբ լեզուն·
— Նորան երբէ՛ք չե՛մ մոռնայ...
— Քո տեսքը ինձ ով իմ սիրուն
Քերական էր անխնայ...

1903·

Զ·

Ես շրջում եմ, լալիս անտառում·
Եւ արագ ցատկելով ծառէ ծառ
Ինձ մալվիտն է կամաց մրմնջում·
— Ջուր ինչո՞ւ ես լալիս անդադար…
— Իմացի՛ր fո ծիծառ fոյրերից,
Նրանք գիտեն եւ կ'ասեն իմ մասին·
Նոցա բունը՝ անցեալ գարունից
Կից էր ճիշտ սիրուհո՛ւս լուսամտին…

Է·

Պերճաշուք արեւի լոյսի տակ
Թախծալի՛ երազում է շուշան·
Իր գլխով կամացո՛ւկ ու թեթուած
Անհամբեր սպասո՛ւմ գիշերուան…
Եւ լուսինը՝ նորա սիրահար՝
Արթնացնում է նորան իր լոյսով·
Միշտ ուրախ նա նայում է լուսնին
Ու ժպտո՛ւմ իր ծաղիկ թփերով…
Նա փայլում է, շողում ու կանչում,
Եւ ժպտում՝ երկնքին միշտ յառա՛ծ…
Դողդողում է, բուրում եւ լալիս,
Սիրոյ խո՛ր կրակո՛վը լեցուած…

1904·

Ը·

Սրտիս մօտ՝ իմ գրկում
Հանգիստ ա՛ռ անտրտում·
— Ես երկինք եմ անհուն,
Դու՝ իմ ա՛ստղը սիրո՛ւն…

Մեր ներքեւ, տես, ժխո՛ր է աշխարհ,
Միշտ յուզում է անմիտ մարդկութիւն·
Միշտ ճչում, հայհոյում են իրար,
— Հայհոյանքը սիրում են, իբրեւ սրբութի՛ւն…

Աղմկում եւ վիճում են անվերջ·
Նոցա կիրքն է անմիտ ու տգեղ·
Իրար միս են ուտում կռուի մէջ·
— Իսկ հանգիստը մեզ մո՛տ է, էստե՛ղ…

Բախտաւոր ենք այսպէ՛ս անտրտում,
Խիստ հեռու են մեզնից այդ կռիւն ու կրքեր·
— Դու հանգչում ես գլխով իմ կրծքում՝ երկնքում,
Ասես աստղը փայլո՛ւն, լուսաբե՛ր…

1920·

Թ.

«Փախի՛ր ինձ հետ, եղիր ինձ կին,
Իմ սրտումը հանգիստ գտի՛ր.
Աշխարհն օտար՝ ֆեզ կ'դառնայ
Հայրենի՛ տուն ու երկի՛ր»
Իսկ երբ դնեն ինձ հողի մէջ,
Մնա՛ս մենակ, տարագի՛ր.
Հայրենի հողն, հայրենի՛ տուն
Ֆեզ կ'թուան օտա՛ր երկիր...

Եղեամ իջաւ դաշտի միջին
Իսկոյն պատեց ոստն ու թփեր.
Միշտ պատեց՝ շո՛ւտ մրսեցին
Ու չորացա՛ն ծաղիկներ...
Էն ֆայի հետ մի մուք գիշեր
Կոյսը փախա՛ւ ու գնաց.
Իսկ իր մօրը, սիրանուէր,
Եւ իր հօրը բա՛ն չասաց...
Օտար երկիր եւ օտար ցեղ.
Ցո՛ւրտ ու ամեռ, ցաւ ու կարիֆ...
Եւ թօշնեցին նոֆա էնտեղ,
Ինչպէս ցրտից բո՛յսն ու ծաղիկ...

Գերեզմանը նոցա կարօտ
Խիտ պատել են բոյսերը զո՛ւր...
Եւ նստում են միշտ նորա մօտ
Սիրահարները տխո՛ւր...
Հողմն է փչում խո՛ր, ահաւոր,
Երգ են երգում թռչնակներ.
Մերթ լալի՛ս են լո՛ւռ, անսովոր,
Մերթ խօսո՛ւմ են սիրուածներ...

1921.

Ժ.

Եթէ ծաղիկն հասկանար,
Որ սիրտը իմ վէրք ունի.
— Նա սուգ կ'անէր անդադար,
Որ իմ սիրտը դարմանի՛...
Թէ սոխակը իմանար,
Ի՞նչ է տանջւում իմ հոգին,
— Երգերով իւր սիրահար
Ինձ կ'ամոքէր սրտագին...
Թէ աստղերը համակուած՝
Իմ խոր վիշտը տեսնէին,
— Երկնակամարը թողած՝
Ամոքելու կ'գային...
Նոքա լուռ են, անտեղեակ,
Դարդս գիտի սիրուհիս...
— Չէ՞ որ նա էր, որ մենակ
Պոկեց վարդերը սրտիս...

1920.

ԺԱ.

Կախարդական անտառը հին,
Ուր ծաղկում են ծառերը բիւր,
Ուր լողում է լուիկ լուսին,
— Թեւ է առնում մեր հոգին...

Անց եմ կենում ճորան մօտ, —
Քայլերս խուլ եւ անձուկ,
— Սոխակն է այն կամացո՛ւկ
Երգում մեր սէրն ու կարօտ...

Ահա անտառը յամառ,
Մէջը ամրոց բարձրաշէն.
Կանգնած է նա միշտ մռայլ,
Կարծես մեռած ու անզէն...

Փակ են դուռը, պատուհան,
Իբր անցեալի շիրիմներ.
— Լուռ են, անխօս յաւիտեան՝
Եւ մոռացուած պալատներ...

Սֆինքսն ահեղ մուտքի մօտ,
Որ կիրճ է զուտ եւ զայրոյթ.
Մարմնով առիւծ է հզօր,
Դէմքով մի կո՛յս բարեգութ...

Կի՞ն ես արդեօք... եւ դժգոյն
Հայեացքը լի՛ կրքերով.
Ժպտո՛ւմ, կանչո՛ւմ էր անհուն,
Ցուզուում հզօր տանջանքով...

Իսկ առխակները՝ լալիս,
Երգում էին տխրագին,
Երբ կախարդուած էր հոգիս,
Ու գրկեցի՛ ես կոյսին...

Կուրծքը յանկարծ կեանք առաւ, —
Քարը շնչե՛ց ու շարժուեց.
Կրքի՛, տենչի՛ միշտ ծարաւ՝
Համբոյրներո՛վ ինձ պատեց...

Սֆինքսը իւր ճանկերում
Գրկած էր ինձ անդադար.
Իր անսովոր թաթերում
Սեղմո՛ւմ էր ինձ խանդավառ...

Սահման չունէր տանջանքն իմ,
Սէրն էր մէջս զօրանում.
Այրում էր ինձ գգուանքն իմ,
— Նա սեղմո՛ւմ էր իւր գրկում...

Եւ դառնում եմ, երգելիս՝
Առխակները լուռ կոյսին.
— Քո կիրճն է մեզ կեանք տալիս,
Սիրով լեցնո՛ւմ մեր հոգին...

— Մեկնի՛ր խորհուրդը կեանքի,
Ասա՛, ո՞րն է մեր ուղին.
Դարերն անվե՛րջ տանջանքի
Ինչո՞ւ մեզ լոյս չ'բերին...

1918.

ՇԵԼԼԻ.

Հեռացի՛ր· ահա մթնեց հեռաստան,
Անվստահ փայլեց դալկադէմ լուսին·
Իսկ վերջալոյսի ժպիտն անմահ
կորաւ ալէծուփ մէգերի միջին...
Շուտով կ'փչի գիշերուայ ճամին
Եւ կ'ողողէ հովիտ ու անտառ·
Նա կ'ծրարի պատանով մթին՝
Խոհուն աստղերով լի՛ երկնակամար...

Ընկերիդ իզուր խափան մի՛ անի·
— Գիշերն այդպէս պարզ ասում է· «անցի՛ր»·
Անջատման ժամին ցաւը կ'բանի,
Արցունքի ժամը, կ'գայ, սպասի՛ր...
Այն, ինչ կորած է, չե՛ս գտնի նորից,
Ինչ որ անցել է, յետ չի գայ կրկին·
— Էլ չի՛ բորբոքուի՝ իր խոր կրակից
Անտարբեր հայեացքն ու տխո՛ւր հոգին...

— Նա՝ մեռնութիւնը, մտերմիդ նման,
Քո տունը կ'գայ ամայի՛ արդէն·
Եւ վիշտ կ'ցանի չորս կողմը դաժա՛ն, —
Մահիճի վերայ ճո անապատէն...
Եւ մշուշապատ ստուերներ թեթեւ
Կ'սկսին սահել գիշերուայ ժամին·
Մերթ ոստոստալով չորս կողմ ու վերեւ
Մի պար կ'բռնեն նոքա օդային...

Անխուսափ եւ զուր աշնան տերեւներ
Թօշնելով՝ ծառից թափւում են տխուր·
Անխուսա՛փ եւ զուր գարնան ծաղիկներ
Ցանւում են, ցրւում բուրմունքի ընդհանուր...
Անցնում անխախտ շաւղով համաչափ
Օրերն ու շաբաթ, տարի եւ ամիս·
Ամէն իսկ բանին այստեղ անխուսափ
Միշտ սովորական մի հե՛րթ է գալիս...

Լուռ եւ տարագիր ամպերը յաճախ
Խոր ֆուն են մտնում ընդհանուր ժամին.
Դադարում են մերթ հողմերը անվախ,
Սարի յետեւը ներհում է լուսին...
Աղմուկը ծովի ձանձրալի՛ եւ խոր
Մերթ դադարում է, հանգիստ որոնում.
— Այն, ինչ կուում է, խոկում ամէն օր,
վերջը մի որոշ հանգիստ է առնում...

Հանգիստ կ'գտնես եւ դու հողի տակ.
Բայց ֆանի մահը չի եկել այցիդ,
— Սիրելի՛ ես ֆեզ պարտէզն ու տնակ,
Արշալոյսը վա՛ռ եւ օր փորձիդ...
Ֆանի՛ ֆո վերայ դեռ չ'կայ ազատ
Հողը մի անշուֆ բլուրի նման.
— Սիրելի՛ ես ֆեզ դաշտերն հարազա՛տ,
Դէմքը մտերմիդ, սէ՛րդ մանկութեան...

1904.

Ռ. ՄԱՆՈՒԷԼԵԱՆ.

Ես շա՛տ եմ սիրել, սիրի՛ր նաեւ դու
Ցստա՛կ, երփներանգ զարդերը գարնան,
Թօշնած տերեւի սօսաւը ազդո՛ւ,
Եւ սուրբ կոչնակը վերջին հանգստեան...
Ես շա՛տ եմ սիրել, սիրի՛ր նաեւ դու
Այտե՛րը դալուկ, երգե՛րը գունատ,
— Այն մահազգեստ վսե՛մ լռութեան
մեղեդին վհատ...
Օ՛, ես սիրել եմ, սիրի՛ր նաեւ դու
Վերջին օրհասի, անմի՛տ երազի
Տագնապը մահու...

1904.

Տ. ՍՕԼՈՍՕՅ.

Սոճիի մութ անտառը հեռու եւ մենակ
Կանգնած է սգաւոր եւ տխուր սօսաւում.
Եւ միջը ծառերի կարկաչուն եւ յստակ
Մի վտակ է սահում, խո՛ր վշշո՛ւմ, թռչկոտում...
Ես սիրում եմ հոգով այդ երկիրն, այդ առուն,
Առուի մօտ ես սիրում եմ յիշել հնութիւն...
— Ե՛կ անտա՛ռը ծածուկ իրիկուայ հով պահին,
Ե՛կ նստիր իմ կանաչ ու դալար ափերին:
Շատ վաղուց է, այսպէ՛ս ես սահում եմ յամառ,
Եւ անցեալը կարո՛ղ եմ յիշել ինձ համար...
Քեզ մէկ-մէկ կ'պատմեմ իրիկուայ զով հովին,
Թէ ինչե՞ր չեն անցել իմ հարուստ ափերին.
Ես գաղտնի աշխարհից եմ իբրեւ մի վկայ,
Իմ ճամբին դիւթական շա՛տ բաներ եմ տեսած...
Երբ արեւը մտնի եւ լուսինը դուրս գայ,
Երբ աստղերը շողան ջրերումս կամա՛ց,
Ե՛կ ինձ մօտ, ինձ կ'ասեմ մեղմաձայն,
Թէ ինչե՞ր են լինում մթի մէջ անխափան...
Այդ ասաց, մրմնջաց ու ցոլաց ջինջ առուն...
Ես մենակ մնացի մտերովս անհուն:
Միայն ցայտն էր առուի, որ լսում էր կամաց.
Եւ տխո՛ւր յիշեցի իմ օրերը անցած...

1904.

ՀԵՋԻՈՍ.

Բի՛ւր անգամ աւելի գերադաս կ'լինէր ինձ համար
Ծնուել ո՛ւշ, կամ շուտով աշխարհից հեռանալ...
— Ի՞նչ օգուտ, էս անգութ ժխորումը մնալ,
Ֆանի՛ կեանքը մեր ձա՛խ է գնում անդադար...
Մեզ բաժին է հասել երկաթէ ժամանակ,
Երբ հոգին կաշկանդող ցասումից ու ցաւից
Մեր երկիրը դողում է անվերջ դառնութեան լծի տակ.
Մեզ մաշո՛ւմ են խաւար, բռնութի՛ւն ու կսկիծ...
Ահա՛ մօտ է այն օրը՝ կեանքին վիճակուած,
Երբ որ չարն ու բարին կ'դառնան անտարբեր,
Երբ որ հայրը որդուն կ'ժխտի, ուրացած,
Եւ էլ չի՛ հասկանայ ընկերոջը՝ ընկեր...
Կեանքի մէջ հիմնովին ոտնատակ կ'լինին
Անբիծ սէրը, արդարն ու բարին լուսաբե՛ր,
Ձարագործը կ'գա՛յ եւ ազա՛տ կ'տիրէ սրտերին...
Գործի մէջ, մարդու մէջ էլ հաւատ չի՛ մնայ.
Նորան միշտ, ամէն տեղ կ'ծաղրեն չարաչար,
Եւ իշխո՛ղ կ'դառնան սուտն ու սե՛ւը, ոճիրն անխնայ,
Մոլութիւնն ու անկում եւ չարի՛ճն անսպառ...
Բռնութիւնն ու կռիւը անգութ եւ դաժան
Կ'դարձնի մարդուն ճիշտ վայրենի՛ մի գազան...

Ազատ խիղճն ու ամօթ, աշխարհից հալածուած,
Ջիւնափայլ ծոցերով իրենց դէմքը պատած,
կ'թռչին դէպի վե՛ր, դէպ աստղերը պայծառ.
— Ողջ աշխարհը առմիշտ կ'պատի՛ մի խաւար,
Ուր մարդիկ ճարշ կ'գան մոլորուա՛ծ, վայրենի՛,
— Էլ այնժամ չարութեանը սահման չի՛ լինի...

1904.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Էւ
Նախերգանք 7
Ա. ՈՒԹՆԵԱԿՆԵՐ 13

Բ. ՉԵՂՈՒՄ ՈՒ ՊԵՂՈՒՄ

Ա. Կանգնած ես դու հողի վերայ 71
Բ. Ես եմ մենակ երկնքի տակ 72
Գ. Եկաւ մի օր կոյսը սիրուն 73
Դ. Չէ՞ որ մի օր հոգուս քարծրէն դու անցար 74
Ե. Էն հաւքեր, որ աշնան 75
Զ. Իմ կեանքը թօշնեց, լոյսերս կորա՜ն 76
Է. Տուր ծեղդ, եղբայր. խոր վիշտը կեանքի 77
Ը. Սեւ-սեւ ամպերն եկան թափուան սար ու ծոր . . . 78
Թ. Երկնքում աստղեր կան 79
Ժ. Ես նիւթապէս մի աննշան 80
ԺԱ. Սրտագին դաշտային ծաղիկներ 81
ԺԲ. Ես չեմ ժխտի ու չեմ խախտի վսեմ գործը գիտութեան 82
ԺԳ. Ո՞վ է վառել ջահերը իւր տիեզերքի մեծ այգու մէջ . 83
ԺԴ. Քեզ եմ երգում 84
ԺԵ. Սիրո՛ւն աղջիկ, նազլո՛ւ աղջիկ 85
ԺԶ. Ես կ'ուզեմ ոսկեշող արեւի լոյսի մէջ 86
ԺԷ. Քերթող 87
ԺԸ. Բանուորի երգը 88
ԺԹ. Անսասա՜ն, ինչպէս ծովն անքաժան 90
Ի. Հեքիաթներ 92
ԻԱ. Միտքս ազատ, դիրքս հաստատ 94
ԻԲ. Ձմրան գիշեր 95
ԻԳ. Օրերն ու տարիք մէկ-մէկ, միալար 97
ԻԴ. Գործս լինէր երկնքի մէջ 98
ԻԵ. Մարդը ահա միտք է անում ամեն օր 99
ԻԶ. Մեր լայն երկնքում քանակ առ քանակ 100

ԻԷ. Արնակարկաչ կեանքի հովտից ծով պսակով 101
ԻԸ. Իմաստունն ես եւ արթուն ես դու մտքովդ խորիմաց . 103
ԻԹ. Ամպը 105
Լ. Ջեմ հասկանում, ի՞նչ են անում երկինքն, արեւ ու աստղերը 106
ԼԱ. Ես շատ յաճախ միտք եմ անում 107
ԼԲ. Բանաստեղծը 108
ԼԳ. Ողջոյն ձեզ, իմ ծախորդ սեւ օրեր եւ տանջանք . . . 111
ԼԴ. Քաղաքը 113
ԼԵ. Երանի՛, ով կարող է վատնել իւր հոգին 115
ԼԶ. Անմահ սիրտ ու հոգի 116
ԼԷ. Աղօթք 117
ԼԸ. Ի՞նչ էք խորհում օր ու գիշեր, ա՛յ սարեր 118
ԼԹ. Երգի տենչը մարած է իմ մէջ 120
Խ. Թող ես հալածուեմ 122
ԽԱ. Մեր ժամանակի երկաթ հողմերի 125
ԽԲ. Իրիկուա՛յ ստուերներ, իրիկուա՛յ ստուերներ 127
ԽԳ. Հալածուած իմ ընկեր, դու հանգիստ ես ուզում . . . 129
ԽԴ. Կայծակները 131
ԽԵ. Ծովը 132
ԽԶ. Մենք ծնուել ենք լոյսեր տեսնենք 134

Գ. ԱՆՈՒՐՋ ՈՒ ԿԱՄՈՒՐՋ

Ա. Իմ ճանապարհը 139
Բ. Ճրագները 142
Գ. Հանդէս 143
Դ. Քարուանը 145
Ե. Գնացքում 149
Զ. Աղբիւրը 154
Է. Անսովոր մարդ 157
Ը. Գործարանի մօտ (տեսարան) 160

Դ. ԵՐԳ ԵՐԳՈՑ

1. Շա՜տ է երկար էս ճանապարհը կեանքիս 169
2. Դուք չ'գիտէք, ի՞նչ են խօսում ծաղիկն ու քոյսը դաշտի 171
3. Քո սրտի մէջ կարող ու վէս մի օրէնք 181
4. Ինձնից երգ մի՛ ուզէք, — երգ խնդուն, վառվռուն . . . 182
5. Քանի՛, քանի՛ բախտը մանի կեանքի թելը անուանի . . 183

6. Քո մահիճը գունատ, քո դահիճը անյայտ 184
7. Ո՞վ է տէրը տիեզերքի 185
8. Ծովն է գալիս իմ վերայ 186
9. Երկու ծանր լուծ են դրել իմ վզին 187
10. Ցա՜ւ, ամէն օր աղօթելիս արարչութեան վեհ գործին . . 188
11. Էս լուռ գիշերին Ցոյսը չի մնում 189
12. Քաղաքը հին ծովի ափին միտք է անում դառնագին . . 190
13. Ծովի ափին, սարի լանջին կայ զարդարուն մի պարտէզ 191
14. Տիեզերքի խոր կենդրոնի մէջ ես իմ վրանը զարկեմ . 192
15. Կայծակի նման ամպերի միջեւ 193
16. Ես չեմ փափագում ծեր ունայն փառքին 194
17. Կո՛յր էք դուք իրաւ, չէք տեսնում քնաւ 195
18. Կարելի չէ, որ քուրմը իւր տաճարի մէջ 196
19. Երազումս գանգէս գետի ափն հասայ 197
20. Ասի, մայրիկ, աո՛ւ ինձ համար մի քնար 198
21. Սիրտս, ասես, քողքողում է գարնան պէս 199
22. Եթէ իրօք հասար կեանքիդ բարձունքներին յաղթական 202
23. Քանի՛ անգամ ասել եմ ձեզ, սիրտս հանդէս է անվերջ 204
24. Իմ սրտի մէջ օր ու գիշեր սահմանադիր ժողով կայ . . 206
25. Զանգը զնգում է զանգատան 208
26. Սիրտս պարտէզ մի երկնատես 209
27. Բո՛ւք ու քորան սրտիս մէջ 210
28. Անթիւ դարեր մարդը իզուր ջանք է անում, որ գտնի . 211
29. Կրակի պէս միտք է հոսում աներեւոյթ իմ քնից . . . 213
30. Դու չես տեսնում աշխարհի վեհ սարք ու կարգը, տնաքանդ 214
31. Բոլոր գետերը հոսում են դէպի ծով 216
32. Ես միշտ կ'ուզեմ ազատ լինեմ եւ արդար 217
33. Ո՞վ է քաշում ինձ ամէն օր աջ ու ձախ 218
34. Արտիս վերին բերքն ես դու, սրտիս խորին երգն ես դու 220
35. Ժամանակի ու գոյութեան կապն եմ ես 222
36. Կեանքս, կարծես, արագահո՛ս մի վտակ 223
37. Էլ չ'գիտեմ, ինչպէս եղաւ, ինչ եղաւ 224
38. Ինչո՞ւ էսպէս ծանր եմ զգում ես ինձի 225
39. Բիւր բերքերով պարարտ հողը միշտ յո՛ի՝ 226
40. Տիեզերքի մէջ ես ընկերներ շատ ունեմ 227
41. Զո՛ւր էք լալիս անցեալի փառքը հզօր 228
42. Ո՞վ է հիմնել սրտումս խոր եւ անսովոր գործանոց . . 229
43. Սրտումս կայ խոր ու խոհուն եւ երազուն մի գաղտնիք 230
44. Ասի՝ մտնեմ մի հանքահոր, տեսնեմ ինչ կայ մէջը լաւ 231

45. Անյայտ երկրէն մի ղուշ եկաւ 232
46. Էն ինչ անմիտ գործ են արել մեզ համար 233
47. Բաւ է, քանի չարն ու չարիք ինծոյք արին իմ սրտում 234
48. Սիրտս, կարծես աւեր մի տուն 236
49. Ի՞նչ է անվերջ գլխիս վերեւ 237
50. Ծով է սիրտս մի աննման 238
51. Ես չեմ կարող գնալ ճամբէն ձեր սիրած 239
52. Աչքս ճամբին՝ իմ օրն եմ ես սպասում 240
53. Ո՞ւր են ցանել լաւն ու վատը էս արտի մէջ միասին . . 241
54. Ո՞ւր էք, հասէք, իմ ընկերներ 242
55. Ես կանգնած եմ այստեղ՝ մտատանջ ու մենակ 243
56. Շուրջս լի հնութեան ալեւոր բեկորներ 244
57. Օր ու գիշեր աչքս ճամբին կ'սպասեմ 245
58. Արտը յղի բերքերով 246

Ե. ԹԱՐԳՄԱՆԱԿԱՆ

Մ. Գօրկի՝ Մրրկահաւը 249
Լեռմօնտով՝ Ա. Աղօթք 254
» Բ. Առագաստը 255
» Գ. Հրեշտակ 256
» Դ. Ամպեր 257
» Ե. Տխո՛ւր է, տաղտո՛ւկ. չ'կայ մէկը, որ ձեռքը սեղմես 258
Գէօթէ՝ Խոր նիրհում են լեռներ 259
Օմար-Խայեամ՝ Ա. Ինչու, տէր իմ, զուր կոտրեցիր . . . 260
» Բ. Խորհուրդն աշխարհի՝ խո՛ր ու ոսկեշող 260
» Գ. Եթէ թօթափես քեզնից քո փոշին . . 261
» Դ. Մեր հոգին միայն մի ծա՛յն է խորին . 261
» Ե. Նա որ տիեզերքի պատկերը քաշեց . 262
Լոգար պօ՝ Ա. Զանգակներ ու զանգերը 263
» Բ. Ես զանգերն են հնչում միալար 265
» Գ. Ես գնում եմ մենակ այս տխուր իմ ուղին 267
Վերլէն՝ Ա. Երգը խոկուն, երերուն 268
» Բ. Խոր է քունս ու թախիծ 269
Բայրըն՝ Ա. Տխրամած է հոգիս, շո՛ւտ արա, ով երգիչ . . 270
» Բ. Թէ ճիշտ է, այնտեղ՝ հանդերձեալ կեանքում . 271
» Գ. Թէ վիրոտ իմ հոգու խորքերից 272
» Դ. Ժամանակ 273

Բայրըն՝ Ե. Մնաս բարեաւ. տե՛ս, կորչում է հեռո՛ւն կապուտակ 274
» Զ. Ծովը 279
» Է. Մրրիկներ 283
» Ը. Երբ մահը գայ ու մեզ տանի 284
» Թ. Ո՞ւր էր թէ լինէի ես մանուկ մի ազատ . . . 286
Հայնէ՝ Ա. Վառ աստղերը ոսկի ոտներով 288
» Բ. Մտքերս ցուրտ են, մտքերս նիհար 289
» Գ. Նստած եմ այստեղ — ժայռերի ուսին 290
» Դ. Վայրենի Հիւսիսում՝ ու մենակ 290
» Ե. Աստղերն անշարժ շարուած են միշտ 291
» Զ. Ես շրջում եմ, լալիս անտառում 292
Է. Պերճաշուք արեւի լոյսի տակ 292
» Ը. Սրտիս մօտ՝ իմ գրկում 293
» Թ. Փախիր ինձ հետ, եղիր ինձ կին 294
» Ժ. Եթէ ծաղիկն հասկանար 296
» ԺԱ. Կախարդական անտառը հին 297
Շեղլի՝ Հեռացիր. ահա մթնեց հեռաստան 300
Ռ. Մաննոհեաա՝ Ես շա՛տ եմ սիրել, սիրիր նաեւ դու . . 303
Տ. Տոյտոյ՝ Սոճիի մութ անտառը հեռու եւ մենակ . . . 304
Հեզիոտ՝ Բիւր անգամ աւելի գերադաս կ'լինէր ինձ համար 305

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱ

Մխիթարեան Տպարան

10ռ.

ԳԱԱ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.
FL0029412

A II
1332